

11—14 december

Debatter m. m.

Fredagen den 11 december

	Sid.
Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark (forts.)	3
Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation av herr Eliasson i Sundborn (cp) ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter ..	44
Avvecklingen av Marvikenprojektet, m. m.	48

Måndagen den 14 december

Svar på fråga av herr Blomkvist (s) ang. lokaliseringsstöd till Lidköpings och Falköpings kommunblock	65
Svar på interpellationer av:	
herr Stridsman (cp) ang. utnyttjande av investeringsfonderna i lokaliseringspolitiskt syfte	66
herr Westberg i Ljusdal (fp) ang. tillämpningen av bestämmelserna om svensk standard inom byggnadsverksamheten	68
herr Petersson i Gäddvik (m) ang. begärd utredning om u-landsforskning	71
fru Jonäng (cp) ang. ökad anställningstrygghet för lärare utan formell kompetens.....	71
herr Franzén i Träkumla (cp) ang. eltaxorna på Gotland.....	74
herr Tobé (fp) ang. riksplaneringens fullföljande.....	77

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 11 december

	Sid.
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 51, om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark	3
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 209, ang. utgifter på tilläggsstat I (justitiedepartementet)	44
— nr 210, ang. utgifter på tilläggsstat I (utrikesdepartementet)....	44
— nr 211, ang. utgifter på tilläggsstat I (försvarsdepartementet)...	44
— nr 212, ang. utgifter på tilläggsstat I (socialdepartementet).....	44
— nr 213, ang. utgifter på tilläggsstat I (kommunikationsdep.)....	44
— nr 214, ang. utgifter på tilläggsstat I (finansdepartementet)	44
— nr 215, ang. utgifter på tilläggsstat I (utbildningsdepartementet)	44
— nr 216, ang. utgifter på tilläggsstat I (handelsdepartementet) ...	44
— nr 217, ang. utgifter på tilläggsstat I (inrikesdepartementet)....	44
— nr 218, ang. utgifter på tilläggsstat I (civildepartementet).....	48
— nr 219, ang. utgifter på tilläggsstat I (industridepartementet)...	48

Fredagen den 11 december

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 3 innevarande december.

§ 2

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark (forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen rörande jordbruksutskottets utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark jämte motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr NYGREN (s), som yttrade:

Herr talman! När man i natt lyssnade till de tre inläggen av herrar Jonasson och Tobé samt fru Sundberg fick man en känsla av att det är svårt att göra argumentationen mot den intrångsbegäran vi i dag har att avgöra fullt övertygande. Herr Tobé tog i sitt inlägg sats ända från 1919, bara för att nätt och jämnt hinna fram till dagens situation. Herr Jonasson talade allmänt om de faror som hotar med det aktuella intrånget och sade att det finns »ett klart samband mellan Ritsem och Kaitum». Jag skulle vara mycket intresserad av att få en närmare förklaring om var det sambandet finns, herr Jonasson. Den saken har aldrig utvecklats i argumentationen.

Fru Sundberg beskrev det nu aktuella intrånget som närmast förödande för Norrlands natur. Jag kan emellertid trösta fru Sundberg med att vi har kvar 4 400 kvadratkilometer nationalpark en-

bart i Norrbottens län, även sedan vi avstått från de två kvadratkilometer som vi i dag eventuellt kommer att medge intrång för. Fru Sundberg talade också varmt för de människor som här kan komma i kläm och få oersättliga värden förstörda av aktuella byggnationer. Jag är den första att uppskatta ett sådant engagemang men tror det är nödvändigt att vidga det en aning, om det skall bli övertygande. Praktiskt taget vilken byggnation vi än gör här i landet har nämligen negativa verkningar på något sätt för en och annan, i många fall för ett stort antal människor. Skillnaden är bara den med de nu aktuella kraftverksbyggnationerna i Norrland att vi där har ett enormt livsrum, som säkert kommer att räcka gott i framtiden, även om man från de industriellt välutvecklade landsdelarna skulle bli intresserad av att söka rekreation i landets norra delar.

Problemet för oss i Norrland är i stället att vi hotas av att bli en stor ödemark, om vi inte ens skall få tillvarata våra naturtillgångar, vilka genom sekler har utgjort en bas för vår utveckling och sysselsättning. Beskrivningarna av de aktuella ingreppen i våra älvar bör därför tonas ner en aning. Även efter det att de nu pågående utbyggnationerna är genomförda kommer endast ca 30 procent av vårt lands totala utbyggbara vattenkrafttillgångar att ha tagits i anspråk. Jag tror att detta behöver sägas med anledning av de påståenden som gjorts att vi nu rör vid de sista naturtillgångarna.

Om jag sedan ägnar mig litet åt reservanternas skrivning så har man i reservationen närmast anfört fyra skäl

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

för avslag på propositionen 173.

Det första är de allvarliga ingreppen i naturen inom och utom Stora Sjöfallets nationalpark, som man anser att en reglering av sjön Autajaure och anläggandet av Ritsems kraftstation skulle förorsaka. Det andra skälet är det samband, som man anser finns mellan det nu aktuella utbyggnadsprojektet och ett annat exploateringsprojekt, nämligen den s. k. Kaitumöverledningen. Det tredje skälet är avsaknaden av en samlad plan för vattenkraftsutbyggnaden i området och det fjärde är den skadliga inverkan Ritsemsprojektet kan få för rennaringen inom området.

Detta var, kort sammanfattat, de argument som jag har kunnat utläsa av reservationens skrivning. Jag skall i det följande redovisa skälen till att utskottet inte ansett att dessa argument kan anses övertygande.

Beträffande det första påståendet, att byggnadsarbetena skulle orsaka så allvarliga ingrepp i naturen, medger reservanterna att det är en »förhållandevis liten del av Stora Sjöfallets nationalpark som kommer att överdämmas». Ja, det är så riktigt som det är sagt. Av nationalparkens yta på drygt 1 300 km² är det bara 2 km², som går förlorade på grund av den nu aktuella byggnationen. Såväl kraftstation som avloppstunnel, trycktuben och en del av tilloppstunneln förläggs under jord. De väntade skadegörelserna på grund av anläggningar och täkt får också betecknas som ringa i det nu aktuella byggnadsföretaget.

Beträffande det andra argumentet, om sambandet mellan Ritsemsprojektet och den diskuterade s. k. Kaitumöverledningen, vill jag säga att det inte finns något bevis för ett sådant samband. Jag har inte kunnat utläsa något sådant av reservationen, och det torde inte heller kunna presenteras ett sådant samband. Ritsemanläggningen är absolut inte någon förutsättning för genomförandet av Kaitumöverledningen, och Ritsemsstatio-

nen förändrar inte driften av Vietas kraftstation — de påståenden härom som gjordes i motionerna har dess bättre inte fullföljts i reservationen. Det är nämligen betydelselöst huruvida Autajaures vatten går till Vietasstationen via Satisjaure eller via Suorvamagasinet.

Det enda lilla samband, som jag skulle kunna spåra mellan Ritsemanläggningen och ett eventuellt genomförande av Kaitumöverledningen är att Kaitumprojektet, om det kommer till utförande, kanske kan modifieras en del utan några större ekonomiska uppföringar efter det att Ritsemanläggningen har blivit verklighet. Jag skulle emellertid tro att det knappast varit ett sådant samband som reservanterna avsett.

Reservanternas tredje argument för avslag på Ritsemsprojektet är att Vattenfall och regeringen inte har lagt fram en samlad plan över anläggningarna. Denna plan finns emellertid — sedan tio år tillbaka. Redan år 1960 presenterade nämligen Vattenfall planen för Stora Lule älvs kraftverksutbyggnader. Denna plan omfattade Vietas kraftstation, redan utbyggd, Suorvas fjärde reglering, Satisjaures reglering samt de nu aktuella projekten Ritsems kraftstation och Autajaures reglering.

Planen blev väl känd, då den låg som grund för de bekanta överläggningarna år 1961 mellan de mest betydelsefulla naturvårdsorganisationerna och Vattenfall. Dessa överläggningar resulterade i den s. k. freden i Sarek, som innebar att Vattenfall medgav en hel del justeringar och inskränkningar i planerade utbyggnader och kom överens med naturvårdsorganisationerna om vad som skulle vara möjligt att genomföra utan alltför stora ingrepp i naturen.

Utbyggnaden av Ritsem och Autajaure innebär alltså endast ett fullföljande av en utbyggnadsplan, som bör ha varit väl känd för riksdagen.

Det fjärde argument, som reservan-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

terna anför, är att de nu aktuella byggnationerna och anläggningarna skulle få en skadlig inverkan på rennäringen, särskilt för renägarna i Sörkaitums lappby. Ja, 600 ha av Sörkaitums renbetesmark — inte 800 ha såsom det påstås i reservationen — kommer att gå förloerade om de nu aktuella projekten genomförs. Tar man i beaktande att lappbyn har till sitt förfogande 31 100 hektar sommarbetesland och 99 400 hektar höst- och vårbetesland för renarna vågar man påstå att intrånget på renbeteslandet inte är så allvarligt som det påstås. Den markförlust som kan uppkomma genom Ritsem—Autajaure-anläggningen uppgår endast till ca 2 procent av byns tillgängliga sommarbetesland. Påståendet att den marken skulle vara det bästa kalvningslandet är naturligtvis svårt både att bevisa och att motbevisa. Under senare år lär kalvningen — som sker omkring den 20 maj — ha förekommit på många olika platser utefter den 12 mil långa sträckan mellan Sjaunjamyren och norska gränsen, där lappbyns renar uppehåller sig den aktuella tiden av året. Platsvalet för kalvningen är beroende av dels väderleksförhållandena, dels betesförhållandena. I denna fråga står alltså uppgift mot uppgift mellan utskottsmajoritet och reservanter.

Jag har helt naturligt ingen anledning att försöka förringa de skadeverkningar som ingrepp och intrång av detta slag kan medföra. Men jag kan absolut inte instämma i talet om att kraftverksbyggen i Norrlandsälvarna innebär så stora miljöförstöringar som fru Sundberg försökte förklara för oss i natt. Möjligen kan jag — med de erfarenheter jag som norrälänning har av kraftverksutbyggnader — medge att kraftverksbyggnationer innebär miljöförändringar. Men det behöver inte alltid vara förändringar till nackdel.

Vad man också bör väga in i det miljövärdsresonemang som togs upp i natt är det faktum att den vatten-

kraft som utvinns av varje kraftverksföretag är mycket miljövänlig energi. Den är inte förenad med någon hälsorisk — den är giftfri, rökfri och bullerfri. Alternativen till elkraft är inte lika miljövänliga. Som exempel kan jag nämna att ett 400 000 kilowatts oljekondens kraftverksaggregat med enbart 1 procents svavelförening släpper ut över 400 ton svavel per år genom skorstenen. Den kraften är i högsta grad miljövänlig, fru Sundberg.

När man väger in de bedömningar jag här redovisat mot reservanternas är det svårt att förstå argumentet *mot* intrångsbegäran. Utskottet har också ansett argumenten *för* medgivande av intrång för kraftverksbygge och regleringsföretag vara betydligt starkare.

Det tyngst vägande skäl som utskottet anfört är vårt behov av den energi som Ritsems kraftstation kommer att producera. Ingen torde kunna bestrida att vi i framtiden har behov av en tekniskt väl utformad kombination av vattenkraft, oljekraft, kärnkraft och gasturbinkraft. Erfarenheten har lärt oss att de stora kärnkraftverken och oljekraftverk av kondensstyp lätt råkar ut för driftstörningar och måste tas ur bruk. I sådana situationer utgör vattenkraften en trygghet. Detta gör att vi, för vår framtida kraftförsörjnings trygghet, kommer att ha behov av en betydande andel snabbt tillgänglig och lätt reglerbar vattenkraft.

Ritsems kraftstation, som kommer att ligga mellan två stora vattenmagasin, kan mycket snabbt utnyttjas för att kompensera även långvariga driftstörningar, exempelvis vid aggregat i kärnkraftverk i vårt land. Och vi bör beakta att kraftproduktionen i Ritsem inte är så obetydlig som man ibland försöker framställa den. Den skall ge ett elkraftstillskott som motsvarar den totala förbrukningen av elektrisk kraft i tre medelstora svenska städer.

Ett ytterligare motiv för majoritetens yrkande om bifall till propositionen har

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

varit vattendomstolens bedömning att Ritsemanläggningen kommer att ge ett försvarbart nettoöverskott. Sedan byggnadskostnader, skadeersättningar, drift-, underhålls- och förnyelsekostnader borträknats har domstolen bedömt anläggningarnas överskott till 98 miljoner kronor. Som grund för den bedömningen har domstolen haft Vattenfalls kalkyl över den beräknade nationalekonomiska nyttan av företaget. Domstolen har dock sagt att det inte är sannolikt att den beräkningsgrunden borde ha varit högre än vad Vattenfall noterat.

Som ett tredje motiv för att medge intrång för byggnationerna har väl, även om det inte skrivits ut av utskottet, legat beräkningen att den sysselsättning i Norrbottens inland, som kraftverksbyggnationerna kommer att få, inte utan mycket stora skadeverkningar kan plockas bort. Ritsem beräknas ge sysselsättning åt i medeltal 325 man under byggnadstiden. Med sekundäreffekten — bl. a. den sysselsättningsökning som servicenäringarna kan räkna med under en kraftverksbyggnadsepok — har man beräknat sysselsättningen till ungefär 500 årsanställda. Med en familjefaktor på 2,1, som man numera normalt räknar med, betyder det att drygt 1 000 människor väntar att få sin försörjning av Ritsemprojektet under den fyraåriga uppbyggnadsperioden. En sådan sysselsättningsstillgång är av stor betydelse i Norrland. Den är inräknad i den sysselsättningsplanering som föreligger för Norrbottens län. Skulle man säga nej till kraftverksutbyggnaden, betyder detta att man plockar bort sysselsättning, planerad under många år, för 500 människor.

Utöver detta skulle jag också vilja erinra om de fördelar som byggnationerna skapar för kommunikationer och boendeförhållanden i trakten. Avslutningsvis skulle jag, herr talman, vilja påpeka att vattendomstolen redan har givit besked om att de planerade byggnationerna inte möter hinder enligt vat-

tendomstolens prövning. Domstolen har om företaget ur naturvårdssynpunkt sagt att berört område visserligen äger vissa geovetenskapliga, zoologiska och botaniska värden men att dessa värden inte är särskilt betydande. Man stöder sig i detta ställningstagande på naturvårdsverkets skrivelse i ärendet.

Om inverkan på renskötseln har domstolen sagt att arealbortfallet på grund av de aktuella företagen inte behöver leda till någon minskning av renslammen och att kalvningen bör kunna fortgå i huvudsak som hittills. Sammanfattningsvis konstaterar man att de sammantagna skador som kommer att drabba rennärningen inte kan anses vara av den omfattningen att rennärningen kommer att lida något väsentligt förfång.

Om turistnäringen har domstolen konstaterat att den inte kan anses lida väsentligt förfång genom företaget. Vidare kan man av vattendomstolen utläsa att regleringsföretaget inte kommer att medföra väsentligt försämrade levnadsförhållanden för befolkningen i området.

Herr talman! Dessa uppgifter strider hjärt mot alla de argument som under nattens sena timmar framfördes från de tre talesmännen för reservationen. Det skulle vara intressant att av herrar Jonasson och Tobé samt fru Sundberg få veta om de menar att vattendomstolens uppgifter och bedömning är felaktiga. Det är precis detta de försöker förklara för kammaren här.

Med de erfarenheter jag har av många kraftverksbyggen och regleringsföretag i Norrland vågar jag påstå att det nu aktuella kraftverksbygget vid Ritsem och regleringsföretaget i sjön Autajaure medför obetydlig skadegörelse i jämförelse med många tidigare ingrepp i Norrlandsälvar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan, som också rymmer medgivande av det intrång som kan föranledas av ett eventuellt vägbygge mellan Suorva och Ritsems

kraftstationsbygge och som aktualiserats i motionerna I: 1357 och II: 1576.

I detta anförande instämde herrar *Skoglund, Lundmark, Lindberg* och *Brännström* (samtliga s).

Därefter anförde:

Herr JONASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nygren har kritiserat reservationen och vissa inlägg i debatten, men jag tror att han inte var så kritisk mot mitt anförande som mot de övriga.

Vi kan naturligtvis med fog påstå att det görs allvarliga ingrepp i naturen just därför att det aktuella projektet i viss mån intar en nyckelposition. Även om inte ytan är så stor, är det dock — som jag sade i mitt anförande — speciellt ur samernas synpunkt mycket värdefulla områden som tas i anspråk. Vare sig det gäller 600 eller 800 hektar — det kan räknas litet olika — är det alldeles klart att detta ingrepp är till skada för samerna.

Jag förstår väl, herr Nygren, vårt lands behov av elkraft. Vi måste alltså lösa dessa frågor; det betyder så ofantligt mycket för vår produktion och våra framtida möjligheter. Jag är också på det klara med att när det gäller vår kraftförsörjning är ingenting bättre ur naturvårdssynpunkt än ett vattenkraftverk. Det skadar ingen luft och det gör inte heller elmotorn i andra ändan av systemet.

Jag gick inte in på den ekonomiska sidan av saken, det vill jag att herr Nygren skall notera. Den är svår för lekmän att bedöma. Emellertid tror jag, efter vad jag har sett av kraftverk, att Ritsemprojektet kommer att bli lönsamt. Lönsamheten blir nog ännu större, om det byggs ut först och man sedan kräver Kaitumprojektets genomförande, och det är egentligen Kaitumprojektet som är mest problematiskt ur naturvårdssynpunkt.

Kraftverken byggs upp och ger ener-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

gi. Så småningom försämras penningvärdet mer och mer, och det bidrar också till att lönsamheten som sådan förbättras. Jag gick inte in på detta, herr Nygren, det säger jag än en gång. Jag tror i alla fall att projektet kan bli lönsamt sett ur denna speciella synpunkt. Att vi har gått emot regeringens proposition beror på att det inte finns någon samlad plan över de framtida utbyggnaderna. I den skrivelse som vi har fått från Vattenfall står det dessutom på s. 8 att man tänker begära att Kaitumprojektet genomförs.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nygren sade att Vattenfalls utbyggnadsplaner är tio år gamla — de är från 1960 — och borde vara kända för riksdagen. Jag antydde i går att jag inte känner till dem, och jag undrar om ens den avdelning inom statsutskottet som har haft hand om ärendet har haft reda på hur planerna ser ut, trots att man i två omgångar under de senaste tio åren har behandlat hithörande ärenden. Såvitt jag kan minnas var det i varje fall 1966 bara fråga om ett intrång i nationalparken, och det var inte tal om någonting mer än den fullmakt som Kungl. Maj:t fick att göra vissa förändringar.

Det kommer alltid att stå strid om staten som företagare och staten som naturvårdsmyndighet. Som företagare får staten inte ha företräde framför andra företagare i dessa avseenden. Nationalparkerna avsattes för att de skulle skyddas mot alla intrång, även från staten själv. Man litade väl inte på att inte företagsekonomiska beräkningar kunde medföra att man önskade gå in i dessa områden, och därför bestämde man sig för att avsätta dem till nationalparker.

Vattendomstolens värdering, som vi har gått emot, är mycket löst skriven. Vattendomstolen har sagt att kalvingslanden och beteslanden vid Autajaure förstörs. Men sedan har den sagt en sak som den inte är kompetent att yttra sig

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

om, nämligen att det finns ersättningsområden. Detta bestrids från Sörkaiutums lappby. Konsulent Börje Pekkari har uttalat: »Man kan räkna med skador och olägenheter för all framtid. Arten och omfattningen av dessa kan inte nu anges. — — — Något slags objektiv beräkning av beloppets storlek kan svårligen göras ens efter särskild utredning.» Jag vill inte säga att vattendomstolen har förfarit felaktigt, men så mycket kan jag säga att i den kalkyl som finns är inte naturvärdena inräknade med något belopp, utan det är fråga om en rent ekonomisk beräkning. Det som är kvar av Stora Sjöfallets nationalpark och som ligger avskilt från det förstörda området i själva huvudalen är värt att skydda och vore väl därför värt i varje fall någon krona i kalkylen.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle egentligen kunna nöja mig med att instämma i vad som sagts i de två senaste replikerna; de innebär klara erkännanden av att de argument som utskottet anför är hållbara om man för en saklig debatt i ärendet. Jag kunde i långa stycken ha sett herr Jonasson som förespråkare för utskottet och jag väntade bara att han skulle säga: Fortsätt och tag Vindelälven också så småningom!

Herr Tobé tog upp de farhågor som han menar att samhället hyser inför Vattenfalls utbyggnadsplaner. Nu är det emellertid inte bara staten som bygger ut kraftverk — betydligt mer omfattande planer finns för kraftverksbyggen i Ljusnan och Ljungan ehuru inte i statlig regi. Och märkligt nog sker arbetet med dessa planer mycket tyst och förorsakar inga större protester från naturvårdshåll.

Jag var glad över att herr Tobé erkände att vattendomstolens bedömning inte kunde ifrågasättas. Men det innebär, herr Tobé, samtidigt ett erkännande av att de argument som herr Tobé

tidigare gjorde sig till tolk för inte är hållbara eftersom de strider mot vad vattendomstolen har konstaterat.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Skillnaden mellan utbyggnaden i Ljusnan och andra sydliga älvar och den utbyggnad som vi nu talar om är att det i det senare fallet är fråga om en nationalpark. Det är ett intrång i en nationalpark som vi nu diskuterar. Den har vi i en lag från 1909 lovat att skydda. Det försöker vi nu göra.

Herr JONASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Nygren, mitt anförande kan inte tolkas så, att jag helt stöder utskottet. Vad jag sagt är att vi vill se en plan för utbyggnad av vattenkraftförsörjningen där uppe. Vi bör också ha en plan för vår vattenkraftförsörjning över huvud taget. Det är på den punkten det brister, och propositionen innehåller inte mycket i det avseendet. Men i den skrivelse vi fått från statens vattenfallsverk sägs det klart och tydligt: »Vattenfall kommer inom kort att till vattendomstolen inlämna ansökan om reglering av Kaitumsjöarna och överledning av vattnet till Luleälven samt anläggande av Kaitums kraftstation.» Det är ju ett klart besked om hur det tydligen kommer att bli. Men det har inte sagts någonting om detta i propositionen — där sägs det över huvud taget inte mycket. Det är denna översiktliga plan som vi efterlyser och måste få veta litet mer om, och det är därför vi inte kunnat ansluta oss till denna proposition.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Även om herr Jonasson inte hittat den tioåriga utbyggnadsplanen för bl. a. Ritsem-Autajaure, så omnämns den i alla fall i utskottets utlåtande, och det har funnits tillfälle att studera den under ett par veckors tid. Planen har alltså funnits. Efter den

planen vill Vattenfall och Kungl. Maj:t nu fullfölja kraftverksutbyggnadsprogrammet.

Men vad herr Jonasson inledningsvis sade var inte så mycket att han ville ha en plan, utan han kom med påståendet att det fanns ett samband mellan Ritsem och Kaitum. Det sambandet har jag ännu inte fått någon förklaring till.

Sedan påstod herr Tobé att anledningen till att man nu så intensivt diskuterade det statliga ingreppet var, att detta innebär ett intrång i en nationalpark. Men, herr Tobé, jag förklarade ju hur obetydligt det intrånget blir. Tidigare har Stora Sjöfallet naggats på 200 kvadratkilometer utan att det har föranlett den minsta lilla diskussion. Nu rör det sig om 2 kvadratkilometer, och då drar man i gång denna stora debatt. Kvar finns, herr Tobé, 4 400 kvadratkilometer nationalpark i Norrbotten. Där ryms också folk från Syd- och Mellansverige i vilken utsträckning som helst, om man någon gång i framtiden skulle komma på idén att söka sig norrut för att turista och koppla av.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det europeiska naturvårdsåret går mot sitt slut. Den svenska regeringen firar det på sitt särskilda sätt. Med två beslut sätter man punkt både för tvåkammarriksdagen och för naturvårdsåret. De båda avgörandena gäller olika områden av landet. De berör natur av helt olika slag. De har engagerat människor på olika sätt. Men gemensamt för besluten är att de avslöjar både en politisk teknik och en brist på politisk viljeinriktning.

De två fallen är naturligtvis Brofjorden och Ritsem. Den ena gången improviserar man fram ett nytt oljecentrum på Västkusten utan att avvakta riksplaneringen. I det andra fallet, som vi nu skall besluta om, tar man ett stycke av en ovärderlig nationalpark samtidigt som man därigenom förbereder att ta ett annat stycke ur ett ovärderligt få-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

gelskyddsområde. Den politiska tekniken är därmed given. Utan att redovisa sina *samlade* avsikter försöker regeringen fatta delbeslut som binder utvecklingen. Utan att ge riksdagen en chans att ta ställning till Bohuskustens användning i stort eller till vattenkraftens utbyggnad i de orörda Norrlandsälvarna ställs vi inför förslag eller beslut som tar bort ett stycke ur det som borde ha varit en sammanhållen plan. I folkpartiets motion har vi kallat det här för salamitekniken: man tar en bit i taget, man hoppas att opinionen mot det inte ska bli alltför stark, sen försöker man ta nästa bit.

Herr Nygren har inte förstått att det finns ett samband mellan Ritsemprojektet och Kaitumprojektet. Han tycker att det är något nästan bisarrt över tanken att det skulle finnas ett sådant samband. Han undrar hur människor kan ha kommit på en så egendomlig idé. Han har för sin del inte funnit något enda skäl för att ett samband föreligger. För jag i sex punkter visa att herr Nygren har fel.

1. I inte mindre än fyra partimotioner i anslutning till propositionen diskuteras detta samband. En rad argument anföres och stor oro uttryckes. De farhågorna kan inte viftas undan som oberättigade. De speglar opinioner bland tusentals människor ute i landet.

2. En rad naturvårdare har rest sig mot förslaget och fört fram just sammankopplingen med Kaitum. Läs t. ex. novembernumret av tidskriften Svensk Natur som jag tror har sänts ut till alla riksdagsmän. »Vattenfalls metod tycks hela tiden gå ut på att genom ett nytt projekt göra ett redan genomfört sådant mera lönsamt.» Det skriver Peter Lindberg, zoolog och naturfotograf. Han är representativ för en rad skribenter som yttrat sig de senaste veckorna. Läs, herr Nygren, också Lars Gunnar Bråvander från fältbiologerna i Dagens Nyheter (19/11). Läs miljöexperten Nils-Erik Landell i Svenska Dagbladet (18/11).

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

Det finns massor av artiklar som påvisar oron för just det sambandet.

3. Det statliga verk, som skall bevaka just miljö- och natursynpunkterna, naturvårdsverket, har särskilt betonat detta samband i en skrivelse för nästan exakt ett år sedan. Det skriver så här: »I detta sammanhang finner verket anledning att särskilt framhålla Ritsemprojektets nära samband med den redan genomförda regleringen av Satisjaure samt den planerade regleringen av Kaitumsjöarna.» Detta samband, som herr Nygren nu förnekar, anses alltså vara självklart för det naturvårdsverk, som borde ha mera att säga till om beträffande regeringens miljöpolitik.

4. Till och med i det propagandamaterial från Vattenfall, som vi fick i våra bänkar häromdagen och som är en renodlad partsinlaga, framgår sambandet mellan raderna. Det står visserligen att »Ritsem, Vietas och Satisjaure är tekniskt och ekonomiskt 'självbärande' anläggningar, även om överledning från Kaitum inte kommer till stånd.» Men det viktiga är naturligtvis att Vietas och Satisjaure kommer att utnyttjas *ännu mera effektivt* med en överföring av Kaitumvattnet efter att Ritsem har byggts ut. Och då blir ett beslut i dag i enlighet med propositionen längre fram ett skäl att fortsätta intrånget till Sjaunja fågelskyddsområde.

5. I propositionen nr 173 nämns inte ett enda ord om Kaitumprojektet. Om regeringen hade velat markera från början att man inte skulle låta Kaitumfrågan påverkas av Ritsems utbyggnad, borde det ha skrivits i propositionen. Nu är intrycket av propositionen i stället detta: regeringen försöker få oss att utan eftertanke godtaga en proposition som sedan får långt vidare konsekvenser än vi kunde ana. Den uträkningen har misslyckats.

6. Utomordentligt starka argument har mobiliserats *för* att ett samband föreligger. De har väl sammanfattats av statens naturvårdsverk. Efter att ha sla-

git fast sambandet med Kaitumöverföringen, skriver man så här:

»Överförs vattnet från Sitas- och Autajauremagasinet via Ritsems kraftstation till Suorvamagasinet, minskar årsmedeltillrinningen till Satisjaure från normalt 70 kubikmeter per sekund till 27 kubikmeter per sekund.» Det betyder, skriver naturvårdsverket, att »magasinet således inte kan återfyllas på ett år». De nedersta nio meterna kommer att bli »ett utpräglat flerårsmagasin». Man kan också räkna med skador på landskapsbilden »av blottade strandplan», säger naturvårdsverket.

Alltså: det vatten från Sitasjaure och Autajaure, som nu går till Satisjaure, kommer med Ritsems utbyggnad att ta en annan väg. Därmed kan man inte på ett år fylla Satisjaure. Ett behov av mera vatten till Satisjaure uppstår då för att man skall utnyttja det magasinet effektivt. Det behovet kan täckas genom att man överför Kaitumsjöarnas och Kaitumälvens vatten till Satisjaure som en ersättning för det vatten som man förlorat vid Ritsem. Med en tunnel genom Sjaunja fågelskyddsområde och genom torrläggning av delar av Kaitumälven får då Satisjaure sin kompensation. Med Kaitumprojektet kan man då till fullo utnyttja Satisjaure och samtidigt öka effekten av Vietas kraftstation.

Ingen skall inbilla mig att detta inte längre fram kommer att användas som ett skäl för en utbyggnad av Kaitum. Här finns en sammankoppling, hur ofta man nu än av taktiska skäl förnekar det. Vill vi fatta beslut med överblick och efter samlad bedömning, måste vi därför säga nej till propositionen 173. Vi måste säga nej till Salami-tekniken.

Det är inte alltid som regeringen seg- rar med den tekniken. Striden om Vindelälven tog många år. Den krävde åtskilliga voteringar. Den slutade i bakslag för dem som velat bygga ut den sista stora orörda älven söder om Norrbotten. En bastant majoritet i den so-

cialdemokratiska riksdagsgruppen röstade för älvens förstörelse. Till slut fick regeringen ändå ge vika, därför att några frondörer ur det egna partiet hotade gå samman med en enig opposition om att Vindelälven skulle sparas. Det var naturvårdarnas kanske hittills största seger.

Det tillhör politikens villkor att dra lärdomar av nederlag. Ett par viktiga erfarenheter borde kampen om Vindelälven ha givit oss alla.

Den första erfarenheten är att miljö- och naturvård inte längre är en hobby eller en övertygelse för ett fåtal. Miljöfrågorna har blivit en folkrörelse, något av en väckelse bland människor med helt olika bakgrund, i olika åldrar, i skilda delar av landet. Deras krav kan formuleras så här: vi har inte råd och rätt att förstöra oersättliga naturvärden för kortsiktiga ekonomiska intressen.

Den andra erfarenheten borde ha varit att vi inte längre kan besluta om den svenska naturen bit för bit enligt salamitekniken. Miljövårdarna och en växande opinion kräver en långsiktig planering. De vill veta hur vi formar de år som ligger framför oss med de beslut vi fattar i dag.

Tyvärr lärde sig inte regeringen de läxorna. Efter nederlaget om Vindelälven kastade man ett tag sina blickar på Kalix älv, och man har låtit planerna på en utbyggnad av Kaitumområdet fortgå. Nu begär man riksdagens stämpel på ett nytt intrång i Stora Sjöfallets nationalpark utan att i propositionen med ett enda ord ange hur man tänker sig fortsättningen.

Åter har miljövårdarna rest sig i protest — åter kommer man kanske till slut att vinna, också om vi förlorar voteringen här i dag. De argument som anförts av herr Jonasson, fru Sundberg och herr Tobé är starka och övertygande. Vi har här ett område — Stora Sjöfallets nationalpark och Sjaunja fågelskyddsområde — som rymmer

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

några av de vackraste delarna av vår fjällvärld och några områden som är ovärderliga för forskning och djurliv. Att nagga de här områdena i kanten och spränga och gräva sig fram med tunnlar och vägar är inte rimligt när kraven att bevara delar av den orörda naturen blir allt större i hela Europa, när man nu äntligen börjar värdera den natur som i tidigare kalkyler ansågs vara nästan gratistillgångar, när insikten börjar sprida sig att natur som förstörs av Vattenfalls grävmaskiner aldrig kan återställas av de framtida generationer som kommer att fördöma vår kortsynthet. Vi liberaler ställer oss nu bakom de kraven, liksom vi gjorde det i striden om Vindelälven. Därför har vi yrkat avslag på proposition nr 173, och det gläder oss att se att andra partier har gjort detsamma.

Därmed är vi inne på de grundläggande värderingar som blottläggs i tekniken att skära ut en bit i taget ur naturen. Är man angelägen att för framtiden spara viktiga delar av våra kuster och våra fjällområden, är det naturligt att arbeta fram en långsiktig plan så att man vet att man inte förbrukar något som borde skyddas. Vill man hindra sig själv och andra från att improvisera bort miljövärden, ser man till att besluten fattas så att så litet som möjligt lämnas åt slumpen. Planfrågorna är därför inte bara en metodfråga, ett problem om beslutsprocessen. Planfrågorna gäller ytterst vår vilja att *effektivt* värna om det som inte får förstöras.

Regeringen Palme saknar den viljan. Den gav upp förhoppningarna att bygga ut Vindelälven först i det ögonblick den fann att den saknade en majoritet i riksdagen för den saken. Den håller ännu öppen möjligheten att bygga ut en del av Kaitumområdet. Avgörande kommer att vara, om strategerna i regeringspartiet tror sig kunna lotsa en sådan proposition genom riksdagen. Den försöker nu, under en av

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

tvåkamarsystemets sista dagar, få oss att fatta ett beslut som det är osäkert om den för tre månader sedan valda riksdagen kommer att stå fast vid. Och utan riksdagens hörande gav man klarsignal till att bygga oljeindustrier mitt på Bohuskusten, trots att statsministern i sina visioner som kommunikationsminister ständigt talade om den fysiska riksplanen som grunden för en medveten miljö- och lokaliseringspolitik längre fram.

Av vilket skäl tvingar regeringen på oss propositionen om Ritsem just nu, så sent som över huvud taget är möjligt under denna riksdag? Det kan knappast vara på grund av omsorgen om vattenkraften om ett antal år. Ritsemprojektet ger nämligen bara ungefär 1/30-del i effekt av vad Ringhals kärnkraftverk kommer att kunna leverera när det blir färdigutbyggt. Det var inget obetydligt krafttillskott som Ritsem innebar, sade herr Nygren, men han glömde att nämna storleken i siffror. Ökningen av elkonsumention i framtiden kommer ändå inte att kunna bygga på en ökning av vattenkraften i någon nämnvärd grad. Myndigheterna har vidare sagt att det *inte* är sysselsättnings-skäl som har avgjort det här förslaget. Det vore ju ett nederlag för hela Norrlandspolitiken, om man måste förstöra en del av en norrländsk nationalpark för att ge befolkningen arbetstillfällena. Samerna där uppe har inte begärt att få se en del av sina renbetesland översvämmade och behöva uppleva hur nya dämningar gör livet svårare för dem. Flera av dem har i stället gått till Förenta Nationerna med sina protester och sin förtvivlan, även om deras insikter nonchalant avvisas i dag av utskottets talesman.

Av vilket skäl har vi då fått proposition nr 173? Ja, skälet är att regeringen ännu vägrat att tänka om i miljöfrågan. Fortfarande låter den sig presas av tekniker och tjänstemän, som borde koncentrera sina ansträngningar

mindre på vattenkraften och mera på andra energikällor. Ännu har regeringen inte förstått att vi i det här landet bör spara de områden med fritt rinnande vatten som vi har kvar — vattenfall skall finnas, inte bara i namnet på det affärsdrivande verk som byggde ut dem, inte bara på frimärken och i skolböcker; vattenfall skall vi ha i Sverige också i verkligheten, i en orörd natur. T. o. m. nu under 1970-talet kan man lägga fram en proposition som refererar ekonomiska kalkyler som inte tagit hänsyn till de förlorade naturvärden som nya dämningar, nya kraftverk, nya tunnlar och nya flodfåror som torrläggs innebär. Regeringen har trots sitt nederlag om Vindelälven vägrat tänka om — den är därför förtjänt av nya nederlag.

Jag har nämnt Brofjorden och Ritsem som bilder ur samma politiska verklighet: bristen på planering och bristen på hänsyn till våra miljövärden. Någon kan säga, att det är väl underligt att just socialister i regeringsställning skall lockas in i en slapp låtgångspolitik med viktiga naturområden som insatser. Och är det inte paradoxalt att just liberaler skall vara de första att rikta den hårda kritiken mot den uteblivna planeringen?

På ett ytligt plan kan detta verka som omkastade roller i svensk politik. De socialdemokrater som ofta talar om planering men är oförmögna att genomföra den möter liberaler som på område efter område begär just planering för att lägga grunden för ett mänskligare samhälle. Men djupare sett är detta ändå ingenting att förvåna sig över. Socialister har ofta ägnat mycket energi åt idéer och förslag om statlig styrning och planering där sådan styrning och planering vore onödig och kanske skadlig. Debatten om förstälthet av näringslivet är ett exempel på sådana insatser. Socialisterna har däremot varit märkvärdigt nonchalanta i de planeringsfrågor där *uteblivna*

statsingripanden varit skadliga eller åtminstone lett till svårigheter: planeringen av statsbudgeten, bostadsdebatten för några år sedan och miljödebatten i dag.

Liberalerna å andra sidan har ständigt hävdat att statsmakterna bör ägna sin energi åt de områden där de måste vara huvudsakligt ansvariga för en god samhällsutveckling och där passivitet från regeringen leder till att initiativet glider över till andra krafter som *inte* har helhetens intressen för ögonen. Därför säger vi att den fysiska riksplaneringen (inklusive våra älvar och fjällvärld) är oerhört viktig, därför att annars andra intressen — t. ex. företag och kommuner i samverkan eller ett statligt verk som drömmer om nya investeringar i en gammal tradition — tar överhanden och formar utvecklingen. Statsmaktens uppgift skall enligt liberal ideologi vara att bevaka *hela* folkets och framtidens intressen. Därför är det på sådana områden som planeringen är oundgänglig, och det är därför ledsamt att det är på sådana områden som planeringen nu tycks vara särskilt bristfällig.

Herr talman! Propositionen om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark kan omöjligt ses i ett snävt perspektiv som en isolerad fråga. Den är en del av en helhet som vi måste försöka överblicka, även om man vägrat att göra det i propositionen. Den är en del av vår miljöpolitik, även om utskottets majoritet inte vill medge det. Den är en del av vår syn på planeringen av vår naturvärld, även om planeringen i dag inte föreligger. Vi menar att detta intrång i nationalparken, och vad det sedan kan innebära för Kaitum, försämrar helheten, gör hån av miljöpolitiken och binder planeringen. Därför vill folkpartiet avslå propositionen, och jag yrkar bifall till reservationen.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall nöja mig med

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

att bara kommentera det mycket korta avsnitt av herr Ahlmarks långa inlägg som berörde sakfrågan.

Han försökte i sex punkter bevisa att det fanns ett samband emellan det nu aktuella Ritsemprojektet och Kaitumöverledningen. När herr Ahlmark tar till de fyra partimotionernas argument blir jag litet bedrövad. Vad är det man har sagt i dessa? Man har sagt att på grund av att vattnet ledades över Suorvamagasinet skulle vattentillgången bli otillräcklig för att driva Vietas kraftstation.

Men, Per Ahlmark, det påståendet har Ni inte kunnat bevisa. Det finns ingenting om det i den reservation som här föreligger. Nu anför Ni andra argument. Men använd då inte, herr Ahlmark, dem som framförs i partimotionerna!

Vidare kom herr Ahlmark in på sysselsättningseffekten och sade att man väl inte av sysselsättningsskäl skall bygga ut. Men, herr Ahlmark, det är inte det som det är fråga om. Sveriges riksdag har för lång tid lagt fast ett program för kraftverksutbyggnader som människor i Västerbotten och Norrbotten gått och hoppats att få sysselsättning vid i en kärv arbetsmarknadssituation där uppe. När beskedet kom om att Vindelälven inte skulle byggas ut, gick vi miste om 700—800 arbetstillfällen under 1970-talet. Nu står på spel, Per Ahlmark, 500 jobb under fyra år i Norrbotten, som riksdagen ställt ut växel på, när man 1961 sade att man instämde i den uppgörelse som kallas freden i Sarek och som innebar, att Ritsem och Autajaure skulle byggas ut. De byggnationerna med den arbetskraft som dessa skulle kräva har arbetsmarknadsmyndigheterna räknat med i fråga om sysselsättningen i Norrbotten.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Nygren nu gjorde innebar ju en försenad plädering för att bygga ut Vindelälven. Han

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

blandade själv in Vindelälven i sin argumentering. Det var just de argument som herr Nygren nu anförde som delades av en majoritet inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen som ville bygga ut Vindelälven. Men den förlorade till slut.

Vi andra visade att det vore väl ändå skräp till Norrlandspolitik, om en förutsättning för att den skall lyckas är att oersättliga naturvärden förstörs i Norrland. Oppositionen har ett program som går ut på att förbättra Norrlandspolitikerna i en rad olika avseenden men utan att förstöra de naturvärden som kanske, framför allt längre fram, kommer att bli till oerhört stor nytta för invånarna i den delen av landet.

Sedan visade jag i sex punkter, varför det föreligger ett samband mellan Ritsemprojektet och Kaitumprojektet. Herr Nygren hade med stora ord förnekat detta tidigare under debatten. I partimotionerna har man tydligt argumenterat från flera utgångspunkter. En rad naturvårdare har vänt sig mot förslaget och anfört de här skälen i artiklar i tidskrifter och dagstidningar. Det statliga verk som skall bevaka miljöaspekterna, naturvårdsverket, har i klara ordalag självt slagit fast detta samband. T. o. m. i Vattenfalls propagandamaterial kan man läsa mellan raderna, att Ritsem längre fram kan komma att anföras som ett skäl för utbyggnad av Kaitum. I propositionen nämns inte Kaitumprojektet med ett enda ord — man hade hoppats att den skulle glida igenom i riksdagen utan att någon tänkte på sambandet. Dessutom förhåller det sig så, att om Satisjauremagasinet inte utnyttjas genom vattnet där uppifrån kommer det inte att bli nyttjät effektivt. Man kan göra det effektivt på nytt med hjälp av vatten från Kaitumsjöarna genom den tunnel som då skulle sprängas genom en del av Sjaunjas fågelskyddsområde. Det kommer att öka effekten beträffande t. ex. Vietas kraftstation. Ingen skall försöka inbil-

la mig, att detta inte kommer att nämnas i en framtida argumentering för utbyggnad i Kaitumområdet.

De här sex argumenten, som redovisats ganska utförligt i många inlägg, anförde jag för en stund sedan från denna talarstol. Herr Nygren hade icke ett enda ord att säga i sitt anförande om detta. Han försökte inte argumentera på en enda punkt. Han bestred inte ett enda av de citat jag lämnade. Han försökte inte avvisa ett enda av de sakskaäl som jag här utvecklat. Han sade bara att det inte förhåller sig som jag säger. Mina sakskaäl står mot herr Nygrens avvisande utan sakskaäl. Sedan får kammarens ledamöter döma.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmark säger att jag kommer med en försenad plädering för Vindelälven, men det var han som tog upp Vindelälven i diskussionen. Jag representerade under Vindelälvsdebatten den klara majoriteten i norr och arbetarrörelsen i Västerbotten som krävde en utbyggnad, och jag har aldrig stuckit under stolen med mitt ställningstagande i detta fall. Per Ahlmark sade att det väl ändå är skräp till Norrlandspolitik, om man skall tvingas förstöra älvar för att trygga sysselsättningen. Ja, Per Ahlmark, det kan man säga om man sitter med en trygg sysselsättning i Stockholm, men i Norrland har vi redan i dag tiotusentals människor som utan framgång söker arbete. Dessa människor har ett visst hopp då det gäller de kraftverksutbyggnader som planerats och godkänts av riksdagen i en långsiktig planering.

Om vi säger nej till dessa planer i dag innebär det, att vi rycker undan 500 arbetstillfällen i Norrbottens län. Detta har herr Ahlmark aldrig kunnat motbevisa i denna kammare. Och det finns inte något intresse inom det privata näringslivet att kompensera det bortfallet med annan ny sysselsättning i Norrland och inte finns det heller från

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

vår kungliga opposition något större intresse för att låta statlig företagsamhet utvecklas och ersätta bortfallet.

Vidare sade herr Ahlmark att jag inte tog upp sambandet mellan Kaitum och Ritsem, men det gjorde jag. Jag framhöll nämligen att det inte föreligger något sådant samband. Herr Ahlmark hänvisade till vissa tidskrifter för att få argument för sambandet.

Plocka då ur dessa tidskrifterna fram argument som bevis för att samband föreligger. Jag har sagt att påståendet i de fyra partimotionerna om att sambandet innebär att Vietas kraftstation skulle få för litet vatten om Ritsem byggdes har ni inte kunnat fasthålla vid i reservationen. Jag vill nu fråga herr Ahlmark: Av vilken anledning fullföljer ni inte den frågan? Är det därför att det argumentet inte är hållbart i diskussionen?

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är klart att herr Nygren höjer rösten när han inte har några argument kvar. Han påstår att det parti jag företräder inte har presenterat några förslag för Norrlandspolitiken. Herr Nygren tycks ha sovit under Norrlandsdebatterna. Jag skall gärna i annat sammanhang diskutera med herr Nygren om arbetsgivaravgiften i skogslänen, avskrivning av industribyggnader, revision av transporttaxorna, större satsning på företagarföreningar, om turist- och servicenäringsarna och alla våra förslag på de och andra punkter. Men nu skall jag inte göra det, eftersom den här debatten inte gäller de frågorna. Vi har en hel serie förslag som skulle kunna hjälpa upp sysselsättningen i Norrland.

Herr Nygrens förslag är att bygga ut Ritsem och därefter Kaitum. Men observera då att herr Nygrens inlägg här strider mot Vattenfalls egna inlagor här i riksdagen. Där sägs det att det inte är sysselsättningsskäl som gjort att Vattenfall lagt fram det här förslaget.

Tvärtom har man — i motsats till vad fallet var i striden om Vindelälven — tonat ner sysselsättningsaspekterna och för nu argumenteringen på andra plan. Men det gör inte herr Nygren. Han menar att om Norrlandspolitiken skall kunna klaras måste vi förstöra oersättliga naturvärden i Norrland.

Till slut är jag ändå glad för ett besked av herr Nygren. Han sade klart ut att han var en av dem som kämpade in i det sista för att Vindelälven skulle byggas ut och att han anförde samma skäl för att göra det som han i dag har för att bygga ut Ritsem — och som jag antar att han senare kommer att ha för att bygga ut Kaitum. De skälen var icke bärande när det gällde Vindelälven. Herr Nygren voterades ner den gången. De skälen är inte heller bärande när det gäller Ritsem. Herr Nygren bör voterats ner ännu en gång.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet BENGTTSSON:

Herr talman! Herr Ahlmark har i sex punkter försökt leda i bevis att om vi bygger ut Ritsem tvingas vi att också bygga ut Kaitum, och jag måste säga att det sätt på vilket herr Ahlmark försökte bevisa detta gjorde mig en smula fundersam. Det står så bl. a. i partimotionerna; följaktligen är det riktigt, det finns ett sådant samband. En del miljövårdsskribenter — som jag skattar högt men som också har sina värderingar — har likaledes funnit ett sådant samband, enligt herr Ahlmark. Men när herr Ahlmark sedan talar om det ämbetsverk som har ansvaret för vår kraftförsörjning och som under ämbetsmannansvar har försett oss med material — ja, då är det bara propagandamaterial, ingenting annat. Jag tycker att det räcker för att belysa halten i den debatteknik som herr Ahlmark använder.

Herr Tobé har gjort ett stort nummer av att det inte finns någon plan för kraftverksutbyggnaderna. Så småningom skall jag återkomma till överens-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

kommelsen 1961 och den s. k. freden i Sarek, som herr Tobé nu inte ger mycket för. Men herr Tobé fanns ibland oss i denna kammare 1962 och uttalade då tillsammans med oss andra sin stora glädje över att en överenskommelse hade träffats som sparade stora områden åt naturvården men ändå gav vissa områden åt kraftverksutbyggnaden. Herr Tobé satt som sagt i detta hus då riksdagen gjorde det uttalandet, och då presenterades planen för riksdagen och behandlades i utskottet. Får man inte begära någonting av dem som deltar i sådana överläggningar?

Det framhölls alltså år 1960 att man hade planer på de nya anläggningarna Vietas kraftstation med Satisjaures reglering, Ritsems kraftstation med Sitasjaures reglering samt längre fram eventuellt Vuojas kraftstation osv. Herr Tobé tog del av dessa uppgifter 1962 men efterlyser nu planer på allt detta och instämmer väl också i herr Ahlmarks tal om den s. k. salamimetoden.

Jag vill också ta upp reservanternas uttalanden. Herr Ahlmark försöker nu ge fältbiologer och andra det intrycket att oppositionen har sagt nej till Ritsems kraftverksutbyggnad. Men det har den inte gjort. Folkpartiet har inte fått sin motion tillstyrkt. Däremot har centerpartiet fått sin motion tillstyrkt. Man tar nämligen i reservationen inte alls ställning till Ritsemprojektet utan gör bara följande uttalande: »Innan ett definitivt beslut fattas i frågan bör riksdagen därför erhålla en bättre bild över de ofrånkomliga verkningar som i olika hänseenden blir en följd av projektets genomförande.»

Den borgerliga oppositionen säger alltså varken ja eller nej till Ritsems kraftverk, men herr Ahlmark försöker ge sken av att så är fallet.

Det förhåller sig vidare inte så att Vattenfall vill bygga ut kraftverken för att åstadkomma skada vare sig för natur, för samer eller i något annat avseende, utan det ingår ju i dess skyldig-

heter att se till att vi får elkraft. Kravet på miljövard kan inte få innebära att man måste säga nej till alla förändringar i vår omgivning. Vi kommer i framtiden att behöva bygga kraftverk, som drivs med atomkraft eller på annat sätt och som kommer att vålla väldiga diskussioner mellan miljövårdare och dem som tvingas att ta ansvaret för vår kraftförsörjning. Vi kommer i vårt land också att behöva bygga industrier, sjukhus, vägar och bostadsområden. Allt detta måste göras på bekostnad av naturvården och kommer att föranleda ingrepp i naturen.

Det nya som miljövården fört med sig är emellertid att vi nu har byggt upp en organisation för och skapat en medvetenhet om att alla nya projekt skall utformas med största möjliga hänsyn till miljökraven. Så skall göras också vid utbyggnaden av kraftverk vare sig de drivs av vatten eller på något annat sätt.

Att vi har ett stort behov av elkraft kan ingen förneka. År 1955 förbrukade vi 21 miljarder kWh. Förra året var vår konsumtion uppe i 62 miljarder kWh. På 15 år har förbrukningen alltså blivit tre gånger så stor. Om vi fortsätter i samma takt behöver vi år 1980 145 miljarder kWh för vår konsumtion.

Det finns för elproduktion inom över-skådlig tid bara tre källor, nämligen vattenkraft, atombränsle och fossila bränslen. För närvarande svarar vattenkraften för den största delen av landets elproduktion, men det är riktigt att det av naturliga skäl blir en förskjutning mot en mindre dominerande ställning för vattenkraften. Att denna likväl betyder oerhört mycket behöver jag inte närmare utveckla i detta sammanhang.

Vattenkraften kommer att få allt större betydelse i framtiden som s. k. toppkraft. Jag vill fästa uppmärksamheten på att det stora behovet i framtiden av elkraft, vilket måste täckas på annat

sätt än med vattenkraft, kommer att ge oss stora bekymmer från miljövärdsynpunkt.

Vad man har vänt sig mot i reservationen är det som herr Jonasson också var inne på — att man saknar en komplett plan för den fortsatta vattenkraftsutbyggnaden. Jag har redan nämnt för herr Tobé vad vi 1962 sade i riksdagen. Det gäller alltså inte bara freden i Sarek mellan intressenterna, utan frågan höjdes upp till riksdagsbeslut, vilket tydligen inte var så angeläget för herr Tobé att framhålla — han hade totalt glömt bort vad som hände 1962.

Men det är inte alls så att det saknas en plan. Jag vill erinra om att jordbruksdepartementet och industridepartementet tillsatte en arbetsgrupp som skulle sammanställa material för oss om de outbyggda Norrlandsälvarna och avgöra deras miljövärdsvärde och deras värde ur kraftekonomisk synpunkt. Vattenfall fick då också i uppdrag att framlägga en plan för den framtida vattenkraftsutbyggnaden i Norrland. På grundval av dessa utredningar har regeringen intagit sin ståndpunkt, och den innebär bl. a. att man undantagit från utbyggnad Vindelälven samt Torne och Pite älvar.

Herr Ahlmark talar om regeringens nederlag i Vindelälvsfrågan. Får jag fråga herr Ahlmark: När har regeringen någonstans föreslagit utbyggnad av Vindelälven? Jag borde veta om så skett, eftersom jag varit ansvarig för denna fråga i regeringen. Vad regeringen har föreslagit och beslutat är att Vindelälven inte skall utbyggas.

Men det kommer i fortsättningen liksom tidigare att i detta land vara tillåtet för envar att ha den uppfattningen att man skall bygga ut Vindelälven — eller tvärtom. Vi lever i en demokrati, där det står var och en fritt att propagera för sin ståndpunkt. Men regeringen har inte lidit något nederlag, utan re-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

geringen har lämnat ett enda förslag och fattat ett enda beslut, och det är att Vindelälven inte skall utbyggas.

Utbyggnaden av Ritsems kraftstation har planerats sedan lång tid tillbaka. Den ingick i den överenskommelse som träffades 1961 och som bekräftades av riksdagen 1962. Det är väl då helt i sin ordning att det verk som har skyldighet att förse oss med elkraft fortsätter förberedelserna för de projekt som riksdagen har givit klarsignal till. Annat förhållande hade varit tjänstefel enligt min mening.

Jag tycker alltså att allt detta klank på Vattenfall kan man låta bli med. Vattenfall handlar efter de beslut som riksdagen fattar, och Vattenfall kan inte bygga ut någonting som inte riksdagen har lämnat pengar till.

Freden i Sarek var mycket värdefull för miljövärdsintressena. Man fick då Padjelanta nationalpark. Det fick man i gengäld för det man skulle avstå och detta hälsades, som jag sade, med glädje både i riksdagen och på andra håll. I Padjelanta fick man bl. a. två utomordentligt värdefulla fjällsjöar, Virijau-re och Vastenjaure. När man talar om freden i Sarek skall man alltså komma ihåg vilka vinster som naturvärdsintressenterna gjorde.

Vattenfall har, med ledning av de beslut som fattats, gått till vattendomstolen för att få lagligheten av detta företag prövad, och vattendomstolen har funnit projektet lagligt. Det finns inget lagligt hinder mot detta projekt. Men för att projektet skall komma till stånd fordras tre ting. För det första skall riksdagen ge tillstånd att göra intrång i Stora Sjöfallets nationalpark, den fråga som vi nu diskuterar. För det andra fordras att regeringen därefter tillåter en reglering, något som den har fullmakt att göra. Det tredje är att man går tillbaka till riksdagen då det slutgiltiga avgörandet fattats och begär pengar till företaget.

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

Ritsemprojektet är ett helt fristående projekt och har av vattendomstolen bedömts som ett sådant. Det påverkas varken negativt eller positivt av en utbyggnad av Kaitum, som också är ett helt fristående projekt och som ännu inte kommit in till vattendomstolen för prövning. Innan så har skett kan regeringen inte ha någon ståndpunkt i saksfrågan.

Ritsems kraftverk är för sin lönsamhet och sitt tekniska genomförande helt oberoende av Kaitumprojektet. Likadant är det med Kaitumprojektet. Ett argument har varit att om man bygger Ritsem, måste man även bygga Kaitum. Det måste man inte göra. Får jag be kammarens ledamöter titta på den karta som är fogad till propositionen. Ni kommer då att finna att man mycket väl kan genomföra Kaitumprojektet och att man får ut samma effekt i Vietas kraftverk, trots den uppdämning man här gör.

Den svåraste frågan i detta projekt har gällt samerna och deras renbete. Det är utomordentligt glädjande att denna reglering inte behöver dämna över en enda boplats. Den berör alltså inte någonting där människor bor och vistas. Vad man dämmer över är en del renbetesmark och en del mycket värdefull mark i renarnas s. k. kalvningsland. De renbetesmarker man överdämmer rör sig om en procent för Sörkaitums lappby. Det är fråga om något mer i Mellanbyn och Norrkaitum, men betesmarken är här inte så värdefull. Vattenfall har redan börjat förhandlingar och överläggningar med företrädare för Norrkaitum och Mellanbyn såsom man alltid gör vid alla regleringar för att komma överens om vilka åtgärder man skall vidta och vilka ersättningar som skall lämnas.

Mest utsatt är Sörkaitums lappby. Den har för närvarande 35 renskötande samer. Dessa har sammanlagt ca 2 000 renar. De skulle i dag kunna ha ett myc-

ket större antal och borde också ha det för att få en rationell rendrift. De skulle kunna ha 8 000—10 000 renar. Av någon anledning som jag inte känner till har de inte detta. De skulle kunna ha detta antal oberoende av de regleringar som tidigare har ägt rum.

När vattendomstolen har prövat detta ärende och med ledning av alla remissmyndigheters uttalanden kommit fram till att man trots intrånget och olägenheterna för samerna likväl kunde ge tillstånd för projektets utförande, uppvaktades jag av Sörkaitums lappby. Man hävdade att vattendomstolens undersökningar var otillfredsställande och att man inte kunde acceptera dess utlåtande.

Jag lät då en renbetesexpert, som är erkänd av både samer och oss eftersom han har biträtt vid överläggningarna om den norsk-svenska renbeteskonventionen, göra en mycket grundlig undersökning. Även han fann att det skulle uppstå svåra problem, inte för vår- och sommar- och vinterbetet men just för kalvningslanden, men han konstaterade också att det finns möjligheter att erbjuda annat lämpligt område för ändamålet och att samerna även efter regleringen skulle kunna bedriva renskötsel i minst samma omfattning som nu.

Det är dessa omständigheter som har varit avgörande. Intrånget i samernas renbetesland kan kompenseras. Det finns inget samband med Kaitum. Man kan genomföra Ritsemprojektet utan att behöva bygga ut Kaitum; det rör sig om två helt fristående projekt. Vidare är det intrång man gör i nationalparken utomordentligt ringa. Det rör ett värdefullt och intressant område, det vet vi därför att det har gjorts undersökningar bekostade av Vattenfall, men det är bara en bråkdel av det stora, väldiga område som är undersökt. Dessutom bestämde vi oss, som jag sagt ett par gånger, då vi år 1962 behandlade denna fråga för att som kompensation

för vad man går förlustig genom dessa regleringar avsätta hela Padjelanta nationalpark. Jag vågar alltså påstå att det förslag som här läggs fram — en hemställan om att få göra detta intrång för att få till stånd Ritsems kraftverk — kan försvaras ur miljösynpunkt.

Jag kan emellertid inte låta bli att ta upp en fråga till. Man försöker förringa värdet av det tillskott till elkraftförsörjningen som skulle bli ett resultat av den föreslagna utbyggnaden. Man gör gällande att Ritsemprojektet inte är mycket att komma med. Det ger bara en trettiondel av Ringhals effekt, sade herr Ahlmark och flera andra. Men de räknade fel. Det ger en tiondel av Ringhals aktuella effekt. Jag vill alltså fästa herr Ahlmarks uppmärksamhet på att han har forskat i grumliga källor.

Det intressanta är att samtidigt som vi nu diskuterar utbyggnaden av Ritsem pågår en hel rad regleringar i andra älvvar, stora regleringar som åstadkommer stora skador och överdämningar. De nämns aldrig här, ty det är privata bolag som äger fallhöjden. På tal om värdet av det elkrafttillskott som blir ett resultat av Ritsemprojektets genomförande kan jag inte neka mig nöjet att hänvisa till en folkpartitidning, som skrev att Ritsemprojektet inte borde komma till, eftersom det innebär ett våldsamt ingrepp mitt i hjärtat av Stora Sjöfallet; jag bortser från vederbörandes underliga anatomiska insikter — om nu hjärtat skulle ligga just där. Sedan konstaterade tidningen att detta projekt inte är någonting att ha, eftersom det ger en bara en liten del av den kraft som man får från Ringhals.

I samma nummer av tidningen fanns ett stort upplagt reportage om att man i Ljungan planerar ett par kraftverk och gör två stora regleringar, vilket kantänka ger 250 000 kW — dvs. 50 000 kW mindre än Ritsem. Och så sägs det att »det är ett för landets kraftförsörjning mycket värdefullt tillskott med hänsyn till perspektiven på oljesidan och för-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

skjutningarna i kärnkraftprogrammet». Så låter det när privata kraftstationer kommer till, som ger mindre effekt.

Ritsems kraftverk kan försörja tre medelstora städer. Det innebär ett väsentligt och värdefullt tillskott till vår elkraftförsörjning. Dessutom kommer, därest riksdagen bestämmer sig för utbyggnaden, utformningen att ske enligt de förslag som naturvårdsverket lägger fram, förslag som redan har accepterats av Vattenfall.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Bengtsson säger att jag borde ha känt till denna utbyggnad eftersom jag var med 1962. Vad vi då fick var en överenskommelse — freden i Sarek kallad — som jag i går läste upp ett avsnitt ur. I den överenskommelsen finns Vietasjåkks nederbördsområde med som berör bl.a. Autajaure. Däremot fick vi riksdagsmän inte reda på att det var fråga om att överföra vatten från Autajaure över Ritsem ned till Akkajaure. Den plan som Vattenfall åberopar bestrider jag alltså att vi som riksdagsmän har fått del av.

Det är underligt att man, när man två gånger gör utbyggnader efter riksdagsbeslut, inte nämner att det skall bli en fortsättning — framför allt då det är fråga om ett intrång i en nationalpark som bör bedömas helt för sig. När regeringen nu sedan 1960 har haft reda på att ännu ett ingrepp skall göras, varför har den då inte talat om det? Det är inte hederligt att handla på det sättet. Dessutom kan vi ju ha hunnit glömma bort en del saker på åtta år.

Statsrådet säger att Vattenfall har skyldigheter. Ja, det har verket, och vi är mycket glada över att vi har det — tjänstemännen i verket har gjort ett fantastiskt fint jobb. Men när de börjar göra bedömningar från naturvårdsynpunkt, när de negligerar påståenden beträffande renbetesland etc. är de in-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ne på fel väg — sådana saker har de inte med att göra. De skall köra med sin företagsekonomi — på det området bör de vara experter. Nu har de emellertid hamnat i en krissituation — ingen har ännu sagt det här i kammaren men herr Henningsson kommer senare att tala om det, och jag vet att det talas därom inom kraftverkskretsar. De har delvis sig själva att skylla för den situation som har uppstått.

Fram till ungefär 1960, tror jag, räknade man med en fördubbling av elenergiförbrukning vart elfte år. Sedan märkte man att dessa beräkningar inte höll. Vattenfalls och de övriga kraftproducenternas planer gick före utvecklingen och behovet av elkraft blev inte så stort som man hade räknat med. Då drev man i gång en väldig reklamkampanj och började inreda det svenska samhället så att man skulle ha elström till allting. Chefen för Vattenfall medger t. o. m. att man har en onödig elkonsumtion. Då bör man möta krisen med att skära ned den onödiga elkonsumtionen.

I våras, då vi hade elransonering, frågade jag industriministern: Vill statsrådet medverka till att man försöker få bort vad kraftverksbyggarna själva kallar onödig elkonsumtion? Nej, svarade han, det vill jag inte. Han skall få tillbaka frågan, och jag undrar om han nu svarar på samma sätt.

Frågorna om kärnkraft och oljekraft är naturligtvis inte problemlösa — kraft av de slagen kan också förorsaka stora miljöskador. Jag hade häromdagen en diskussion med en del tekniker och de sade: Där kan man i alla fall räkna ut vad det kostar, men i fråga om vattenkraft är det bara känslökäl som anförs. Det är farligt att ha sådana utgångspunkter.

Herr JONASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jordbruksminister Bengtsson säger att en plan inte saknas. Men den har vi inte sett, herr jordbruks-

minister. Var har den redovisats? Med hänsyn till utvecklingen kan man väl knappast återropa de diskussioner som fördes 1962.

Jag är fullt på det klara med att en kraftutbyggnad behövs om vårt framtida behov av elkraft skall täckas. Jag har heller aldrig på något sätt förringat värdet av Ritsemprojektet som sådant. Vi behöver också skaffa arbete och utkomst åt människorna i Norrland — det har vårt parti på olika sätt kämpat för. Men vad vi efterlyser är en plan över vilka projekt som kan bli aktuella och hur vi över huvud taget skall kunna klara kraftförsörjningen i stort i framtiden. Hade vi en sådan plan kunde vi bättre göra avvägningarna mellan naturvårdskraven och andra krav.

Vad Vattenfall säger tyder alltså på att Ritsem skall följas av Kaitumprojektet. Regeringen borde väl ändå ha tagit sig samman och lagt fram ett totalförslag om hur våra kraftbehov för framtiden skall tillgodoses. Det är en mycket stor fråga, och vi hade önskat se en större kraftfullhet från regeringens sida när det gäller lösningen av detta problem.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jordbruksministern fortsätter att gå på den gamla linjen om att Ritsem är ett helt fristående projekt. Det är klart att man *kan* bygga ut Ritsem utan att bygga ut Kaitum. Men det väsentliga är att en utbyggnad av Kaitum blir mer ekonomisk sedan Ritsem byggs ut, eftersom man med hjälp av Kaitumprojektet kan utnyttja Satsjauremagasinet mer effektivt än vad man tidigare kunnat göra. Detta har slagits fast av naturvårdsverket i en utförlig argumentering som jag har redovisat. Jordbruksministern har inte haft ett ord att säga mot de argumenten.

Jordbruksministern återkommer till sin älsklingsstanke: Man kan inte säga nej till allting! Nej det är klart att man

inte kan; vi påverkar oavbrutet miljön. Men det som regeringen nu föreslår är förstörelse av miljö som icke kan återställas. »Mot kortsiktiga vinster står en evig förstörelse», som en talare uttryckte det i första kammaren i går. Denna förstörelse är allvarlig eftersom det gäller några av de sista outbyggda områdena när det gäller vattenkraft i den delen av landet.

Sedan säger statsrådet Bengtsson att man inte bör underskatta betydelsen av Ritsem från kraftsynpunkt. Själv påvisar han den våldsamma ökningen av elkonsumtionen under 1970-talet. Vi kommer enligt en prognos — som dock är väldigt osäker — att år 1980 vara uppe i en konsumtion av 145 miljarder kWh. Ritsem ger 1/2 miljard kWh, alltså ungefär 1/3 procent av konsumtionen om tio år. Det är således fråga om ett utomordentligt marginellt krafttillskott. För att uppnå detta skall vi gå in i en ovärderlig nationalpark!

Jordbruksministern talar vidare om denna »expert» som sändes upp för att se på kalvningslanden i området. Jag antar att jordbruksministern syftar på statsagronom Stéen. Hans yttrande har avvisats av människorna i Sörkaitum. De säger att de »omöjligen kan hålla med Stéen i denna bedömning, vars största fel torde vara att han förutsätter att kalvning skall kunna ske öster om Vietas, vilket byn bestrider». Varje gång som jordbruksministern eller utskottets majoritet säger någonting om samernas situation bestrider alltså samerna själva att det är rätt uppfattat.

Det är, herr Bengtsson, inte på något sätt viktigt för oss om det här gäller ett statligt eller privat kraftverk. Om ett privat kraftverk förstör viktiga naturvärden är jag precis lika mycket mot det som om ett statligt kraftverk gör det. Där finns ingen skillnad: det viktiga är miljöpolitiken. Det är denna miljöpolitik som herr Bengtsson i egen-skap av miljöminister borde vara mer angelägen om att värna.

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet BENGTSOON:

Herr talman! Jag noterar att herr Ahlmark inte hade någonting att anföra beträffande mitt påstående att reservanterna inte sagt nej till Ritsem; folkpartiets motion har alltså inte följts upp i reservationen. När man nu försöker inbilla fältbiologer och andra, att folkpartiet sagt nej till Ritsem, ljuger man alltså. Det är inte det reservationen går ut på.

Det är alldeles klart att samerna i Sörkaitum har en annan uppfattning än Vattenfall om kalvningslanden. Men jag vågar ändå påstå att allt det material jag fått har övertygat mig om att det även efter en reglering går att anvisa kalvningsland i erforderlig omfattning. Hade jag inte övertygats om den saken, skulle jag självfallet inte ha lagt fram detta förslag. Vid varje reglering hävdar samerna naturligt nog, att regleringen kommer att medföra stora svårigheter för dem. Men en statlig utredning, som avlämnade sitt betänkande år 1966, visar att ingen av de regleringar som genomförts har inneburit försämringar för samerna. Tvärtom har samernas möjligheter att bedriva renskötsel förbättrats genom de anordningar som kommer till stånd i de byar där Vattenfall går fram. Det är ett faktum som en statlig utredning just fått fram.

Herr Ahlmark har äntligen kommit ned på jorden, då han gör sambandet mellan Ritsem och Kaitum till en fråga om Kaitums lönsamhet. Då kan vi alltså talas vid på vanlig svenska. Det är riktigt att om Ritsem- och Kaitumprojektet genomförs, blir lönsamheten i Kaitum en halv procent högre. Men lönsamheten i Kaitum är ändå den största man har haft, och den påverkas i mycket ringa utsträckning genom denna halva procent.

Jag hävdar således att Ritsem och Kaitum är två helt fristående projekt både tekniskt och för Ritsems vidkom-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

mande även ekonomiskt.

Herr Jonasson efterlyser fortfarande en total plan för vattenkraftsutbyggnaden. Jag har försökt att ange vad som hittills hänt, och i min bänk har jag Vattenfalls plan av år 1970 för hela Norrland. Tyvärr glömde jag att ta med den upp i talarstolen, men jag kan lämna den till herr Jonasson för studium senare. Det finns alltså en sådan plan som han vill ha.

Till herr Tobé vill jag säga ett par ord. Han gör gällande att vi endast har i vår hand freden i Sarek; det finns inte omnämnt något annat för oss vanliga riksdagsmän, så som han uttrycker sig. I den proposition nr 126, som låg till grund för riksdagens beslut år 1962, läser man följande: »I slutet av år 1960 framlade vattenfallsstyrelsen regionplan för vattenkraftutbyggnader i Stora Lule älv uppströms Porjus. Planen omfattar tre kraftstationer, tre sjöregleringar och en utökad reglering av Suorvasjöarna. De planerade nya anläggningarna är Vietas kraftstation med Satisjaures reglering, Ritsems kraftstation med Sitasjaures reglering samt längre fram eventuellt Vuojat kraftstation med Vastenjaures reglering.»

Det var alltså detta som skulle ske därför att man fick Padjelanta nationalpark. Se bara efter i propositionen och i utskottsutlåtandet! Jag erkänner att man kan glömma efter åtta år, men man får ändå inte negligera ett faktum som finns i riksdagshandlingarna, herr Tobé.

Sedan vill jag tillbakavisa beskyllningen mot Vattenfall, även om inte detta är ett ämbetsverk som sorterar under mig. Herr Tobé säger att Vattenfall inte skall lägga sig i renbetesfrågor o. d. och komma med värderingar på det området. Så har inte skett, utan det är vattendomstolen som tillhandahåller de värderingar som Vattenfall citerat, och det är man ju i sin fulla rätt att göra.

Herr TOBÉ (fp) kort gemäle:

Herr talman! Jag är tacksam för citatet ur 1962 års proposition. Jag tycker att det var litet riskabelt för herr jordbruksministern att läsa upp det. Där omnäms Ritsems kraftverk, men det säges ingenting om Autajaures upp-dämning. Man talar bara om regleringen av Sitasjaure, som ligger på ett sådant avstånd från nationalparken att den inte berörs av denna reglering.

Herr AHLMARK (fp) kort gemäle:

Herr talman! Det tycks som om jordbruksministern dåligt har läst jordbruksutskottets utlåtande. Reservationens kläm säger ju så här: »att riksdagen med bifall till motionerna I: 1332... etc. — det är folkpartiets motion — »avslår Kungl. Maj:ts förslag om bemyndigande att medge det intrång i Stora Sjöfallets nationalpark som» osv. Alltså: vi vill *avslå* denna proposition; det är det avgörande i dag.

Jordbruksministern fortsätter att säga att detta är ett helt fristående projekt. Jag fortsätter därför att säga att det är som naturvårdsverket säger: det finns ett samband med Kaitumprojektet, därför att Satisjauremagasinet inte kommer att utnyttjas effektivt om Ritsem byggs ut. Sedan kommer man att säga att vi måste utnyttja Satisjauremagasinet effektivt genom att bygga Kaitumprojektet. På det viset finns ett klart samband — det borde inte jordbruksministern avstå från att medge.

Till slut, herr talman! I februari detta år i Strasbourg uppmanade Europarådets medlemsländer — inklusive Sverige — de egna regeringarna att vidta en rad åtgärder för att markera Europeiska naturvårdsåret. Två punkter i denna framställning vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på. Punkt 13 lyder: Regeringarna uppmanas att »registrera och skydda områden speciellt lämpade som nationalparker och som

reservat för djur och växter samt områden som har vetenskapligt eller historiskt intresse eller som är värdefulla för undervisning eller på grund av sin naturskönhet».

I punkt 15 uppmanar regeringarna varandra att »registrera och ta särskild vård om avlägset liggande områden och ödemark som kan förstöras även genom exploatering i liten omfattning».

Dessa citat är alltså icke tagna ur folkpartiets partimotion för att beskriva Stora Sjöfallet och Sjaunjas fågel-skyddsområde. De kunde ha varit det. Den svenska regeringen har varit med och skrivit under uppmaningen från Europarådet för europeiska naturvårdsåret. Formuleringarna tycks nästan exakt avpassade till Stora Sjöfallets nationalpark och till Sjaunja fågel-skyddsområde. Ändå ger sig regeringen just under naturvårdsåret på denna nationalpark och skapar ett argument för att också gå in i fågel-skyddsområ-det.

Det är inte miljöpolitik: det är hyckleri att i februari i Strasbourg säga en sak och i december samma år säga motsatt sak här i riksdagen.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet BENGTTSSON:

Herr talman! Jag deltog i Europarådets möte och har själv varit med om att formulera framställningen hos medlemsländerna. Varför har jag varit det? Jo, därför att inget annat land i världen har ens tillnärmelsevis så stora orörda områden som Sverige. Vi har under de senaste åren avsatt 90 000 hektar för det rörliga friluftslivet. Vi har trots det nu föreslagna ingreppet 615 000 hektar nationalpark, vi har fågel-skyddsområden och vi har allemans-rätt.

Jag skäms inte för att åka till Euro-parådet en gång till!

Herr HÅLL (s):

Herr talman! Till att börja med vill

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

jag tacka jordbruksutskottets majoritet för den välvilliga behandlingen av vår motion II:1547, som berör frågan om en permanent väg i det aktuella området.

Hela den utbyggnaden som nu diskuteras ligger inom Gällivare kommun. I den här debatten tycks alla företrädare för oppositionen vara överens om att propositionen bör avslås, men i Gällivare kommun har samma partiets företrädare varit rörande överens om att utbyggnaden av olika anledningar bör komma till stånd. Därvid har naturligtvis insikten om ett ökat energibehov varit tungt vägande, liksom sysselsättningsfrågorna, som vi mycket noga har beaktat i det här sammanhanget.

Kommunen sade alltså i sitt yttrande i ärendet, att man inte har någonting att invända mot utbyggnaden, under förutsättning att det byggs en permanent väg mellan Suorva och Ritsem. Jag vill, herr talman, något motivera den inställningen.

Den arbetsplats som nu planeras i Ritsem ligger fyra mil från Suorva, där vägen i dag slutar. På kort sikt — i själva utbyggnadsskedet — spelar vägen fram till Ritsem en stor roll. Vattenfall har emellertid inte planer på att bygga någon sådan väg; man har sagt att man skall klara transporter med båt på sommaren och över isarna på vintern. Jag är ingen tekniker, men jag har en bestämd uppfattning att ett kraftverks-bygge kräver omfattande och tunga transporter. De vintervägar som det talas om här går på isen över Suorvasjöarna, som redan är reglerade vatten och som sålunda bjuder ganska osäkra isförhållanden. Att man skall ordna med sjöfrakter på sommaren låter bra, men jag vill påpeka, att det inte är fråga om någon liten idyllisk insjö utan om milsvida vatten, där vinden har fritt spelrum mellan branta fjällvägar och där stormarna ofta kan vara besvärande.

Detta innebär således att det uppstår

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

stora svårigheter både sommar och vinter. Det som för mig personligen väger allra tyngst är omsorgen om de människor som under fyra, fem år kommer att vara sysselsatta vid arbetsplatsen. Jag finner det anmärkningsvärt att Vattenfall planerar ett sådant här arbete under de geografiska betingelser som råder i området utan att sörja för goda vägförbindelser så att de anställda kan komma hem.

Fru Sundberg sade i går att man inte hade räknat med någon väg, av det enkla skälet att de ekonomiska kalkylerna inte skulle inrymma också vägprojektet. Jag har inte sett någon annan ekonomisk kalkyl än en beräkning av vad vägbygget skulle kosta. Jag har alltså inte sett någon beräkning av vad de transporter skulle kosta som Vattenfall har planerat såsom ett alternativ.

I en tid då arbetsmiljöfrågorna står i centrum är det orimligt att en arbetsplats planeras på det sätt som Vattenfall här gör.

Också på litet längre sikt kommer en väg i detta område att få stora positiva verkningar. Allt fler människor söker sig upp till fjällvärlden. Jag tänker inte bara på turisterna — också gruvarbetare vid malmfälten och andra invånare i kommunerna där uppe tillbringar i stor utsträckning sin fritid i dessa trakter, och en väg skulle göra det lättare för dem att komma in i detta fjällområde, som sannerligen är värt att besöka.

Här riktas det anmärkningar mot att vägar byggs in i fjällområdena. Låt mig svara att jag har sett hur man utefter den nuvarande vägen västerut, genom Sarek, har transporterat människor som t. ex. på grund av handikapp aldrig skulle ha fått möjlighet till dessa skönhetsupplevelser, om inte vägen hade funnits. Jag anser det angeläget att understryka att ett vägbygge in i dessa områden har många positiva verkningar. Om man skall få ett utbyte av denna vildmark, som det talas så mycket om,

måste det i rimlighetens namn vara riktigt att bygga sådana vägar, att människorna får möjligheter att komma dit.

Fru Sundberg sade i går också att våra nationalparker har tillkommit efter mycket noggranna prövningar. Jag har strövat en del i de här nationalparkerna och har samtalat med människor som vet mer än jag om värdet av att skydda dem. Jag har konstaterat att det som öar i de stora nationalparkerna ligger områden som verkligen är skyddsvärda ur många synpunkter men att det i dessa parker också finns stora områden som väl tillåter att människor vistas där. Jag tror att vi måste sikta in oss på att lära människorna umgås med naturen och att vi bör göra klart för oss, vilka delar av de här parkerna som vi av olika anledningar bör skydda mycket rigoröst.

Vad beträffar Stora Sjöfallets nationalpark har man en stadga som förbjuder människor att bryta en kvist eller göra någonting annat. Det är en park, vilken har såsom omvitnats här, sargats ganska hårt under de gångna åren. Som en kompensation för intrången — det nämnde jordbruksministern — tillkom Padjelanta nationalpark, där man har en betydligt mjukare stadga som medger en turism och som också har blivit uppskattad på ett helt annat sätt än de övriga parkerna. Jag tycker att det är egendomligt att man nu ifrån oppositionens sida vill motverka en väg till den del av Stora Sjöfallets nationalpark som just erbjuder mycket stora områden av den art som jag nämnde och som väl tål att människor vistas där.

Vidare är det min bestämda uppfattning att en väg till Ritsem skulle tjäna samernas intressen i mycket hög grad. Låt mig erinra om att de samer som har sina sommarvisten uppe i Vaisaluokta i dag har sex mils sjöfrakt ned till Suorva och väganslutningen. Det är just en färd över de sjöar som

jag förut talat om och som verkligen bjuder stora svårigheter; under lång tid är också sjöarna utsatta för sådant väder att man där uppe är isolerad. Sjövägen skulle reduceras till ungefär två mil, nämligen tvärs över Suorvasjöarna till Ritsem, om samerna där skulle kunna använda andra kommunikationsmedel.

De samer som bor i de områden vilka berörs av den proposition som i dag behandlas blir utsatta för intrång och svårigheter. Det skall man inte glömma bort. Det har klarlagts, tycker jag, på ett vettigt och åskådligt sätt. Men det är en sak som enligt min mening mycket kraftigt övervärderats, nämligen rennäringens betydelse i detta speciella fall. Som ett exempel har nämnts Sörkaitums lappby där det i dag finns ca 34 familjer. Dessa familjer äger tillsammans 2 000 renar. Enligt objektiva bedömningar lär fyra, fem familjer kunna få en hygglig bärgring av avkastningen på dessa 2 000 renar. Därav framgår ganska klart att en mycket stor andel av dessa människors försörjning hämtas från annan sysselsättning än rennäringen.

Jag tror därför att samerna på sikt skulle vara betjänta av att man får till stånd denna utbyggnad som bjuder arbetstillfällen också för dem. Det skulle också på längre sikt innebära förutsättningar för en bättre avsättning av samernas produkter av olika slag, eftersom flera människor kommer att röra sig i dessa områden.

Vad beträffar själva kopplingen mellan Ritsem- och Kaitumprojekten skall jag inte ägna mycken tid åt den saken. Det har andra gjort före mig på ett bättre sätt än jag kan göra. Men jag vill säga att jag när jag läste de partimotioner som väckts fick den bestämda uppfattningen att motionärerna då det gällde vattenförsörjningen till Vietas kraftstation hade glömt bort, att det blir en omloppstunnel ifrån Suorvamagasinet

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ned till Vietas. Man kommer alltså att den vägen få vatten via Ritsem ner över Suorvasjöarna och i denna nya förbindelse ned till Vietas. Detta motiverar uppgiften om att lönsamheten vid Vietas kraftstation oaktat utbyggnaden av Kaitum inte försämras efter en utbyggnad av Ritsem.

Jag vill även ägna ett par minuter åt vad fru Sundberg i går sade om samernas levnadsbetingelser. Jag vill minnas att hon uttryckte sig ungefär på följande sätt: Statsmakterna får inte göra ingrepp som förändrar de levnadsförhållanden och livsvillkor som samerna själva har valt. Jag frågar mig efter att ha varit uppe i dessa områden: Vilka alternativ och vilken valfrihet har funnits för dessa människor? Det sägs att många har lämnat rennäringen bl. a. därför att Vattenfall har saboterat förutsättningarna för en rennäring. Sanningen är den att synnerligen många av de yngre samerna söker sig till andra arbeten med annan utkomst och andra förhållanden än rennäringen med sin speciella struktur ger förutsättningar för.

Detta är inte så märkvärdigt enligt mitt sätt att se, ty varför skulle inte dessa människor liksom vi andra ha rätt att ställa krav på den bekvämlighet och service som nu anses normal i samhället?

Jag har varit uppe i dessa områden både före och efter den period då turisterna vistas där och jag erkänner gärna att jag under mina turistfärder har tyckt det vara mycket skönt att koppla av uppe i fjällvärlden. Jag har också funnit en tjusning i den primitiva livsform man där får del av, men det har känts otroligt skönt att komma hem och krypa ned i ett varmt bad och njuta av de moderna bekvämligheter som vi vant oss vid. Och vi glömmar lätt att det finns människor kvar där uppe som måste stanna även när hösten kommer bara därför att de har sina renar i des-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

sa områden, och då är inte längre den pittoreska torvkåtan så fin. Den är ju en bostad med stora brister i fråga om komfort och bekvämlighet.

Vill man förbättra samernas villkor och behålla detta folkslag får man nog lov att se saken på ett annat sätt och inte bara komma med de här argumenten om samernas levnadsförhållanden, när man finner att man har användning för dem för att åstadkomma andra effekter.

Herr talman! Med det sagda vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Egentligen är den här debatten rätt egendomlig. Den gäller ju tillstånd att företa ingrepp i Stora Sjöfallets nationalpark för att möjliggöra utbyggande av Ritsems kraftverk. Propositionen har tillkommit i en sådan brådska, att den fått ett osedvanligt hafsigt utförande, och vadan denna brådska? Är det därför att regeringen vet att den från och med nyåret inte längre har majoritet och att det därför gäller att driva igenom beslutet medan majoriteten finns för att sedan nästa år, då det begärs pengar till Ritsems kraftverk, lättare kunna fullfölja propositionens intentioner. Och det gäller en proposition som regeringen, efter vad som framkommit, inte kommer att få majoritet för. Samtliga borgerliga partier och vänsterpartiet kommunisterna har ju sagt ifrån att de inte vill gå med på Ritsemutbyggnaden. Därför talar vi nu alldeles i onödan, men eftersom det har uppkommit en debatt får den väl föras vidare.

Fru Sandberg är i dag sjuk och har därför inte kunnat bemöta polemiken mot sitt anförande i går kväll. Och eftersom kammarens debattordning numera inte synes medge att en annan ledamot replikerar i vederbörandes ställe kommer jag i mitt inledningsanförande att göra några av de bemötanden som

hon skulle ha gjort. Annars hade jag mest tänkt hålla mig på det principiella planet, väl vetande att det inte speglar någon som helst roll vilka argument man än framför. Det är tyvärr en tråkig erfarenhet som de två senaste riksdagsåren gett mig. Efter att ha varit borta några år återkom jag till riksdagen och fann då ett förändrat debattklimat. Icke en bokstav har regeringspartiet kompromissat bort. Man har makten och därför driver man också igenom allt utan hänsyn till vad minoriteterna tycker.

Motionsvägen kunde vi ju ha begärt ett klart beslut om Kaitum, men eftersom jag också i det fallet vet att regeringen totalt struntar i vad riksdagen beslutar tjänar det ju inte mycket till. Eftersom jordbruksministern är närvarande i kammaren nu vill jag ändå ställa den direkta frågan till honom: Vad avser regeringen med Kaitum? Avser ni att bygga ut Kaitum eller inte?

Att de båda frågor, Ritsem och Kaitum, det här gäller inte hänger direkt ihop håller jag med regeringen om, men de hänger ihop indirekt. Det framgår av Vattenfalls eget yttrande i de handlingar vi här har fått. Nederst på s. 8 kan man läsa sig till att Kaitum indirekt och ekonomiskt hänger ihop med det övriga, men inte i övrigt — och framför allt hänger det ihop med Vattenfalls instruktioner.

Förra gången jag var på väg ut ur riksdagen, den 9 december 1964, hade jag tillfälle att uttala min glädje över att i någon ringa mån fått vara med om tillkomsten av den nuvarande naturvårdslagen. I dag, nästan exakt sex år senare, nödgas jag med beklagande bevitna hur föga den lagens anda har genomsyrat våra högre myndigheter och hur litet den betyder när naturvården kommer i konflikt med teknik och pengar. Vad betyder då ett landskap som ur sociologisk och botanisk synpunkt söker sin like? Vad betyder

då t. ex. den bältesdifferentierade fjäll-sjöstrandvegetationen? Vad betyder då en urgammal kultur? Vad betyder levebrödet för en handfull samer? Inte ett dugg!

Här är det inte bara fråga om överdämning av ett par kvadratkilometer av det som är kvar av Stora Sjöfallets nationalpark efter vattenbyggarnas härjningar. Det är inte fråga om fullbordandet av ett redan påbörjat brott — ett brott som har begåtts med riksdagens medgivande, det bör jag kanske påpeka — nämligen Suorvaregleringarna. Vad betyder 2 km² mot de bortåt 200 km² som redan har tagits i anspråk av det som en gång i tiden avsågs att för evärdlig tid bevaras i orört tillstånd? Det är väl futtigt av naturvårdarna att bråka om den här saken? Nej, dessa två kvadratkilometer kan inte alls sättas i förhållande till de tidigare naggade 200 km², detta av den orsaken att den tidigare förstörelsen har drabbat centrum av nationalparken — jag ger mig här inte in på någon närmare anatomisk beskrivning av den, som jordbruksministern nyss berörde — men lämnat ytterområdena orörda. Nu är det ett helt nytt område man börjat nagga på. För övrigt gäller det inte bara dessa 2 km² som däms över, utan det gäller också torrläggning av inom nationalparken fallande områden av Tensadalen.

Jag skall inte ge mig in på de övriga förstörelserna, vägbyggena, Sjaunjaområdet, Kaitumöverledningen — som sannolikt kommer — och vad det nu kan vara. Men i anslutning till herr Hälls utomordentligt sympatiskt framförda anförande vill jag säga att jag delar herr Hälls uppfattning rörande vägbyggena till nationalparkerna. Det är en sak som har varit föremål för en livlig debatt bland naturvårdare i hela världen, men i varje fall från europeiskt naturvårdarhåll har man med tanke på erfarenheterna från Yellowstone nationalpark

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

i Amerika varit litet tveksam. Man skall underlätta för människor att komma till nationalparken, men inne i nationalparken får man vara mycket försiktig.

Jag håller också med herr Häll om att de handikappade på något sätt måste komma i åtnjutande av allt det vackra som finns där. Men ett sådant vägbygge måste som sagt göras med stor försiktighet. Beträffande detta vägbygge har det dock inte alls funnits några bemödanen i det stycket. Det har bara varit »pang i bygget»; där skall det vara. Om vi kunde skapa ett system av vägar med det syfte som herr Häll talade om, så skulle jag vara den förste att hälsa det med tillfredsställelse.

Vi måste beundra det arbete som har skisserats i denna proposition. Även den som inte är tekniker blir onekligen gripen av det hela. Vi måste också förstå att om inte detta blir genomfört det på sätt och vis känns bittert för vattenfallsverket. Men det kan inte hjälpas. Vi är inte ensamma längre — vi har andra länder att ta hänsyn till också. Och när andra länder kommer in i denna bild är inte dessa 615 000 km² fjällvärld — det var jordbruksministern som nämnde siffran — så förfärligt mycket. Det gäller inte bara 6—7 miljoner människor i vårt land, utan det gäller befolkningen i hela Europa. Och den som gått Kungleden under de senaste åren har märkt vilken lavinartad ökning det är av utlandsturismen uppe i våra fjällbygder. Det är knappast roligt att gå Kungleden längre, så mycket utlänningar — naturligtvis inget ont om dem — och så mycket folk över huvud taget som det har kommit dit. Fjällvärlden är inte längre en lekstuga för Svenska fjällklubben, utan fjällvärlden har blivit någonting av Europas allemansland, och det är någonting som vi bör ta hänsyn till.

Vi måste konstatera att det går med Sarekfreden som med alla andra pakter om bistånd och evig vänskap. De blir

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

inte långlivade, de måste revideras ganska snart, och det är alltså en sådan revision som jag tror måste ske. Vattenfallsstyrelsen har väl rätt när den säger att det bara är den som följer Sarekfreden — det erkännandet måste vi ge. Men vi lever i en annan värld nu; utvecklingen har gått så otroligt fort att förhållandena i dag inte är desamma som år 1961. Vi måste, som utveckling en nu gått, avstå från en del av de utbyggnader som då förutsattes skola ske, eftersom friluftslivet i dag har utvidgats så fantastiskt att vi behöver allt som finns av mark för friluftslivet. Men vi behöver marken också som referensområden för naturvetenskapen.

Jag vill opponera mig något mot det arealtänkande som har kommit till uttryck i flera anföranden. Vi har ju 440 km² nationalpark kvar, säger man och frågar: Vad gör det då att vi tar bort 2 km²? Vad gör det om vi plockar bort en liten bit av kalvningslanden för renskötseln? Det finns tillräckligt kvar ändå, hävdar man. Detta kvantitetstänkande opponerar jag mig mot. Det är också i någon mån fråga om *vad* vi tar bort. Och enligt lagen om alltings inneböende besvärlighet — jag uttrycker mig så — är det naturligtvis det värdefullaste vi tar bort. Det är detta som är bedrövligt, men det är tyvärr ett faktum. Därför kan vi inte utan vidare göra en arealmässig bedömning av det hela.

Innan jag går vidare bör jag kanske ta upp en sak som framfördes i polemik mot fru Sundberg. Det gäller avvägningen mellan oljekraft och vattenkraft, där vattenkraften ju har så gott som bara fördelar. Jag håller med om detta, men frågan är: Hur länge till kan vi räkna med att bara ha den billiga vattenkraften? Vi är för bortskämda med billig vattenkraft, och det gör att vi, för att inte oljekraften, värmekraften, skall komma i ett alltför ofördelaktigt konkurrensläge i förhållande till vattenkraften, inte vidtar alla de åtgär-

der som tekniskt går att vidta för att hålla svaveldioxidhalten nere i utsläppen från ångkraftverken. Tekniskt är problemet lösbart, men det blir dyrt — det blir fråga om en dyrare kraft. Och det är att märka hur ungdomen på den naturvårdskonferens, som jag nyss omnämnde, sade ifrån att man gärna fann sig i något sänkt levnadsstandard bara man fick en miljö att leva i. Det är en sak som vi glömmer bort, att till levnadsstandarden onekligen hör att miljön skall gå att leva i också.

Vad jag framför allit vill ta upp är frågan hur långt vi över huvud taget får sträcka oss i förstöringen av våra naturvärden i de fall där detta inte är absolut nödvändigt. Det står också fullständigt klart att Ritsemprojektet inte på något sätt är nödvändigt för vår framtida välfärd. Man efterlyser en ekonomisk utredning, men vi har inte fått någon sådan. Man anser förmodligen att vi i riksdagen inte begräper sådana frågor, och vad mig privat beträffar måste jag säga att det är ett helt riktigt förmodande. Jag vågar inte bedöma vattenfallsverkets ekonomiska kalkyler. Jag vet bara att man utanför verket — där det också finns sakkunnigt folk — bedömer dem en smula olika.

I sådant fall skall man vara mycket försiktig med kalkylerna. Det behövs ju en mycket liten ändring av olika faktorer för att lönsamheten skall bli mycket låg.

Jag återkommer på denna punkt till vad herr Häll anförde. Om man i ett sådant fall lägger upp kalkylen så att vinsten blir mycket ringa eller ingen alls, får vägbygget inte rum i beräkningen. Det hela skall ju ge vinst. Läggs kalkylen däremot upp så att resultatet blir en mycket hög vinst, kan vägbygget mycket väl inrymmas i detta resultat. Frågan gäller alltså även i detta sammanhang hur beräkningarna skall göras.

Vi kommer härvid in på något som tydligt framgår av den mycket summariska ekonomiska översikt, som läm-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

nas i de handlingar vattenfallsstyrelsen ställt till vårt förfogande. Där står icke ett ord om ersättning för förlorade naturvärden. Detta nämndes tidigare också av herr Ahlmark eller av herr Tobé. Det är något som tyvärr inte bara är kännetecknande för denna fråga. Jag måste, tyvärr, ärade kammarledamöter, ta upp en principdebatt om detta — i vilket annat sammanhang kan man annars göra det?

Vi stöter som så ofta annars på det bekymmersamma förhållandet att vi i naturvårdssammanhang inte kan stödja oss på några ekonomiska beräkningar. Var och en av oss, som ägnat sig åt uppgörandet av landstingsstater, vet hur mycket som läggs ned på sjukvården. På den förebyggande sjukvården, hälsovården, lägger vi däremot ned oändligt litet. Vi har inte heller några möjligheter att i kronor och ören fastställa vinsten av att bibehålla en orörd natur, en rekreativmiljö där vi kan koppla av före och efter arbetet.

På denna punkt är vi i ett underläge, och den som kan finna en möjlighet att i ekonomiska termer, i kronor och ören, presentera den orörda naturens värde vore förvisso förtjänt av det i dagarna så aktuella Nobelpriset, ett slags naturvårdens Nobelpris.

Vi har alltså svårigheter härmed. Även om vi inte kan presentera några siffror, får vi emellertid inte bortse från de värden det gäller. När kalkylerna är så pass vaga som i detta fall, måste enligt min mening naturvårdens synpunkter få väga mycket tungt.

Det är sant att det år 1961 träffades en uppgörelse, den s. k. freden i Sarek, och vattenfallsverket är också ur alla andra synpunkter i sin fulla rätt att planera för vattendragens exploatering. Jag förmodar att jordbruksministern kan tänka själv, men det var ändå roligt att höra honom framföra precis samma synpunkter på Vattenfalls verksamhet, som dem jag tog upp vid den naturvårdskonferens, som nyligen hål-

lits, bl. a. att vi skall upphöra med hackandet på vattenfallsverket. Det skulle inte fullgöra sin plikt utan begå tjänstefel, om det inte strävade efter att omsätta så gott som varje droppe vatten till vattenkraft.

Men Vattenfall är bara *en* institution. Det finns också andra intressen, och det är dessa som skall vägas i regering och i riksdag, och då kanske resultatet blir något annorlunda. Vi får i dag inte hänsynslöst exploatera vår miljö för att höja vår egen levnadsstandard och överlåta åt våra barn och barnbarn att betala räkningen — om denna ens går att betala. Ungdomarna säger att det är bättre att vi höjer levnadsstandarden litet långsammare. Eftersom det är de som skall ta upp arvet efter oss, vore det skäl i att vi toge litet hänsyn också till dem.

När skall vi tillägna oss en modernare syn på dessa frågor? När skall vi förstå att vi inte är den sista generationen på jorden? När skall vi förstå att också våra efterkommande har rätt att uppleva en orörd natur, att få *välja* mellan orörd natur på olika håll, inte bara från samhället få order: Upp och trivs i Padjelanta eller vad det nu är! Man skall kunna välja mellan flera olika platser, och de skall vara så tilltagna att vi inte behöver trängas där. Vi kan inte fortsätta att misshandla vår arma jord så som vi nu gör. Vi kan heller inte fortsätta med att när det gäller vår minoritet samerna hela tiden nagga deras levnadsmöjligheter i kanterna. Jag håller med herr Häll om att de söker sig till andra näringsgrenar. Men vi har där uppe en kulturrest, en folkkultur som vore värd att understödja på allt sätt. Vi skall be alla goda makter bevara oss från att av samerna göra någonting i stil med vad Nordamerika gjort av sina indianer. Något sådant vill vi absolut inte ha. Men vi skall försöka att på allt sätt underlätta för dem att leva på sitt sätt.

När man säger att ingreppet i betes-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

landen och kalvningslanden inte betyder så mycket att det gör något, då underkänner man tydligen länsstyrelsen i Norrbottens län. Dess yttrande avgavs inte av herr Lassinantti utan jag har för mig att det kom från hans företrädare. År 1965 var inte herr Lassinantti hövding där uppe. Länsstyrelsen sade emellertid då på tal om Suorvaregleringen och Ritsem, som det talades om redan då: »Om samtliga nämnda regleringar genomförs torde förutsättningarna för renskötseln komma att försämrans i sådan grad att det starkt kan ifrågasättas om näringsgrenen fortsättningsvis över huvud taget kan bedrivas i vedertagna former och i nuvarande omfattning.»

Avslutningsvis skulle jag här vilja komma in på min käpphäst. Jag måste ta upp den här. Visserligen har jag ridit på den i den allmänpolitiska debatten vid tidigare tillfälle här i år men jag har kommit underfund med att inte en själ här i kammaren hört på eller läst vad jag då sade. Enda möjligheten att få det i er — skyll er själva! — är att jag tar upp den igen.

Så som vi behandlar vår värld i dag, så som vi förstör vår miljö i kortsiktigt intresse om vår egen generations levnadsstandard, så länge vi fortsätter på detta sätt kommer utvecklingen obönhörligen att gå mot en katastrof. Vi kommer rätt snart att finna att vad vi i dag grälar om — monarki eller republik har vi inte börjat gräla om ännu, men vi grälar om ett borgerligt eller ett socialistiskt samhällsskick och sådana ting — blir oändligt små frågor jämfört med frågan om att överleva eller inte överleva.

Jag skulle tro att alla politiska värderingar då får ändras om. Vi kommer inte att få en skiftning av partierna från höger till vänster; vi kommer att få en skiftning vågrätt mellan två partier. Det ena är teknokraterna, de som beundrar tekniken alltför mycket; deras program är att inte sörja den gryende da-

gen förut utan njuta av den flyende varje minut. Det andra partiet blir mera Rousseauanskt om vi så vill kalla det; det vill följa naturlagarna. Det är lagar som det aldrig går att bryta mot. Vi kan bryta mot Kungl. Maj:ts lagar och då kan vi på sin höjd åka in på några månader eller år, men om vi bryter mot naturlagarna gäller andra, betydligt strängare straff, och de slår mycket, mycket hårdare. Vi måste lära oss att tänka litet mera på lång sikt i dessa frågor.

Jag skall inte uppehålla kammaren längre med dessa principiella frågor. Men innan jag slutar skulle jag, eftersom jag inte bara är godsint i största allmänhet inför julen utan också mån om jordbruksministerns välbefinnande, vilja ge honom ett gott råd. Jag tror att det var förra året som Sverige fick Europarådets diplom för väl skötta nationalparker. Det var väl, som tidigare har sagts, Padjelantaparken som var föremål för diplomaten, men den är en ersättning för vad som förstörts i andra, för evärdelig tid avsatta nationalparker. Jag vet inte var jordbruksministern har hängt upp detta diplom, om han har det i sitt tjänstrum eller om det hänger i någon femte byråsekreterares rum, men jag undrar ändå om det inte känns litet obehagligt i magen att titta på det, när man nu går vidare och förstör ytterligare nationalparksområden. Det borde kännas så mycket underligare som Sverige var representerat — låt vara inte som stat — vid IUCN:s kongress i New Delhi 1969 och icke motsatte sig den rekommendation som där antogs om att strängare bestämmelser skulle genomföras för skyddet av nationalparker. Häng det där diplomaten bakfram, herr jordbruksminister, eller, ännu hellre, lämna tillbaka det!

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HÄLL (s) kort genmäle:

Herr talman! Vi skall bevara samernas speciella kultur, det är jag helt överens med herr Wachtmeister om. Jag vill bara att man skall respektera de krav som de i så fall ställer. Om samerna i likhet med oss skulle vilja bygga sig normala bostadshus i fjällvärlden, föreställer jag mig att vi snabbt skulle finna att en massa människor skulle gå till hårt angrepp mot att sådan bebyggelse fick störa fjällnaturen.

Jag är tacksam för att jag blev påmind om vägfrågan. Detta vägförslag har naturligtvis inte kommit till på en gång, herr Wachtmeister, utan det har prövats också av naturvårdsverket, som i ett yttrande den 8 juni i år har sagt att det inte har någonting att invända mot att en väg kommer till stånd enligt den i vårt motionspar föreslagna sträckningen.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Debatten om Ritsem började i går, den 10 december. Dagen kallades »de mänskliga rättigheternas dag». Första kammaren nådde slutet av sin debatt, och voteringen visade att det inte är självklart med samernas mänskliga rättigheter.

Jag vill säga några ord om samernas rätt, men då är det nödvändigt med perspektiv bakåt. Anno 1358 uppdrog svenska kronan åt birkarlarna att av samerna uppbära skatten till Sverige. Dessa handelsmän, om vilkas ursprung och metoder mycken tvist har rått, för i många fall hårt fram med lapparna, och fast dessa tider till en del är höljda i ett skriftlöst dunkel uppfattar vi mycken klagan från en trängd folkminoritet, som tidvis måste skatta till både Sverige, Norge och Ryssland. Birkarlarna gynnades av landets enslighet och avlägsenhet. De makthavande upptäckte inte orättvisor i handelsmetoder eller skatteindrivning — eller ville inte upptäcka dem. År 1602 uppdrog Karl IX åt fogdarna att sköta skatteuppbör-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

den hos lapparna. Kungen fick sin skatt, prästen sitt tionde, men fogdarna var knappast mjukare än birkarlarna varit.

Men inte bara i samband med skatteuppbörden kändes Sveriges ok tungt. Det fanns mycket annat. Man kan nämna historien om silververket i Nasafjäll från 1630-talet och något sekel framåt. Det är en mörk berättelse om hårdhänt behandling av lapparna, omänsklighet och orättvisor. En bok av Janrik Bromé om Nasafjäll är värd att studeras, och själv har jag under min forskning i domböcker och räkenskaper från 1600-talet läst mycket som upprört mig. Det står klart att lapparnas historia i vårt land knappast hedrar herrefolket.

Nu är det en ny tid. Vi har lätt att döma den gamla tiden och peka på dess försyndelser. Vi mår bra av jämförelsen, tycker vi. Allt detta hände långt före välfärden och jämlikheten och regeringen Olof Palme.

Låt oss se på nuet. Malmfält och kraftverk, järnväg och väg, kraftledning och hotell har kommit till samernas regioner. Vi kallar dem inte lappar mer — med ett slags märkvärdig högaktning går vi med på att använda deras eget namn, samer. Men vi har inte aktat deras krav på integritet. Deras röst har dränkts i bruset från grävskopor och turbiner. De är underprivilegierade, skriver deras ombudsman. Låt mig anföra slutet av den artikel där han framför sitt påstående:

»Hur går det till i lagstiftningen i vårt samhälle? Man får en känsla av att det finns en mycket uttalad prioriteringsskala, där de industriella värdena står högst, för dem får allt annat vika. Stora Sjöfallet tar man, om det behövs. Det är ju vi, som trycker på knapparna i Stockholm och får ljus och kraft till diskmaskinen, som är skyldiga till detta. Samerna har ofta oelektrifierat och mycket svårt att få bidrag till inledande av ström, även om högspänningsledningar går över ta-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ken och staten tjänar jättebelopp på de stora skadebringande vattenmagasinens drift.

Sedan har man i rangordningen naturvärdena, som står näst högst, men de får vika för de industriella värdena.

Längst ner står då samerna, som överhuvudtaget inte tillgodoses. De är underprivilegerade. Mot dem visar alltså nationalparken tänderna, under det att den är helt tandlös mot andra, mäktigare intressen på prioriteringsskalan. Det kan i många stycken sägas ha varit ett ledmotiv i lagstiftningen, när det gäller samerna, att de står så lågt på prioriteringsskalan. De har inte kunnat göra sig gällande och har blivit den part, som hela tiden fått stryka på foten.»

Sedan pekar han på att man enligt 1734 års lag utrotar vargen på svenskt område men fridlyser den på samernas — det kanske inte hör till ämnet men det visar tendenserna.

Samerna är strängt taget omyndigförklarade. Deras intressen skall företrädas av myndigheter som samtidigt representerar motparten.

Ombudsman Cramér skriver när han kommenterar rennäringssakunnigas betänkande:

»Kammarkollegiet är kvar som företrädare för samernas rätt. Utredningens åsikt synes vara, att kammarkollegiet i betydande utsträckning skall föra talan för samerna även i fortsättningen. Samerna avböjer bestämt en sådan ordning. Samerna för en rättskamp i självförsvaret. — — — Kammarkollegiet är ett kronoorgan. — — — Exploateringen inom samernas områden är till helt övervägande del en angelägenhet för kronan. Det är denna exploatering, som utgör det största hotet mot kommande samegenerationer.»

Samerna säger nej till ingreppen i nationalparkerna, i deras renbetesområden. Ingen lyssnar till dem. Det finns talare som jag lyssnat till i dag som har

trott sig förstå samernas intressen bättre än de själva — vi måste unna även samerna det varma badet hemma i lägenheten. Men samerna säger i alla fall nej till ingreppen.

Det sägs att de gamla skatteindrivarna, birkarlarna, lät sätta på sig en mäsingskrona för att imponera på samerna — kronan lär finnas kvar i Arjeplogs kyrka. Bergmästaren och fogden på 1600-talet hade myndig stämman. De har avlösts av vattenfallsverket.

Jag håller med herr Wachtmeister om att man inte bör angripa vattenfallsverket därför att det arbetar. Bakom vattenfallsverket står ändå svenska staten, och det är denna — jordbruksministern och den kloka majoritet som i dag säger att utbyggnaden av Ritsem är lönande — som bör angripas. Men jämför man de myndiga för 300 år sedan och deras efterträdare i dag finner man att de visserligen är olika i skinnet, men hjärtat är likadant.

När jag lyssnade till debatten i dag på morgonen hörde jag utskottets talesman säga: Jag representerar arbetarrörelsen i Norrland. Det är naturligtvis riktigt, och det är ingenting att beklaga att arbetarrörelsen i Norrland har en representant i riksdagen. Man upplever det bara så förkrossande att det hela tiden sägs, att det är majoritetens som skall bestämma. När jordbruksministern i dag talade med sådant patos var det underligt att höra honom säga — mot samernas bestämda påstående att man inte har andra kalvningsland att tillgå — att han är övertygad om att det går att »åstadkomma» kalvningsland — precis som om det vore fråga om att bygga kraftverk! Man »åstadkommer» inte kalvningsland, herr jordbruksminister!

När jag lägger min röst mot kraftverket Ritsem och mot skövlingen av Kaitum sker det också därför att vårt land behöver ha kvar dessa områden av skönhet, ro och avskildhet. Men det

för mig absolut avgörande är samernas rätt. Anser då samerna att de har rätt till landet? Ja, vid samernas landsmöte XXI i Lycksele 1966 antog Samernas riksförbund en resolution, kallad Resolution C. Jag återger några meningar ur dess första del:

»Samernas rätt till land och vatten härledes icke från kronan. Samerna är på de områden där de nu finns landets ursprungliga innehavare, och jakt och fiskerätten är deras ursprungligaste rättigheter! Även rätten till renskötsel var ursprungligen till stor del en jakträtt. Man jagade de stora vildrensflockarna och höll såsom tamdjur endast ett mindre antal lockrenar, som i själva verket var en sorts jaktredskap. Man torde även ha haft tam- och lastrenar. Samerna hade vidsträckta fångstgropsystem för vildrensjakten. Redan 1328 uttalas i ett dokument på latin, utställt av riksdrotsen, landets högsta juridiska ämbetsman, att ingen fick störa samerna i deras 'venaciones', vilket torde kunna innefatta såväl jakt som fiske.»

Denna resolution är värd ett studium i sin helhet. Den har förmodligen också studerats men glömts bort. Så ser samerna alltså själva på sin rätt. När man här säger att man bättre än samerna själva känner till deras behov av vägar eller moderna och bekväma bostäder — jag bestrider inte att många samer kan ha sådana önskemål — glömmer man i alla fall bort att samerna, när de fått möjlighet att avge ett remissvar, har sagt nej till denna utbyggnad. Det är samerna som bör bestämma i denna fråga. De har sagt nej till denna utbyggnad, och deras nej är avgörande.

När ekot av »de mänskliga rättigheternas dag» tonar bort blandas det däri mycket vemod. En folkminoritet har återigen fått ett avslag. Det är inte länge sedan denna minoritet, om jag får tro pressen, tvingades att vädja till Förenta nationerna. Denna folkminoritet — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 45*

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

tet upplever sig som rättslös. Vi hörde att ombudsmannen talade om hotet mot den kommande samegenerationen. Så ser samerna alltså själva på saken, trots alla förståndiga tankar om att de bör vara med och dela välståndet med oss andra.

Jag vill till sist i mitt sista anförande i denna kammare påminna om en samernas kämpe, vars författarskap jag satte stort värde på — Andreas Labba. Han har gått till ro, och kanske var det den stora barmhärtigheten som kallade bort honom — vi tyckte att det var för tidigt, men han skonades från att se Kaitums ödeläggelse strax efter naturvårdsåret. Trots alla påståenden om att det inte är avsikten att det skall följa någon fortsättning efter Ritsem måste jag säga: Jag tror det inte! Om jag får leva skall jag med intresse studera vad som i framtiden kommer att sägas från regeringshall; det har tidigare så många gånger sagts att vi skall stanna här — löften som inte har uppfyllts. Jag tycker ändå att jag hör Andreas Labbas vänliga röst ända hit i dag — det är som en återklang av ett rikt liv: Skona Kaitum!

Herr HÄLL (s) kort gemäle:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs sade att det i debatten deltagit en del som tagit sig rätten att bättre förstå samernas intressen än samerna själva. Jag förstår att det åtminstone delvis var mig han menade. Jag vet att samerna mycket väl förstår hur de vill ha det, och jag har vistats tillräckligt mycket tillsammans med dem för att också ha en del synpunkter på det. Vad jag sade var bara att man inte skall ställa krav på att dessa människor för att fullgöra sin speciella uppgift i fjällvärlden skall göra avkall på vad vi själva betraktar som ganska naturligt. Om man utgår ifrån att samerna gärna och frivilligt väljer denna primitiva livsform med alla de besvärligheter den medför, gör man sig skyldig till sam-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ma stora felbedömning som när man ibland påstår att zigenarna trivs bäst om de får åka omkring och bo i husvagnar.

Sedan ett par ord om kalvningsland. Jag är på det klara med att området i Autabäcken är ett utomordentligt gynnsamt kalvningsland. Men nu är det ju så att renarna inte alltid hinner fram till kalvningslandet. Det beror t. ex. på hur betesförhållandena varit under vintern och på hur väderleken är på våren. Det sker därför renkalvning långt utanför detta område. Men det är klart att får man göra en bedömning av områdets lämplighet för ändamålet, så är samernas påstående här alldeles riktigt. Jag tror emellertid att man skall ha klart för sig att det inte går att kommendera renarna att skynda sig upp till detta idealiska kalvningsland.

Sedan tror jag inte att man, om man vill vara objektiv i detta resonemang, skall glömma bort att många av spåren efter Vattenfall är till stor nytta också för samerna. Jag tänker t. ex. på renstängsel, telefoner och en hel del annat som är en positiv följd av att Vattenfall varit ute i dessa områden.

Herr NILSSON i Agnäs (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker inte att herr Hälls jämförelse mellan samerna och zigenarna var riktigt adekvat. Det var snarare en märklig sammanställning. Jag tror att även zigenarna vill vara zigenare. Att det finns en del av dem som vill ha bättre möjligheter till bostäder är sant, men de ha ju aldrig vistats i ödemarkerna som samerna.

Jag har läst mycket om och av samerna i årtionden, inte minst med anledning av Vindelälvsfrågan — jag har ju interPELLERAT mycket i sådana ärenden under de senaste sex åren. Jag tror samerna när de säger att det ligger i deras intresse att få ha dessa marker orörda.

Samma sak gäller i fråga om kalvningslandet. Jag hade själv tänkt väcka en motion mot Ritsem och därför hade jag skaffat en hel del material och gick igenom det ganska grundligt. Jag uppfattade samernas inlagor så att de bestämt hävdade — trots alla påståenden om motsatsen — att detta kalvningsland inte var möjligt att ersätta. Man hänvisade t. ex. till vad man förlorat förut — så många hektar här och så många hektar där. Undan för undan har man trängts vidare. Man kan möjligen tänka sig att vajorna får kalva på andra ställen, men man påpekar också i sin inlaga till regeringen att det just i Autabäcken råder ideala förhållanden. Att det sedan i samband med underliga snö- och färdförhållanden förekommer att kalvningen sker i olämpliga trakter motsäger ju inte påståendet att de bästa kalvningslanden är här och att man strängt taget inte kan hitta något liknande.

Samerna upplever detta som det definitiva hotet mot sin existens som samer. Jag håller med herr Häll om att det kanske inte kan bli så särskilt många familjer som kan bli kvar i den gamla näringen, men jag tror också att den kan utvecklas så att den kan föda fler. Jag är inte helt emot herr Häll då han i detta sammanhang talar om att Vattenfall gjort en hel del nytta — exempelvis vägarna kan ha sin betydelse. Men jag vill ännu en gång framhålla att samerna har sagt nej, och det är samernas nej vi skall lyssna till. Jag vet att kammaren inte kommer att höra på vare sig mig eller samerna, men jag beklagar detta djupt, och jag vill att det skall stå i protokollet att jag har sagt, att jag tycker att det är samerna som skall avgöra denna fråga.

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Redan för några år sedan lades det i denna kammare såväl som i första kammaren fram en motion om att teknisk och vetenskaplig exper-

tis skulle ställas till riksdagens förfo-
gande. Motionen blev, som man säger,
välvilligt behandlad; den tillstyrktes
och överlämnade till grundlagbered-
ningen, som skulle lägga fram ett defi-
nitivt förslag. Jag beklagar, herr tal-
man, att detta förslag inte har lagts
fram. Jag hade faktiskt väntat det i
samband med förslaget till ny utskotts-
organisation, men det kom inte då. In-
gen kan väl förneka efter den debatt som
har pågått under natten och i dag att
vi behöver tillgång till sådan expertis,
så att vi kan förhöra oss med den be-
träffande så allvarliga problem som det
det nu gäller.

Vi leds nu på ett förunderligt sätt
av allt annat än den sakkunskap vi
skulle behöva före ställningstagandet.
Det uppenbarar sig i olika sammanhang
grupper ute i samhället som väcker opi-
nion om en eller annan sak. Det finns
tyvärr alltid ett tillräckligt antal poli-
tiker som är måna om att rida på den
våg som opinionen skapar och som
framför dess synpunkter med verklig
frenesi. Man är inte så noga med om
man därmed gör nytta eller skada; hu-
vudsaken är att väcka uppmärksamhet.

Jag kan heller inte komma ifrån den
uppfattningen när jag följer den här de-
batten. Egendomligt nog har icke nå-
gon som hittills har yttrat sig talat om
i vilken mån den produktion det nu
gäller är nödvändig. Vi har helt nyligen
fått en rapport från Centrala drift-
ledningen. Jag är förvånad över att
inte någon representant för opposi-
tionspartierna har nämnt det elkraft-
behov vi måste täcka. Ändå är det in-
te ens ett år sedan vi hade ganska
stark känning av elrestriktioner och
stod inför hot om elransonering.

Nu har vi på höstkanten fått ett hygg-
ligt mått av nederbörd, som förmodli-
gen har befriat oss från risken av en
elransonering i år, men — ärade kam-
marledamöter — ingen kan i dag garan-
tera att en ransonering inte behöver

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

tillgripas i framtiden. För egen del är
jag övertygad om att vi inom en treårs-
period kommer att få ransonering av
elströmmen. Vi köpte under senaste
vintern ström från Finland, Danmark,
Norge och Tyskland för att klara upp
situationen. Vi får inte inbilla oss att
risken nu är över därför att det nyligen
har regnat i Norrland.

Jag är också förvånad över att man
hyser sådan övertro på atomkraftver-
ken. Det har kastats fram att Ritsems
produktion endast kommer att uppgå
till en trettiondel av ett kärnkrafts-
verks produktion. Hittills har dock inget
kärnkraftverk i landet projekterats
för mer än 750 megawatt. Det har sagts
att det i Ringhals skall byggas fyra in-
till varandra, men bara två är beslutade.
Ritsem ger 300 megawatt. Om man
finner att dessa 300 megawatt bara är
en trettiondel av produktionen i Ring-
hals räknar man inte vidare rätt.

Under förra vintern importerade vi
elström från alla de grannländer med
vilka vi har kabelförbindelse. Vi im-
porterade så mycket vi kunde få. Alla
människor klagar över vår dåliga han-
delsbalans, och den blir väl inte bättre
av att vi importerar elenergi när vi
ännu har möjlighet att själva alstra den,
såvida vi inte väcker upp opinioner
av det slag som har skapats under se-
nare år. Vi måste vara allvarligt be-
kymrade för såväl Vattenfalls som and-
ras möjligheter att i fortsättningen sva-
ra för landets elförsörjning, när man
har väckt upp opinioner mot utbygg-
nad av vattenkraft, mot uppförande av
oljeeldade kraftverk och mot anlägg-
ning av atomkraftverk. Bygger man ett
oljeeldat kraftverk, får man höra att
man släpper ut för mycket svaveldi-
oxid och sot. Bygger man ett atomkraft-
verk, påpekas riskerna för strålning,
som naturligtvis finns, och det görs
även anmärkningar mot att man är nöd-
sakad att släppa ut varmvatten därför
att man inte får närlokalisera ett atom-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

kraftverk vid en större stad, där varmvattnet kunde tillvaratas.

Det sägs att vi måste värna om våra tillgångar av frisk luft och rent vatten, men hur man än resonerar finns det ingen möjlighet att hävda att ett vattenkraftverk på något sätt utgör ett hot mot människors hälsa. Det vatten som rinner ut från turbinerna är inte farligare än det som rinner in, och ingen kan dö av utdunstningar eller utsläpp från en vattenkraftstation, medan det finns risker med varje annat slag av kraftalstring.

För att tillgodose elförsörjningen har man under senare år försökt introducera gasturbiner, som är dyra i drift men som medger en snabb exploatering. Nu har de hälsovårdande myndigheterna framställt anmärkningar också mot gasturbinerna och i vissa områden förbjudits att sådana etableras. På vilket sätt skall vi då klara svenska folkets försörjning med elenergi?

Den prognos som har publicerats ger en klar uppfattning om behovet. Vi har under 1970 en produktionskapacitet om 11 340 megawatt eleffekt. CDL räknar med att det år 1980 kommer att behövas 25 300 megawatt eleffekt. Det betyder att vi måste multiplicera dagens kapacitet med ungefär 2,3 för att vi skall komma fram till behovet år 1980. Det betyder, klarare uttryckt, att den elalstringskapacitet som byggs upp i vårt land från 1900-talets början till dags dato måste mångfaldigas 2,3 gånger mellan 1970 och 1980 för att vi skall klara upp situationen.

Här sitter vi och resonerar som om detta bara vore små bagateller. Jag vågar emellertid säga att den svenska kraftproduktionen aldrig har ställts inför ett mer gigantiskt projekt än att täcka det försörjningsbehov vi får under de närmaste tio åren. De som har yttrat sig här i kammaren nonchalerar fullständigt den synpunkten i sina re-

sonemang. De tycker bara att man inte får bygga ut det aktuella kraftverket, och kommer det upp ett annat projekt, får inte heller det förverkligas. Vilket förslag som än läggs fram reser de grupper som alltid protesterar invändningar och får med sig ett tillräckligt antal politiker som söker hindra utvecklingen. Man kan fråga sig, ärade kammarledamöter, var ansvarskänslan inför den uppgift som förestår ligger. Det är dock vår uppgift att se till att industrin såväl som samhällsutvecklingen i allmänhet får tillgång till de effekter de behöver. Jag är medveten om att man kan säga — man har också gjort det; herr Tobé gjorde det — att det har slösats med elenergi. Jag vill gärna understryka att man gör det.

Jag beklagar att man en gång i tiden förde en våldsamt propagandaför uppvärmning med elektrisk energi. Frågan var enligt min mening absolut för tidigt väckt. Vi borde vara medvetna om att vi hade användning för den elektriska energi vi kunde skapa utan att använda den så orationellt som till eluppvärmning. Om vi är medvetna om att ett kondenskraftverk endast utnyttjar oljans energiinnehåll till ungefär 40 procent för att driva en generator, som sedan skall lämna elektrisk energi för uppvärmning, och vet att man direkt för uppvärmning kan använda oljans energiinnehåll till 85 procent, är det lätt att räkna ut att man är inne på fel väg.

Naturligtvis är det miljövänligt. Men om miljövänligheten vid användningen av den elektriska energin ändå är beroende av att man har skapat denna energi genom att elda upp oljan har man inte vunnit så förfärligt mycket. Det verkligt miljövänliga i det stycket är en kombination mellan fjärrvärmeverk för städerna och samtidigt en hygglig elförsörjning. Att vi inte har kommit längre i det stycket har berott på att man så välvilligt har försökt

ställa alla medel på kapitalmarknaden till förfogande för industrin och i stora drag hindrat städerna att få tillgång till kapital för att snabbt kunna bygga ut fjärrvärmeverk. Där har vi annars en utmärkt möjlighet till räddning både av luftens miljö och en elproduktion, som jag är förvånad över att man inte starkare har betonat.

Vi har därför enligt min uppfattning anledning att tänka oss för noga. Man frågar varför man skall bygga ut vattenkraften. Jag vill som svar säga att den som känner till hur det förhåller sig är väl medveten om att såväl under olika tider av året som under olika tider av dygnet har man starkt behov av variationer i produktionen. Då finns det inget hittills känt medel som är mera lämpat för denna variation än just vattenkraften. En vattenkraftsturbin tar inte på något som helst sätt skada av att man varierar tillrinningen till den. Det enda som sker är att man förändrar kapaciteten i generatoren beroende på hur mycket vatten som rinner i den för tillfället. Däremot utgör varje annan reglering, t. ex. den som äger rum i ett ångkraftverk, en påfrestning på verkets konstruktion som man inte helt kan blunda för. Vi har vid flera tillfällen konstaterat att driftsäkerheten vid våra ångkraftverk inte är den som vi vill ha. Inte minst i Stenungsund har man råkat ut för åtskilligt bryderi i det stycket som borde göra oss klart medvetna om att inte allt är så väl beställt som det borde vara på den kanten. Däremot har vattenkraften en pålitlighet som ligger på mer än 99 procent, så nära 100 som man över huvud taget kan komma. Detta beror helt naturligt på de olika slag av konstruktioner som det rör sig om. En vattenturbin roterar med ungefär 200 varv i minuten under det att ångkraftverks ångturbin roterar med 3 000 varv i minuten. Ett ångkraftverk uppvärms också av ångan till låt mig säga 540 gra-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

der och alla de olika komponenterna utsätts för mycket stora påfrestningar vid dessa variationer. När vi nu vet att vi har behov av dessa variationer vid både olika tider av dygnet och olika delar av året måste det väl stå klart att vattenkraften är klart överlägsen.

Man säger också att man är förvånad över att man först har avstyckat ett stort område här uppe som nationalpark men sedan har naggat det i kanten. Jag tror att detta beror i hög grad på att vi inte var medvetna om att vattenkraften skulle behöva utnyttjas i så stor utsträckning och så snabbt som skett. Man tänkte inte på att i tid bygga tillräckliga dammar högst uppe i fjällvärlden för att tillvarata det vatten, som naturen faktiskt gett oss. Åtskilliga vårflöden och översvämningar hade kunnat hindras, om man i tid byggt fler dammar. Det är först under de senaste åren som man kommit underfund med betydelsen av att bygga dessa dammanläggningar.

Detta är inte meningslöst utan man har därvid tillfälle göra för en rationell hushållning nödvändiga regleringar, och varför skall vi inte kunna tänka oss en rationell hushållning? Det kan väl ändå inte vara något fel i det. Det sägs att man inte får skövla naturen hur som helst. Men det har hittills inte funnits, ärade kammarledamöter, någon människa på detta jordklot som lyckats försörja sig utan att på något sätt och i något avseende utnyttja något av vad moder jord har att bjuda. Varken människor eller djur har hittills kunnat klara sig utan utnyttjande av någonting av det jordklotet kan ge. Därmed vill jag inte att någon skall tro att jag saknar sinne för naturen ty det gör jag inte, men jag är också medveten om att ingrepp kan göras på olika sätt, varvid man bör välja de minst skadliga.

Ärade kammarledamöter, jag kommer då till den uppfattningen att det på lång sikt minst skadliga är att bygga ut vat-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

tenkraften, som är fördelaktigare än såväl olje- som atomkraften. Vi kommer inte ifrån strålningsriskerna från de nu kända atomkraftverken och inte heller svaveldioxidriskerna vid ångkraftverken, även om vi är medvetna om att det måste till stora reningsmöjligheter. Helt kan vi inte eliminera en viss nedsmutsning. Men någon nedsmutsning från vattenkraftverken som inverkar på naturen finns inte. Jag medger att naturens utseende ändras men gör det inte på så sätt att den på lång sikt skadas. Där finns en väsentlig skillnad.

Jag hoppas att vi kunde diskutera dessa tekniskt invecklade problem med en något annan ton än den som i regel använts i denna debatt. Enligt min mening har vi inte anledning att känna oss till freds med att vara så föga hemmastadda i de frågor vi diskuterar och med att vi har så oerhört stor brist på möjligheter till sakkunnig bedömning vid riksdagens behandling av dessa frågor, ty sådan bedömning saknas. Vi kan inte förneka att riksdagen behöver ett instrument som innebär tillgång till teknisk expertis, och hade vi fått en utredning från ett sådant instrument skulle den här debatten inte ha gestaltats som nu skett. Jag har fått en känsla av att åtskilliga av partierna är medvetna om att det är mycket populärt att tala om natur- och miljövård, och därför tar man till de stora orden för att visa att man kan leva upp till det inbrottet och att man vill slå vakt om naturen. Men om man räknar med realiteter och på något sätt ändå vill använda dessa nyttigheter måste man nog tänka sig för mer än en gång, innan man säger att utvecklingen måste stoppas.

Jag är övertygad om att vi nu inte diskuterar kraftverksutbyggnader av det här slaget för sista gången, men det skulle glädja mig om vi kunde få en mera saklig behandling i fortsättningen.

Herr talman! Med det sagda vill jag yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan.

Jag skulle också vilja säga några ord om ytterligare en detalj. Det har talats rätt mycket om kalkyler och man har velat påvisa, att detta kraftverk inte ens kan betala kostnaden för en väg. Härtill vill jag säga att när detta skrevs i den föreliggande utredningen rörde det sig om en tidpunkt, då man i ett oljeeldat aggregat kunde framställa den elektriska energin per G-kal. för 6—7 kronor. I dag kostar det 14—15 kronor. Det finns ingen jämförelsesifra beträffande atomkraftverken, ty där är driften annorlunda och anläggningskostnader oerhört mycket större. Tidigare beräkningar, enligt vilka vi skulle få fram kärnkraftelektricitet för ungefär en miljon per megawatt, har redan visat sig vara felaktiga. Det förslår inte på långa håll. De fördyringar som där har konstaterats i Amerika visar klart att prisläget inte är vad man trodde att det skulle bli — och vi har ännu inte ett enda kärnkraftverk i gång här i Sverige. Vi trodde att vi skulle ha driften i gång i Marviken. Ingen kan väl säga annat än att det var en besvikelse att detta inte lyckades. Anläggningen kan både förklaras och försvaras, men jag skall inte gå in på den saken nu.

Den anläggning som närmast därefter skulle tas i bruk var Simpvarp eller Oskarshamnsverket, men där är man redan på det klara med att det blir en försening på ett år. Driften där skulle ha varit i gång i augusti, men vi får vara belåtna om den kan komma i gång nästa augusti.

Ringhalsverket, som skulle komma därefter med sitt 750-megawattaggregat, får också en försening på omkring ett år. Den reaktortank som beställdes från England har man vid översyn förstått att man inte klarar, och den har därför fått skickas vidare till Japan. Ingen skall tro att nya anläggningar av

detta slag projekteras och skapas i en handvändning och att det sedan bara är att sätta i gång för att få elkraft. Den förändring som har skett i programmet för den svenska elförsörjningen är av det slaget att vi har anledning hysa allvarliga farhågor för att vi under de närmaste åren måste räkna med stora risker för elransonering.

Härtill kommer sedan att den expertgrupp som en gång kritiserade och kasserade Marvikenanläggningen och den typ av reaktorer som fanns där har en annan uppfattning i dag. Nu säger man att vi skall vänta och i stället bygga *fusionsreaktorer*. Vi måste klara elproduktionen på annat sätt. Jag vill i sammanhanget säga att det minsann inte är lätt att sitta i regeringen och ta ställning till experternas utlåtanden om hur dessa frågor skall lösas, när t. o. m. teknikernas uppfattning varierar starkt från gång till annan i sin bedömning av vad som är det bästa.

Men när det gäller driftsäkerheten och vetskopen om var man står kan man med största förtröstan bygga ut vattenkraften, ty den har den svenska elindustrin lärt sig att handskas med. För andra kraftverk räknar man med en avskrivningstid på 40 år, och det kan då vara glädjande att höra att vi har vattenkraftverk som har varit i drift i 80 år. Mot den bakgrunden blir också kalkylerna litet annorlunda. Driftsäkerheten för vattenkraftverk är sådan att det inte finns den minsta anledning att underskatta de fördelar som vattenkraftverken har.

Herr talman! Jag yrkar ännu en gång bifall till utskottets hemställan.

Herr TOBÉ (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henningsson, som är vår erkände specialist på dessa frågor, fann det egendomligt att vi inte har talat om kraftbehovet tidigare, men jag tog faktiskt upp den saken i mitt anförande. Här gäller det dock inte den frågan, utan här diskuterar vi

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ett ingrepp i nationalparken.

Jag vet att behovet av elkraft är växande enligt de prognoser som gjorts, och jag har också hört talas om den CDL-prognos som finns tillgänglig för herr Henningsson men inte för oss andra. Jag vet att den rapporten är pessimistisk och att detta kan inge oro. Men man har sig själv att skylla, eftersom man har uppammat detta behov av elkraft. Vi skulle kanske ha kunnat ta det litet lugnare. Detta medgav också herr Henningsson.

Eftersom jag nu har ordet vill jag passa på att också nämna en annan sak. Herr Häll fick ju här betyget att hans anförande var sympatiskt framfört — vilket det också var — men det innehöll ändå litet av förinynderskap för samerna. Herr Häll sade att samerna är kvar därför att renarna är kvar. Men de är inte kvar bara därför. De har bestämt sig för att de vill vara kvar. Jag har ingenting emot lappbyar. Det finns ju sådana byar med egna hem osv., och i den mån behov därav finns i området skall det naturligtvis också byggas nya sådana.

Så några ord till jordbruksministern, som här åberopade vattenfallsstyrelsen.

Också jag menar att Vattenfall skall hålla på sina intressen. Men, säger jordbruksministern, Vattenfall hänvisar ju bara till vad vattendomstolen frambållit beträffande rennäringen. Ja, så är fallet beträffande första sidan av de handlingar, som Vattenfall tillställt oss. Längre fram i dessa har Vattenfall emellertid ägnat ett helt stycke åt renskötsel, vilket börjar med orden »Sörkai-tums lappby förfogar idag över 31 100 hektar sommarbetesland». Man framhåller vidare hur liten förlust det gäller och gör den bedömningen att verksamheten kan förläggas till annat håll. Denna bedömning måste vara Vattenfalls egen, och därvidlag har man såvitt jag kan se icke åberopat någon sakkunnig.

Problemet att naturens värde inte kan

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

uppskattas i pengar är något som man brottas med över hela världen. I Vägplan 70 har man tagit ett nytt grepp på denna fråga. Där talas dels om kvantifierbara kostnader, dels om icke kvantifierbara kostnader. Till de kvantifierbara kostnaderna hör mark, grus osv. som utnyttjas, byggande av broar osv. De icke kvantifierbara kostnaderna utgörs av den miljökada man åstadkommer. Denna kan man i vissa fall beräkna, om man har olika områden att välja mellan. När det gäller utbyggnad av vattenkraften är vi emellertid självfallet hänvisade till sådana områden där vatten rinner från en högre nivå till en lägre.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill kommentera två frågor som herr Hennningsson tog upp. Han påstod inledningsvis att det är mycket litet av sakkunskap representerad i miljödebatten. Det skulle bara finnas små grupper ute i samhället, som skapar opinioner, och vissa politiker skulle försöka rida på dem. Han framhöll gång på gång att han ser ganska föraktfullt på grupper som i samhället talar högt om olika miljöförhållanden.

Jag uppfattar dessa »grupper» på ett helt annat sätt. Det förekommer, såsom jag framhöll i mitt första anförande, något av en väckelse i det här sammanhanget. Människor i olika åldrar, runt om i vårt land, med olika yrkesmässig bakgrund har tillsammans kommit fram till att vi under kommande årtionden inte får resonera och besluta lika krasst som vi kanske gjort tidigare, då naturvärden betraktats som ett slags gratis-tillgångar. Deras budskap är att vi inte får förstöra oersättliga naturvärden för att tillgodose kortsiktiga ekonomiska intressen. Det gäller miljöfaktorer som vattnet, luften, bullret, naturen och mycket annat.

Herr Hennningsson gör ett stort misstag när han talar om de här människorna som om de vore små sekter

som dessutom skulle sakna »ansvarskänsla». Jag finner tvärtom deras ansvarskänsla inför framtiden vara större än herr Henningssons.

Den andra punkten gällde vad Ritsemutbyggnaden ger i jämförelse med ett kärnkraftverk. Jag tycker att herr Henningsson själv utomordentligt väl bevisade att man inte under 1970- och 1980-talen kan satsa på en utbyggnad av vattenkraften för att klara den väldiga ökning av elkonsumtionen, som då kommer att inträffa. De utbyggnader vi nu kan göra kommer genomgående att ge endast marginella tillskott.

Herr Henningsson frågade, liksom tidigare jordbruksministern, hur man kan komma fram till att Ritsem ger bara en 1/30-del av vad Ringhals kärnkraftverk ger fullt utbyggt, vilket jag påstod i mitt första anförande. Jag har under debatten låtit kontrollera siffrorna via Vattenfall och jordbruksutskottets sekretariat. Läget är följande.

Ringhalsverket ger, enligt uppgift, fullt utbyggt 3 200 megawatt under 5 000 timmar, vilket gör 16 miljarder kilowattimmar per år. Ritsem ger enligt Vattenfalls papper, lagda på riksdagens bord häromdagen, 0,5 miljarder kilowattimmar per år. Vid en jämförelse mellan dessa siffror kommer man fram till samma slutsats som den jag redovisade redan för två timmar sedan; att Ritsem årligen ger ungefär en 1/30-del av den energimängd, som Ringhalsverket ger fullt utbyggt. Detta är fakta, herr Henningsson.

Herr JONASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henningsson sade att ingen företrädare för något parti har sagt något om det framtida behovet av elkraft och om den situation som vi för närvarande befinner oss i i olika avseenden. Jag vet inte om herr Henningsson då var närvarande, men jag har i två olika inlägg i dag tagit upp dessa frågor. Jag sade dessutom att

regeringen borde ta sig samman och lägga fram en ordentlig plan för försörjningen på detta område, eftersom den oerhört stora väntade tillväxten av elkraftsbehovet i vårt land kräver en mycket stark beredskap.

I centern har vi ej direkt sagt nej till Ritsemprojektet. Men att Ritsem- och Kaitumprojekten har ett samband kan inte bestridas. Vattenfallsverket har klart sagt ifrån detta, och när nu regeringen åberopar vattenfallsverkets planer ligger ju Kaitumprojektets utbyggnad med i de planerna. Det är detta som vi inom centern inte kan vara med om — det är därför som vi vill ha en samlad plan. Om en sådan plan står det emellertid ingenting i propositionen, och vi har därför gått emot denna.

Herr HENNINGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Tobé säger att vi har oss själva att skylla i vattenfallsverket därför att vi gjort propaganda för elvärme. Jag går gärna med på att det var fel att göra det — det är min uppfattning — men eluppvärmningen har hittills haft mycket liten omfattning. Av de 11 300 megawatt som totalt åtgår för försörjningen är det endast 720 megawatt som åtgår för eluppvärmningen. Ännu har detta alltså inte förorsakat så stor skada, men jag går som sagt med på att det var en felaktig satsning. — Detta kan emellertid inte förringa det utbyggnadsbehov som finns. Det är bråkdelar av utbyggnaden som här kommer på tal.

Till herr Ahlmark vill jag säga, att när jag talar om politiker som försöker rida på opinionens vind, så kan jag inte komma ifrån detta intryck då jag lyssnar på herr Ahlmark. Det finns ingen möjlighet att komma till någon annan uppfattning än att herr Ahlmark i mycket stor utsträckning ägnar sig åt detta. Jag vill inte på något sätt uttala mig med förakt om dem som slår vakt om miljön. Vi måste emellertid lära oss

2* — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 45*

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

att ta hand om båda delarna. Vi kan icke för miljöns skull säga att all utbyggnad i vårt land härmed måste upphöra: vi får inte bygga industrier, vi får inte bygga elanläggningar, vi får inte bygga kommunikationer, vi får över huvud taget inte bygga någonting för miljöns skull.

Balans, inte hysteri, herr Ahlmark — då gagnar vi bäst begreppet miljö och naturvård. Där är vi faktiskt på väg in i ett skede som det enligt min mening inte är vettigt att fortsätta i.

Det är möjligt, herr Jonasson, att jag glömde att herr Jonasson uttalade viss oro för hur det skulle gå i fortsättningen. Men vad jag ändå kunde konstatera var att ingen hade gjort sig besvär med de belastningsprognoser som ändå tydligen finns tillgängliga för dem som vill utnyttja prognoserna. Där kan man få belägg för vilket behov vi kommer att ha i fortsättningen. Det är från dessa utgångspunkter, herr Jonasson, som jag tycker vi får ådagalägga mer ansvar än att bara föra resonemanget på miljösidan och bortse från den situation vi befinner oss i. Vem vill ta ansvaret för om vi inte klarar försörjningen för vår industri? Vem vill ta ansvaret för om någon som installerat elvärme i sin villa får sitta och frysa? Jag undrar om man inom oppositionen är pigg på att säga: Detta tar vi ansvaret för, ty vi har varit med om att avstyrka det och det projektet.

Det är inte riktigt så man får handla. Man måste veta vad man gör.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Henningsson förnekade inte riktigheten av mina siffror — han har följaktligen instämt i dem. Men han använde ett ord som jag tycker att han skall få äta upp nu och i framtiden. Han sade att det var »hysteri» att argumentera på det vis som jag gjort. Jag har argumenterat utifrån ungefär samma värderingar som naturvårdsver-

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

ket gjort, som hela den samlade oppositionen framfört i sina partimotioner, som en rad miljövårdsorganisationer givit uttryck åt i olika framställningar och som en rad skribenter i miljöfrågor skrivit om under de senaste veckorna.

Denna samlade, stora opinion, som jag inte tvekar tro är en majoritetsopinion i Sverige, får i dag glåpordet över sig: hysteri.

Herr HENNINGSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller beräkningarna rörande driften i kärnkraftverken och i Ritsem beror det, herr Ahlmark, på hur man räknar. Jag har resonerat om effekt och herr Ahlmark har resonerat om energi. Jag är inte säker på att herr Ahlmark kan skilja på dessa två begrepp, men det kan jag. Om jag driver kraftverket där uppe lika länge med samma effekt får jag ut det samma, men däremot är det fråga om olika driftstider.

Sedan kan det inte förnekas, herr Ahlmark, att det under det senaste året kommit i gång resonemang, som jag betecknar som uttryck för hysteri. Därmed har jag inte sagt att herr Ahlmark varit hysterisk, men jag säger att det gått hysteri i naturvårds- och miljövårdsdebatten och att alltför liten sakkunskap lagts i den. Nästan samtliga politiska partier har varit rädda för att klart säga ifrån att de inte är beredda att följa i alla stycken. Härvidlag måste vi förr eller senare, herr Ahlmark, säga att vi vill ha balans på detta område såväl som på alla andra områden.

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Den lilla redogörelse som herr Henningsson gav oss över kraftbehovsprognoserna var egentligen ytterligare ett argument för vad jag framförde tidigare, nämligen att vi behöver revidera freden i Sarek. Vi behöver ännu en gång ta upp alla dessa

problem till behandling, och jag vädjar till jordbruksministern att ta initiativ till en sådan sammankomst.

Inför det oerhörda kraftbehov som herr Henningsson talade om kan vi i dag konstatera att Ritsem betyder oändligt litet. Det är väl av denna orsak vi i dag sätter oss emot projektet. Men jag erkänner att argumenteringen är litet farlig, eftersom vi där opererar med samma metod som Vattenfall gör i andra riktningen; vi säger att det betyder så litet av krafttillskott att det skall få vara kvar, medan Vattenfall hävdar, att det betyder så litet ur arealsynpunkt att vi gott kan göra en utbyggnad. Vi behöver någon som löser denna tvist. Vi behöver diskutera igenom problemet riktigt grundligt. Jag vädjar, som sagt, till jordbruksministern om att ta initiativ till detta.

Utanför protokollet berättade jordbruksministern för mig att diplomaten för välskötta nationalparker omhänderhas av domänstyrelsen. Det kommer alltså an på denna att vidta åtgärder, men jag hoppas att jordbruksministern kan må bra ändå!

Herr HENNINGSSON (s):

Herr talman! Jag skall gärna gå med på att de 300 megawatt vi talade om är en liten siffra. Men jag förmodar också att herr Wachtmeister hörde min redogörelse för vilka behov man har av vattenkraft för korttidsregleringar under dygnets olika tider såväl som för olika årstider. Då är inte dessa 300 megawatt så obetydliga, herr Wachtmeister. Då kan de utgöra en tillgång som är verkligt värdefull.

Jag håller gärna med om herr Wachtmeisters förslag om att vi borde ha möjligheter att diskutera igenom hela problemet. Jag är förvånad över att inte Vattenfall och även andra kraftproducenter mera högljutt givit uttryck för sin svårighet att i fortsättningen klara

dessa saker, ty vi befinner oss verkligen i en sådan situation.

Herr WACHTMEISTER (m) kort genmäle:

Herr talman! Om vi rör oss enbart med dagens problem kan jag säga att även om Ritsem varit utbyggt och även om vi haft Kaitumöverledningen, hade, för avhjälpande av den elkraftsbrist vi led av förra året, just dessa småmagasin betytt rätt litet.

Får jag sedan bara i anslutning till vad jag tidigare sade om sammanträffandet mellan olika intressenter an hålla om att Vattenfall, som äger t. ex. Ringhals, tar kontakt med naturvårdsintressena på ett tidigt stadium även när det gäller vad de anser vara småsaker, så att man inte, som nu skett, leder vägen fram till Ringhals kraftverk över de allra känsligaste områdena och de allra finaste häckningsplatserna för de sällsynta fåglar som fanns och som hade kunnat sparas. Detta var fullständigt onödigt och hade kunnat undvikas om man i god tid hade tagit kontakt.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Trots mitt beslut att inte säga mera i denna debatt vill jag dock på grund av herr Henningssons inlägg yttra några ord.

Jag har gång på gång lyssnat till herr Henningsson under de år vi varit tillsammans i denna kammare. Han har talat om samma saker. Jag tycker mig ha hört dessa sifferuppgifter om elkraften i det oändliga.

Han har påpekat elkraftens överlägsenhet när den kommer från vattenfall. Vi motsäger honom inte på den punkten. När han så starkt betonar att det inte blir några föroreningar när man tar elkraften från vattenfall vill jag dock tala om att jag under olika tider av året har rest i områden där regleringsmagasin finns och jag har sett kraftverksavloppstunnlar. Allt detta har

Intrång i Stora Sjöfallets nationalpark

jag upplevt som förorening. Ingen vet heller vilken inverkan vattenfallens utbyggnad har på klimatet. Indirekt kan vattenmagasinen betyda oerhört mycket också för nedfallet av förorenade ämnen och för nederbördens och markernas surhetsgrad. Detta är inte utforskat, men jag tycker inte att herr Henningsson så kategoriskt skall påstå att det inte blir några föroreningar.

Hela min barndomsbygd är förorenad av vattenkraftsutbyggnaden. Där är stenmassor, betongmassor, förändrade stränder, ett annat fågelliv och ett annat djurliv vid stränderna. Finns det inte en själsligt upplevd förorening som vi har fått på grund av elkraftsutbyggnaden? Jag protesterar inte mot utbyggnaden av vattenfallen — den har varit nödvändig — men jag tror att man skall vara försiktig när man påstår att den inte har inneburit några föroreningar. Det är väl inte bara den smuts som man får i sig när man andas som betyder något — det som gör att man blir nedstämd i själen upplever många människor också som en förorening.

Herr Henningsson påpekar gång på gång sin sakkunskap. Jag tror på den. Men när han påstår att ingen annan än han själv har lämnat några tillförlitliga sifferuppgifter tycker jag det är beklämmande. Det är nästan vemodigt att höra honom säga: Detta vet jag men ingen annan.

Jag håller med honom om att riksdagen behöver rådfråga expertis. Men den expertis som vi har haft tillgång till har inte helt gått på herr Henningssons linje. Jag tror att herr Henningsson bör tänka sig för innan han upprepar de argument som han har anfört.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice tal-

Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter

mannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Jonasson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 51, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Skagerlund m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Jonasson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 105 ja och 78 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 3

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde,

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde,

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på till-

läggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde,

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde, och

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4

Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Eliasson i Sundborn har frågat chefen för handelsdepartementet om han är beredd att skyndsamt överväga en väsentlig förstärkning av hantverks- och industrilånefonden samt av administrationsbidragen till företagarföreningarna i syfte att ge de mindre och medelstora företagen tillfredsställande utvecklingsmöjligheter. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Jag är ense med interpellanten om den mindre och medelstora industrins stora betydelse för vårt näringsliv och vikten av att ifrågavarande företag bereds ökat utrymme på kreditmarknaden för att kunna realisera sina investeringsplaner. Mot denna bakgrund har i propositionen nr 165 år 1970, som riksdagen nu behandlar, föreslagits en förstärkning av statens hantverks- och industrilånefond med 20 miljoner kr. på tilläggsstat I för detta budgetår.

I detta sammanhang vill jag också peka på de förslag som på finansministerns föredragning har lagts fram i syfte att väsentligt höja AB Industri-kredits och AB Företagskredits upplåningskapacitet. Genom att denna kapacitet i stort sett fördubblas kommer bolagens möjligheter att under de närmaste åren förse de mindre och medelstora företagen med långfristiga krediter att vidgas i takt med kreditmarknadens möjligheter.

Jag vill tillägga, att även lokaliseringstödet i betydande omfattning kommer mindre och medelstora företag till godo. Herr Eliassons påstående att bristen på lånemedel hos företagarföreningarna skulle ha inverkat menligt på de lokaliseringspolitiska strävandena har enligt min uppfattning inte stöd i gjorda erfarenheter.

Storleken av de statliga administrationsbidragen till företagarföreningar-

na övervägs för närvarande i det pågående budgetarbetet. Avsikten är att resultaten av dessa överväganden skall redovisas i 1971 års statsverksproposition.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag ber att till inrikesministern få framföra mitt tack för svaret på interpellationen. Jag är glad över statsrådets uttalande att han är ense med mig om den mindre och medelstora industrins betydelse för näringslivet och om behovet av att dessa företag bereds ökat utrymme på kreditmarknaden för att kunna realisera sina investeringsplaner.

Företagarföreningarna har som låneförmedlare och serviceorgan fått en allt större betydelse under senare tid för de mindre och medelstora företagens utveckling. Det beror bl. a. på strukturförändringarna i samhället, som kräver att man försöker åstadkomma en anpassning till bl. a. handelspolitik och arbetsmarknadspolitik, att man uppmärksammar marknadsföringsproblemen mer än tidigare, etc. Det betyder också att föreningarnas administrativa uppgifter undan för undan har ökat. Produktionen blir, även i de mindre och medelstora företagen, alltmer kapitalkrävande. Det leder också till att föreningarna måste lägga ner mer arbete än förr på låneärenden — det gäller både direktlån och lånegarantier — för att man skall undgå förluster. Dessutom har för företagarföreningarna i berörda län tillkommit att de också har att ta befattning med lokaliseringsårenden.

Över huvud taget har föreningarna som låneförmedlare och serviceorgan fått väsentligt vidgade uppgifter. Trots strävandena att aktivisera näringspolitiken är det väl ingen överdrift att säga att föreningarna inte har fått de resurser som skall till om de skall kunna fylla sin viktiga uppgift. Det är beklagligt att så inte har skett, eftersom dessa

Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter

företag spelar en mycket viktig roll för sysselsättningen och välbefindandet i detta land.

Kreditläget tillhör inte de frågor som inrikesministern handlägger. Därför skall jag fatta mig helt kort.

Vi har sedan länge en utomordentligt hård kreditåtstramning och en rekordhög räntenivå. Jag hoppas att vi inom en mycket snar framtid skall få lättnader på dessa områden och en sänkning av diskontot. Förenata staterna, England, Västtyskland och Frankrike är bland de länder som har genomfört diskontosänkningar. Nog förefaller det vara på tiden att Sverige följer med i denna utveckling.

Om man vet — det finns statliga utredningar som har konstaterat det — att det är de mindre och medelstora företagen som främst drabbas av kreditåtstramningarna och räntehöjningarna, så borde man mera effektivt motverka den snedvridning som man på detta sätt riskerar. Om man vill ge de mindre och medelstora företagen i någon mån samma möjligheter att få sina kreditproblem lösta som de stora och ofta välkonsoliderade företagen har — det är ju dessa företag som är de stora kunderna i de stora bankerna — måste man vidtaga vissa åtgärder; annars är det omöjligt att i nämnvärd utsträckning utjämna dessa skillnader. Regeringen har glädjande nog ställt 100 miljoner till förfogande för Industrikredit och Företagskredit. Men om man studerar detta litet närmare skulle jag tro att det i en hel del fall gått till så att man lyft av byggnadskreditiv. Den reella effekten har väl kanske inte blivit så stor som man skulle ha önskat. Men detta är som sagt bara en gissning.

I detta sammanhang vill jag också fästa uppmärksamheten på frågan — jag vill särskilt be inrikesministern överväga detta, som inte är någon ny synpunkt från vårt parti — om man inte i tider av kreditåtstramning måste ge

garantilånen något slags prioritet. De hårda kreditrestriktionerna och tendensen till minskad lönsamhet för framför allt de stora affärsbankerna gör att dessa inte är så intresserade av garantilån — detta är ju ingen hemlighet — särskilt som räntan om jag inte minns fel är 9,5 procent. Jag vill inte påstå att den räntan inte är fullt tillräcklig; jag bara konstaterar hur det är i nuvarande läge.

Det är detta som ligger bakom min interpellation. Bristen på lånemedel och svårigheterna att via bankerna skaffa den tredjedel som behövs för att man skall kunna få de två tredjedelarna i form av lokaliseringsstöd är ett resultat av den förda kreditpolitiken och av att man inte har någon form av prioritering för garantilånen.

Det är bakgrunden till min interpellation, där jag också begärt att man skulle ta upp frågan om en förstärkning av hantverks- och industrilånefonden. Jag är glad över att inrikesministern, efter det att interpellationen väcktes, lade fram förslag om en förstärkning med 20 miljoner kronor. Det bör hälsas med tillfredsställelse, eftersom företagarföreningarna har ett så stort lånebehov. Det gäller inte minst mitt eget läns företagarförening, som har fått bara ungefär 1 miljon av de 4 miljoner man bedömer sig behöva för att tillgodose det beräknade lånebehovet, men det föreligger svårigheter också på andra håll i landet.

Jag är personligen övertygad om att man borde ha beslutat om en större förstärkning än den som inrikesministern nu föreslår, men jag tänker inte orda mycket om det. Som framgår av det särskilda yttrandet kan det vara lämpligt att nu godta inrikesministerns förslag. Vi får ju om en månad bättre möjligheter att överblicka lånebehovet fram till budgetårets slut, och då kan vi återkomma i samband med behandlingen av tilläggsstat II, såsom också framhålls

Statens hantverks- och industrilånefond, tillika svar på interpellation ang. förbättring av de mindre och medelstora företagens utvecklingsmöjligheter

i det särskilda yttrande som är fogat till statsutskottets utlåtande.

Inrikesministern har inte velat gå närmare in på frågan om en förstärkning av administrationsanslaget, och jag kan i viss mån förstå honom, eftersom han nu är sysselsatt med budgetarbete inför nästa års statsverksproposition. Jag vill bara uttala den förhoppningen, att inrikesministern uppmärksammar de problem som jag berörde i interpellationen och som gör det svårt för föreningarna att bedriva en så omfattande verksamhet som är nödvändig med tanke på de anspråk som de mindre och medelstora företagen reser både på lån och på service. Om riksdagen inte ger någorlunda tillfredställande anslag, blir resultatet bara att landstingen får skjuta till så mycket mer — det är den utveckling vi kan iaktta på många håll. Men jag hoppas som sagt att inrikesministern, som jag tror ägnar de här frågorna stor uppmärksamhet, kommer att överväga frågan om en förstärkning till nästa år.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Vi har under de senaste månaderna, när det varit kärt på kreditmarknaden, kunnat lägga märke till att anspråken på statliga lånemedel är mycket större än förut. När vi behandlar framställningar om lokaliseringsslån finner vi att företagen begär att få en större andel av de totala investeringarna täckta genom statliga lån. Ett annat förhållande som vi kunnat iaktta i samband med utlåningen via företagarföreningarna är att man har en benägenhet att begära större lånebelopp och längre amorteringstider.

Detta är ett uttryck för att man vänder sig till staten för att kompensera det kapital som man ej lyckats uppbära på den allmänna lånemarknaden.

Det är självfallet angeläget — och

här vill jag gärna ansluta mig till vad herr Eliasson i Sundborn säger — att de mindre och medelstora företagen inte glöms bort av kreditinstituten utan att även deras situation blir vederbörligen beaktad. Vi kan nämligen omöjligt anse att staten i ett sådant läge skall kompensera den minskning som sker av lånen från kreditinstituten.

Jag menar emellertid att de 20 miljoner kronor som nu har föreslagits på tilläggsstat bör öppna rätt betydande möjligheter därvidlag. Kunde vi också se någon vilja på annat håll att hjälpa till med finansieringen, borde detta inte vara något större problem.

Herr **ANDERSSON** i Örebro (fp):

Herr talman! Under remissdebatten tog jag upp de problem för de mindre och medelstora företagen i den kärva kreditmarknaden som framkommer i herr Eliassons i Sundborn interpellation. Jag närde väl någon förhoppning om att statsmakterna skulle medge vissa lättnader, och genom vad vi i dag avslutar blir det en lättnad, men det är alldeles uppenbart, såsom statsrådet säger, att kraven på företagarföreningarna till följd av de hårdare kreditrestriktionerna har ökat och att företagen begär högre belopp från föreningarna. Föreningarna har till uppgift att bedöma, om framställningarna är skäligen.

Inom företagarföreningarna har vi alltid ansett att företagen i första hand bör försöka lägga sina lån i bank. Under hela detta år och föregående år har emellertid bankerna haft allt mindre kapital att låna ut till de mindre företagen. Redan i våras tog vi upp dessa problem i motioner och interpellationer.

Det är inte tillfredsställande att denna grupp av företag, som betyder så mycket för svenskt näringsliv, får dra det tyngsta lasset så fort läget på kreditmarknaden skärps. Det måste på något sätt skapas andra kreditvägar. Den

debatt som har förts under sommaren och de protester som med rätt eller orätt har riktats mot vissa företagare har givit den mindre och medelstora företagsamheten en känsla av att man är trängd i både praktiskt och principiellt avseende. Företagarna känner inte att de anses göra en ordentlig insats. Det tycker jag självfallet är fel, men man uppfattar sin egen situation så.

Herr Eliasson tog upp frågan om administrationsbidraget, som också är en mycket känslig fråga. När vi fattade beslutet om den nya organisationen av företagarföreningarna förutsatte statsrådet Rune Johansson, såsom också framkom i propositionen, att företagarföreningarna skulle få betydligt vidgade arbetsuppgifter. Det har de även fått. Tillskottet från staten i form av administrationsbidrag har emellertid inte räknats upp på motsvarande sätt, och här är företagarföreningarna för sin fortsatta existens helt beroende av landstingens välvilja. Jag hoppas att den kommande statsverkspropositionen åstadkommer en rimlig balans mellan statens och landstingens insatser.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser civildepartementets verksamhetsområde, och

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner.

I *propositionen nr 1* (bilaga 15, punkt V. 1, s. 142—145 i utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden för den 2 januari 1970) hade Kungl. Maj:ts förslagit riksdagen att till Lån till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken för budgetåret 1970/71 på kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 2 600 000 kr.

Vidare hade Kungl. Maj:ts i propositionen nr 1 (bilaga 19) förslagit riksdagen att under förutsättning att nämnda investeringsanslag beviljades för budgetåret 1970/71 på driftbudgeten såsom förslagsanslag anvisa ett motsvarande avskrivningsanslag.

Efter förslag av statsutskottet i dess memorial nr 138 hade riksdagen beslutat dels att inom ramen för en blivande tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1970/71 pröva Kungl. Maj:ts angivna förslag om anvisande av ett investeringsanslag av 2 600 000 kr. till Lån till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken och ett däremot svarande avskrivningsanslag, dels att till innevarande höstsession uppskjuta behandlingen av nämnda förslag.

Därefter hade Kungl. Maj:ts i *propositionen nr 194* anmält att det nämnda investeringsanslaget icke behövde anvisas samt under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förslagit riksdagen att godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats i fråga om 1. avveckling av tungvattenreaktorprojektet Marviken, 2. dispositionen av investeringsanslaget Kraftstationer m. m., 3. eftergift av viss statens fordran hos Aktiebolaget Atomenergi.

Förslaget i sistnämnda proposition

innebar, att tungvattenreaktorprojektet Marviken avvecklades, att Marvikens kraftstation byggdes om till en oljeeldad kondenskraftanläggning, att de lån om sammanlagt 195 milj. kr., som utbetalats till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av Marvikens kraftstation från Fonden för låneunderstöd, helt avskrevs och att utfärdade skuldförbindelser återlämnades till bolaget.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels motionen I: 1311 av herr *Lindblad*,

dels de likalydande motionerna I: 1373 av herr *Bohman m. fl.* och II: 1598 av fru *Kristensson m. fl.*, vari hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en parlamentarisk undersökningskommission tillsattes för att granska atomprogrammet och dess utförande och att framlägga förslag i överensstämmelse med motionerna till förekommande av liknande händelser i framtiden,

dels de likalydande motionerna I: 1374 av herr *Dahlén m. fl.* och II: 1597 av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att en parlamentariskt sammansatt grupp under ledning av en opartisk ordförande tillsattes med uppgift att göra en översikt över och granskning av den svenska atomenergipolitiken med tyngdpunkten lagd på åren 1964—1970 samt att mot bakgrund av denna granskning framlägga förslag till åtgärder för att trygga riksdagens möjligheter att erhålla tillräcklig information som grund för ett ställningstagande till tekniskt komplicerade frågor.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte besluta om avveckling av tungvattenprojektet Marviken i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats,

2. att riksdagen måtte avslå Kungl.

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Maj:ts förslag i propositionen nr 1 om anvisande av ett investeringsanslag av 2 600 000 kr. till Lån till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken och ett däremot svarande avskrivningsanslag,

3. att riksdagen måtte godkänna vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats beträffande dispositionen av investeringsanslaget Kraftstationer m. m.,

4. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats besluta om eftergift av viss statens fordran hos Aktiebolaget Atomenergi,

5. att riksdagen måtte avslå motionen I: 1311,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Bohman* (m), *Axel Andersson* (fp), *Nyman* (fp), *Ottosson* (m), *Wikström* (fp), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Nordstrandh* (m), *Lothigius* (m) och *Eriksson* i Arvika (fp), som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen måtte som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført i anledning av motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597;

2. av herrar *Ivar Johansson*, *Olle Eriksson*, *Eliasson* i Sundborn *Mattsson* och *Andersson* i Knäred (samtliga cp), som ansett att utskottet under 6 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597 som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad dessa reservanter anført om tillkallandet av en parlamentarisk arbetsgrupp med uppgift att framlägga förslag i syfte att tillförsäkra riksdagen och de politiska partierna bästa möjliga informations- och

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

beslutsunderlag i tekniskt eller på annat sätt komplicerade frågor.

Utskottets hemställen föredrogs; och anförde därvid:

Herr LOTHIGIUS (m):

Herr talman! Kungl. Maj:ts proposition nr 194 har en ganska dramatisk inledning. I propositionen föreslås att tungvattenprojektet Marviken skall avvecklas. Därmed har man satt punkt för ett av de mest åtminstone i allmänhetens ögon uppmärksammade misslyckanden och dyrbara projekt som staten haft att arbeta med på näringslivets område, alltså ännu ett misslyckande.

Vi har vant oss vid dessa misslyckanden, vant oss vid dem till den grad att hundramiljonbelopp endast föranlett en axelryckning. Det är farligt, när ekonomiska fadäser endast föranleder axelryckningar, det sprider sig till hela samhällsmaskineriet. Nu har emellertid axelryckningarna i detta fall för en gångs skull gjorts så eftertryckligt, att man skrivit en vitbok. Redan detta visar det allvarliga i situationen. Det visar också att regeringen genom denna vitbok i viss mån har erkänt sitt misslyckande.

Jag har inget intresse av att diskutera i en längre debatt denna form av misslyckande. Men det skall vara möjligt för en riksdagsman att, när frågan kommer upp i riksdagen, behandla den, gå igenom frågeställningen, så att man kan se vad man har att lära för framtiden av ett misslyckande. Jag är väl medveten om, herr talman, att det finns många positiva sidor också när det gäller Marviken, bl. a. den forskning i detta sammanhang som har varit nödvändig för vårt land.

Jag har inte möjlighet eller kompetens att tränga djupare in i denna materia, och jag vågar påstå att få eller ingen i denna kammare har den möjligheten. Femte avdelningen har med ledning av en noggrannare föredragning

kunnat skaffa sig ett omdöme om vad som har hänt. Det har skett genom besök på Marviken, ledande personers föredragning och en presentation av vitboken.

Men, och det är det väsentliga, i denna kammare har vi under många år, då atomenergipolitiken och Marviken diskuterats, inte i tillräcklig grad mot bakgrund av de ganska svindlande belopp man rört sig med kunnat få en så grundlig information, att man klart, sakligt och med goda kunskaper kunnat ta ställning till Marvikenfrågan och den svenska atomenergipolitiken över huvud taget. Jag tänker på de mycket invecklade tekniska faktorerna i detta sammanhang. Utan tillgång till ett sådant material, utan en konkret redovisning för riksdagen går det inte att göra de ekonomiska och politiska bedömningarna på ett tillfredsställande sätt.

Jag vågar påstå att propositionen nr 194 är en för regeringen typisk nonchalant redogörelse, vari bortses från en rad fakta som borde ha presenterats inför riksdagen. Jag påstår att vitboken är en partsinlaga som inte är tillfredsställande och ställer klara krav på fakta i målet. Å andra sidan erkänner jag och är tacksam för att vi har fått en vitbok som i varje fall i någon mån har givit en förklaring i detta sammanhang, även om en hel del fortfarande är dolt för framtiden.

Bakgrunden till moderata samlingspartiets nu framförda önskemål om en parlamentarisk undersökningskommision är inte att dra upp en ny kättarprocess i detta sammanhang och se några huvuden rulla. Regeringen har nog besvärligt ändå med sin företagspolitik i det här landet. I går diskuterade vi gruvan i Stekenjokk, och man kan peka på en mängd andra fall. Meningen är att försöka undvika ett upprepanande, och detta är inte minst oppositionens uppgift i detta sammanhang. Det gäller att skapa bättre garantier för att svenska folket skall slippa utsättas

för stora utgifter utan motsvarande effekter och inkomster för landet. Bakgrunden är vidare att garantera Sveriges riksdag tillräcklig insyn i den verksamhet för vilken den skall besluta om så stora anslag. Till sist måste man skingra den misstro hos allmänheten, som allttjämt kommer att finnas rörande denna fråga. Det gäller inte minst oppositionen, men framför allt den stora tekniska personal som själv upplevt 1960-talets svenska atomenergipolitik. På många håll är man djupt besviken och kritiserar regeringens handlings-sätt.

Det borde — och här kommer jag med ett förslag — vara självklart att beträffande stora frågor av exempelvis besvärlig teknisk karaktär en grupp parlamentariker får särskild och fortlöpande information om utvecklingen. Då finns det nödvändiga underlaget åtminstone inom en liten grupp.

Låt mig nu återgå till Marvikenfrågan! Att gräva i det förflutna är aldrig särskilt roligt, om det inte finns ett positivt intresse av att lära för framtiden. Jag skall helt kort ta upp några synpunkter. Det var naturligt att Sverige började överväga tungvattenreaktorn i mitten av 1950-talet, eftersom denna då tycktes ligga väl framme på marknaden. Vi kunde utnyttja egna urantillgångar och därigenom vara oberoende av andra länder, vilket var värdefullt med tanke på känsligheten i vår militärpolitik m. m. När sedan världsläget ändrade sig och utvecklingen på tungvattenområdet gick i en annan riktning bevisades enligt min mening hur ohanterlig företagsamheten blir under statens ledning och hur svårt det är att komma ur låsta positioner, då några personer som har statsmakternas förtroende kan fortsätta att handla mot en majoritet av tekniskt sakkunnig personal.

Redan Genèvekonferensen 1958 kunde med siffror visa att lättvattenreaktorn i fortsättningen skulle bli billigast.

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Vattenfall begärde strax därefter offert och ville bygga en liten lättvattenreaktor, men detta avvisades. Man kom tillbaka till frågan 1963 och framförde nya krav, men resultatet blev detsamma.

Från riksdagen kom de första kritiska anmärkningarna våren 1960, från dåvarande högern och folkpartiet. Det gällde utvecklingsarbetets uppläggning, och man frågade sig om ditintills uppnådda resultat verkligen stod i rimlig proportion till de gjorda eller tänkta insatserna. Det begärdes en klarare målsättning för atomenergiprogrammet och en avgränsning gentemot industrins och bolagens uppgifter. Även om man inte behandlat saken så, skulle enligt min mening en bättre avgränsning gett större frihet vid valet av reaktortyp. Samma vår kunde det konstateras att priset på uranet från Ranstad, alltså vårt eget, var ungefär 25 procent högre än världsmarknadspriset.

Jag skall här inte uppehålla mig vid den rad av skrivelser, framställningar och uppvakningar som har återgivits i vitboken. Jag har en känsla av att herr Ohlin kommer att ta upp några av de frågorna. Men 1965 hade vi i denna kammare en debatt om de frågorna, vilken byggde på två likalydande motioner, väckta av herr Åkerlund i första kammaren och av herr Carlshamre och mig i denna kammare, och den gick ut på att vi skulle avbryta Marvikenprojektet omedelbart och utreda möjligheterna för Marvikens utnyttjande för energiproduktion i andra former. Det var alltså exakt vad som nu har hänt. Om vårt förslag hade följts den gången, så hade vi åt vårt land räddat hundratal miljoner kronor. Vi hade då för de räddade pengarna kunnat ha en eller en och en halv färdig lättvattenreaktor — ja, kanske t. o. m. två reaktorer — i full drift. Som bekant har Oskarshamnsverket startat driften i dagarna.

Jag begär inte nu av utskottets ärade talesman herr Lindholm att han skall framföra kammarens och riksdagens

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

tack till herr Åkerlund, herr Carlshamre och mig för vårt framsynta förslag, som kammaren alltså fick redan för fem år sedan. Men jag vill att regeringens representanter skall fatta att det bakom vårt förslag stod en rad framstående svenska tekniker, som sysslade med projektet och som visste att det var dödfött långt före den tiden men som inte hade fått göra sin stämma hörd i de beslutande instanserna bara därför att företagsdemokratin — som det har talats så mycket om i svensk socialdemokrati — aldrig har fungerat i de statliga företagen eller i regeringen och ledningen för statliga verk. Företagsnämndernas förslag har sällan eller aldrig fått gå på remiss eller rådgivning till de tekniker som verkligen står bakom uppbyggnaden. Så länge detta fortsätter i samma anda kommer vi, när det gäller expertfrågor på hög teknisk nivå, att få uppleva nya Marvikenfall på andra områden av vårt näringsliv, även om det kanske inte kommer att röra sig om sådana jättebelopp som vi nu diskuterar.

Jag vill också hänvisa till vad professor Torsten Gustavsson uppgav i Dagens Nyheter den 10 april 1968, där han starkt kritiserade det hemlighetsmakeri som förekommit och som gjort att AB Atomenergis alla nära medarbetare inte fick del av protokoll och viktiga handlingar av betydelse för Marvikenprojektets fortsatta utveckling och utbyggnad.

Jag går vidare till nästa intressanta fråga, AB Atomenergis samarbete med industrin. Det är för näringslivet och för vårt land mycket viktigt och riktigt att statens institutioner söker samarbeta med vårt näringsliv och söker utnyttja näringslivets förmåga att klara viktiga utvecklingsarbeten. Samtidigt är en gemensam forskning av allra största värde, inte minst på områden som drar så oerhörda kostnader som elförsörjningsområdet. Men när man då medvetet etablerar ett sådant samarbete är det litet egendomligt att industriministern i uttalanden har försökt lägga ansvaret

för misslyckandet i Marviken på ASEA. Nu står det ingenting om detta i vitboken, och det måste betyda att herr Wickman har ånkrat sig, vilket ju kan vara förståndigt med hänsyn till det fortsatta samarbetet. Men vad sade ASEA innan beställningen på Marvikenanläggningen lades ut på ASEA? Jo, man sade att valet av reaktor var olyckligt i vad gällde tungvattenprincipen. Man uttalade sig för lättvatten och hade redan börjat arbeta med det och följde med stort intresse händelserna utomlands på detta område.

I och med att statsmakterna valde tungvattenalternativet var det emellertid naturligt att ASEA — för att över huvud taget ha möjlighet att genomföra ett projekt, även om förutsättningarna var sämre — förklarade sig berett att stå som mottagare för en beställning. Vad som sedan hänt är ju att ASEA och ASEA-atom fått order på fyra lättvattenreaktorer, som skall levereras inom ganska kort tid. Två skall levereras till Oskarshamn, där arbetena nu börjar bli färdiga, en till Barsebäck och en till Ringhals.

Vad en del utomstående tekniker i dag ifrågasätter är huruvida det inte är bra djärvt att låta ASEA leverera alla dessa reaktorer utan att ha tillräcklig erfarenhet från något kärnkraftverk. Ett av dessa verk har — i mitt tycke mycket framsynt, trots att det satt långt inne — kompletterat anläggningen med en reaktor av annan typ, nämligen från Westinghouse, som verkligen i praktiken har en betydligt längre erfarenhet än ASEA på lättvattenreaktorernas område. Det är bara att hoppas att ASEA utan motsvarande praktiska erfarenhet skall klara sin uppgift.

Vad som är skrämmande när det gäller Marvikenprojektet är ofullständigheten i den ekonomiska redovisningen, något som jag tycker inte kommit fram i vitboken. Enbart detta förhållande tycker jag är tillräckligt underlag för en begäran om en särskild parlamen-

tarisk utredning i denna fråga. Enligt den uppställning som görs i vitboken framstår det som om Marviken skulle ha kostat ca 500 miljoner kronor. Det är det intryck en vanlig läsare får beträffande tungvattenprojektet Marviken. Dessutom anförs att man fått så mycket av tekniskt kunnande att projektet däri- genom kan vara värt sitt pris.

Jag erkänner att det kunnande, som forskningsverksamheten i Marviken givit, är värt ett visst pris. Jag ställer emellertid frågan om det varit värt så mycket som blivit fallet. Jag vill till regeringens företrädare ställa följande fråga: Vilka är de verkliga kostnaderna för Marviken? Vilka i bilagorna 3 och 4 i vitboken angivna kostnader måste räknas in i kalkylen för Marviken? Det räcker inte med de i bilaga 4 angivna anläggningskostnaderna på 479 miljoner kronor, som egentligen hade bort be- tecknas såsom anslagskostnader.

Jag begär ett svar på min fråga i sam- band med att vi nu debatterar detta spörsmål. Hur stora samlade kostnader har tungvattenprojektet dragit? Hur mycket kan det vidare beräknas att tek- nikerna kunnat ha nytta av och hur mycket är bortkastat? Man kan verkli- gen inte bortse från regeringens ansvar.

Jag ber att få tillstyrka propositionens förslag om en avveckling av tung- vattenprojektet i Marviken liksom om anslag för en ombyggnad av detsamma till en konventionell oljeeldad kondens- kraftanläggning. Jag yrkar dessutom bi- fall till reservationen 1.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Jag hoppas att kamma- rens ledamöter håller mig räkning för att jag inte kommer att uppta tiden med att upprepa den rätt utförliga historie- beskrivning av Marvikendramat som herr Lothigius nyss har gjort. Jag tror att det skulle vara oförståndigt i detta sammanhang. Låt mig bara understryka att det beslut som säkerligen kommer att fattas av riksdagen i dag innebär att

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

man sätter punkt för den s. k. svenska linjen på atomenergiområdet.

I detta ärende har i ett motionspar från folkpartiet ställts vissa frågor an- gående omläggningen till oljedrift vid Marviken — frågor som föranletts av att det enligt vår mening i propositionen inte har givits klara besked och en uttömmande redovisning på flera punkter. Bl. a. har vi tagit upp frågan om oljeförsörjningen ur miljösynpunkt. Jag vill konstatera — och jag gör det med tillfredsställelse — att vid föredrag- ningarna på avdelningen har dessa frå- gor behandlats rätt ingående, och vi har där fått svar på de i motionerna ställda frågorna. Jag skall därför inte nu gå in på dessa detaljer.

Men det är en fråga som är viktigare än alla andra, och den återstår obesva- rad. Herr Lothigius återkom flera gång- er till denna fråga: Hur skall vi i fram- tiden kunna undvika fiaskon av typ Marviken? Jag tror att vi kan komma överens om en sak, nämligen att infor- mationen inte har varit tillräckligt god och att beslutsunderlaget för riks- dagen av denna anledning inte varit helt fullständigt. Vi har tagit upp syn- punkterna i vår motion, och jag skall be att få citera några meningar direkt ur denna. Vi skriver:

»Sett i ett större sammanhang är den bristfälliga informationen till riksdagen den inte minst allvarliga aspekten av hela frågan. Marvikenprojektet är — som departementschefen själv påpekar i inledningen till vitboken — ingen iso- lerad företeelse. Frågan om formerna för fattande av beslut i komplicerade tekniska frågor är aktuell inte bara in- om atomenergiprogrammet utan för åt- skillig statlig verksamhet på skilda om- råden. Det är därför nödvändigt», slår vi fast, »att mot bakgrund av det in- träffade närmare pröva vilka åtgärder som bör vidtagas för att åt riksdagen trygga tillräcklig och objektiv infor- mation samt underlätta för denna att på ett självständigt sätt bedöma tekniskt

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

komplicerade frågor.»

Departementschefen har lagt fram en s. k. vitbok. Jag vill öppet deklarerat att jag anser att denna vitbok är ett vällovt försök av statsrådet Wickman att redovisa den svenska atomenergipolitiken. Min företrädare på Värmlandsbänken, Manne Ståhl, har väl varit den riksdagsledamot som mer än någon annan granskat och kritiserat regeringens atomenergipolitik. Manne Ståhl har i en intressant artikel recenserat vitboken. Det kan kanske vara intressant för riksdagens ledamöter — och det skulle måhända också vara intressant för statsrådet Wickman, som dock tyvärr inte kan vara närvarande på grund av att debatten pågår i första kammaren — att få höra att t. o. m. Manne Ståhl ger en liten eloge åt industriministern för vitboken. Manne Ståhl skriver:

»Innan man närmare ingår på det myckna som döljes under det som skrivits bör man dock ge ansvarige utgivaren en eloge för den i stort sett allsidiga bild som i denna framställning för första gången ges av atomenergipolitikens utformning i vårt land.

Så inflammerad som debatten långa tider varit och så systematiskt som mörklägningspolitiken på detta viktiga område under många år genomförts med statsrådet Lange och direktör Harry Brynielsson i AB Atomenergi såsom främst ansvarige, är det på något sätt befriande att märka ett allvarligt försök att redovisa fakta.»

Efter denna lilla eloge av Manne Ståhl vill jag slå fast, att såväl han som vi andra som tagit del av vitboken måste konstatera — helt naturligt, skulle jag vilja säga — att den är en partsinlaga. Jag upprepar att det väsentliga i det läge där vi nu befinner oss är att vi ser framåt, hur vi skall kunna ta lärdom av Marvikenprojektet. Vårt motionspar utmynnar också i ett förslag om att det skall tillsättas en parlamentarisk grupp, som skall få i uppgift att för det första göra en översikt över

och granskning av den svenska atomenergipolitiken med tyngdpunkten lagd på åren 1964—1970 samt för det andra — jag understryker att detta är det viktigaste i motionen — att mot bakgrund av denna granskning framlägga förslag till åtgärder för att trygga riksdagens möjligheter att erhålla tillräcklig information som grund för ett ställningstagande till tekniskt komplicerade frågor.

Detta är enligt mitt förmenande ett mycket berättigat krav. Jag vill till sist, herr talman, säga att jag personligen är något förvånad över att socialdemokraterna inte gått med på vårt önskemål på den punkten.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 1.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! När man bedömer den starka satsning som gjorts från statsmakternas sida på atomenergiutvecklingen i vårt land, får man inte glömma de beredskapsmässiga, industripolitiska och samhällsekonomiska motiv som tillmättes så stor betydelse under 1950-talet och under 1960-talets första hälft. Energibehovet visade även då en mycket snabb stegring. Samtidigt var man på det klara med att våra utbyggbara vattentillgångar är begränsade. Skulle man i vårt land då lita till en enormt ökad oljeimport för att täcka ett stigande behov, skulle vi bli alltför beroende av utlandet och därmed alltför sårbara.

Atomkraften framstod därför som det enda realistiska alternativet, och därtill kom att vi i Billingen hade, såvitt jag känner till, en av världens största urantillgångar — låt vara att det här var fråga om lågprocentig sådan.

Beredskapsmässiga och samhällsekonomiska motiv talade alltså starkt för att man från början inriktade sig på tungvattenlinjen, d. v. s. att man skulle använda naturligt uran som bränsle och tungvatten som moderator. Lättvatten-

reaktorerna krävde ju anrikat uran, och det framstod i varje fall under 1950-talet som önskvärt att vi inte skulle vara beroende av import av anrikat uran från supermakterna; vi skulle i annat fall bli beroende av deras kontroll och insyn. Alternativet att bygga ett anrikningsverk här i landet var inte realistiskt. Det bedömdes komma att kosta åtskilliga miljarder kronor.

Ett annat viktigt motiv var att vi skulle satsa på forskning och utvecklingsarbete för att tillgodogöra oss erfarenheterna också från utlandet och för att den svenska industrin skulle få möjlighet att i framtiden uppträda som säljare av kompletta reaktorstationer eller av viktiga delar av sådana.

De här nämnda motiven spelade som sagt en viktig roll i debatten under 1950-talet och under 1960-talets första år men också när riksdagen fattade sitt beslut om Marvikenprojektet 1962 och när vi 1963 tog ställning till valet av reaktortyp. Det var ett beslut som togs under mycket stor enighet.

Utvecklingen på lättvattenreaktorernas område, främst i Förenta staterna, blev emellertid mycket snabbare än man hade väntat. Detta var orsaken till de olika meningarna bland experterna, framför allt ett par år senare, huruvida Marviken var den riktiga satsningen eller inte. Det förefaller i sammanhanget vara riktigt att säga att det avgörande beslutet ändå var det som fattades år 1965. Jag vill helt kort redogöra för det läge vi befann oss i när riksdagen detta år hade att ta ställning.

År 1964 hade Vattenfall och en del experter anfört vissa kritiska synpunkter på Marvikenprojektet. Skulle man ha gjort en radikal förändring av projektets inriktning eller lagt ned det helt, borde ett sådant beslut ha fattats senast vid 1965 års riksdag, innan arbetena var för långt framskridna. Låt mig då konstatera att delegationen för atomenergifrågor efter hörande av representanter såväl för AB Atomenergi

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

som för Vattenfall och för den tillverkande industrin hösten 1964 i samband med frågan om petita för budgetåret 1965/66 enhälligt förordade ett fullföljande av Marvikenprojektet. Det var en omständighet som i varje fall jag hade anledning att fästa stor vikt vid, och jag tror att många andra här i riksdagen också gjorde det.

Det är ju inte lätt för lekmän att bedöma sådana här mycket komplicerade projekt. Vi försökte efter fattig förmåga i statsutskottet att genom föredragningar av olika experter få frågan belyst från skilda utgångspunkter. I och för sig är det ingenting ovanligt att experter är oense; det är snarare det normala. Inom parentes sagt råder det inte heller någon skillnad mellan politikerns och experterns möjligheter att begå misstag. Möjligen kan man påstå att experter begår misstag med större sakkunskap än politiker — men det är en elak reflexion som jag inte själv har hittat på.

Även om det höjdes kritiska röster från experthåll — jag håller mig till vad som var tillgängligt för oss riksdagsledamöter — kunde man konstatera att atomdelegationen var enhällig i sitt yttrande om att Marvikenprojektet skulle fullföljas. Företrädare för den tillverkande industrin deklarerade inom avdelningen med kraft det stora värde som de tillmätte att Marvikenprojektet fullföljdes. Ingen räknade väl med att Marviken skulle få någon kommersiell betydelse, i varje fall inte någon nämnvärd sådan. Man var på det klara med att projektet inte skulle bli ekonomiskt lönande. Vad man från olika håll underströk var att Marvikenstationen var ett nödvändigt utvecklingssteg — på vägen från Ågestareaktorn till de stora atomkraftstationer som kan utnyttjas kommersiellt — för att ge den svenska industrin erfarenheter, tillräckliga för att den i framtiden skulle kunna offerrera atomkraftsanläggningar av tung- eller lättvattentyp. Man betonade vikten

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

av Marviken som en referensanläggning för den tillverkande industrin, om denna i konkurrensen på världsmarknaden skulle ha en chans att få offerter accepterade.

Det var dessa omständigheter som i så hög grad påverkade riksdagsbeslutet år 1965. När riksdagen år 1966 på nytt kom att diskutera denna fråga var det, såvitt jag minns, ingen som direkt yrkade att man omedelbart skulle lägga ned projektet. Man hade nämligen då kommit så långt med arbeten och beställningarna att något sådant inte ansågs riktigt. Däremot förekom vissa nedprutningar på anslagsbeloppet för det budgetåret, och det fanns även reservationer som gick ut på att de politiska partierna borde vara representerade i en utredning om den fortsatta atomenergipolitiken.

Jag vill i detta sammanhang gärna säga att statsmakterna har gjort en enormt stor satsning på atomenergiområdet. Misstag kan man aldrig komma undan, men nog har jag känt en viss tvekan från andra utgångspunkter än de som nu görs gällande i debatten, nämligen om det var riktigt att lägga så många ägg i en enda korg. Det hade kanske funnits anledning att överväga om man skulle satsa ett par miljarder på atomenergipolitiken eller om det kanske ur konkurrenssynpunkt kunde ha varit bättre för svenskt näringsliv om man hade avdelat åtminstone några hundra miljoner och satsat dem på utvecklingen av andra delar av vår industri. Jag är övertygad om att det finns sådana som har minst lika stor om inte större konkurrenskraft på den internationella marknaden än den vi kommer att ha när det gäller offerering av atomkraftsanläggningar. Den reflexionen kunde man naturligtvis göra. Forsknings- och utvecklingsarbete är helt nödvändiga på detta område, men vi kanske inte borde ha satsat så mycket. Jag ställde emellertid inga avvikande anslagsyrkanden. Jag medger

gärna att det är fråga om efterklokhet, men jag tyckte redan 1965/66 att vi satsade en smula ensidigt på detta projekt.

Genombrottet för lättvattenreaktorerna, möjligheten för vårt land till långtidskontrakt med andra länder för import av anrikat uran och det faktum att svensk industri tidigare än beräknat visade sig ha möjlighet att offerera kompletta atomkraftsanläggningar ledde till en förändrad bedömning av Marvikenprojektet.

Visst kan det, herr talman, sägas att vårt land har fått betala lärpengar — kanske alltför stora. Men samma situation har många andra länder befunnit sig i — den är säkerligen inte unik för vårt land. Det kan också sägas att vi kanske hade kunnat undvika en del förluster om de som handlagt Marvikenprojektet hade fäst större avseende vid de varningar som framfördes från en del håll. Vad jag i detta hänseende anser förtjänar uppmärksamhet är närmast att en del kritiska synpunkter tyvärr inte blev fullständigt kända för riksdag och allmänhet förrän långt efter det att de avgörande besluten hade fattats. Det framgår också av vitboken, där industriministern bl. a. anför följande:

»Marvikenprojektet har gett exempel på detta. Det är nu känt att tekniker inom såväl Atomenergi som andra engagerade företag hade en kritisk inställning till utformningen av projektet, särskilt beträffande överhettningen men även i andra hänseenden. Atomenergiledningen gjorde emellertid den bedömningen att projektet skulle kunna genomföras enligt gällande planer. Man kan i dag konstatera att denna bedömning varit för optimistisk. Det hade sålunda varit önskvärt med en redovisning av projektet, som mera allsidigt avspeglat de tekniska osäkerheterna.»

Jag ber att få instämma i detta statsrådet Wickmans konstaterande.

Det är tillfredsställande att industriministern publicerat denna vitbok, som

ger en fylligare bild av motiv och handlingslinjer under gångna år. Vi som företräder reservationen 2 i statsutskottets utlåtande har inte velat beteckna vitboken som enbart ett slags partsinlaga som för en komplettering skulle kräva en särskild undersökningskommission eller en officiell studie. Vi har helt enkelt ansett att i den mån avvikande synpunkter föreligger eller nya fakta framkommer, så finns det möjligheter att komplettera vitboken genom inlägg i den allmänna debatten — det står var och en fritt att göra det.

Vi reservanter menar dock att Marvikenprojektet aktualiserar frågan om hur riksdagen och partierna skall kunna få en allsidig information och bästa möjliga beslutsunderlag för sina ställningstaganden i ärenden som är tekniskt komplicerade och av stor ekonomisk räckvidd. Även statsrådet Wickman berör detta problem och har tydligen samma uppfattning som vi, nämligen att det inte bara har aktualitet i fråga om atomenergipolitiken utan även för andra delar av den statliga verksamheten.

Det bör i detta sammanhang understrykas att det vore av stort värde om regeringen i sådana frågor även eftersträfvade att redovisa alternativa lösningar som diskuterats inom regeringen och de synpunkter som varit avgörande i det slutliga valet mellan olika handlingsalternativ.

Erfarenheterna av Marvikenprojektet men även i fråga om andra svårbedömbara spörsmål under årens lopp talar enligt vår mening för åtgärder som tillförsäkrar riksdagen och de politiska partierna bättre möjligheter att bedöma komplicerade frågor och att utarbeta eventuella alternativ. Eftersom grundlagberedningen har en rad andra väsentliga frågor att utreda bör enligt vår mening regeringen överväga att tillsätta en särskild arbetsgrupp med parlamentarisk sammansättning i syfte att bereda riksdagen och de politiska partierna tillfälle att skaffa sig bästa möj-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

liga informations- och beslutsunderlag i tekniskt eller på annat sätt komplicerade ärenden.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! I fråga om handläggningen av propositionen angående Marvikens omläggning till oljeeldningsstation råder det inom utskottet enighet; propositionen är enhälligt tillstyrkt av statsutskottet.

I anslutning till propositionsförslaget har det väckts en del motioner i vilka det talas om tider som flytt och om tidigare beslut, deras innebörd, deras tillkomst och annat sådant.

Det är uppenbart att man ställer sig frågande inför de enorma kostnader som samhället haft för atomenergins utvecklande här i landet. Men, herr talman, vi bör då komma ihåg att riksdagen för åtskilliga år sedan förelades en proposition angående atomenergins utnyttjande i det svenska samhällets och näringslivets tjänst. I den propositionen framhölls bl. a. att det här gällde ett så enormt forsknings- och utvecklingsarbete, att inget enskilt företag i vårt land skulle ha de erforderliga ekonomiska resurserna för detta.

Samtidigt fastslogs det att vi i Sverige inte kunde stå vid sidan av den utveckling som utnyttjandet av atomenergin innebar. Det var en nödvändighet för oss att följa den tekniska utvecklingen på detta område, om vi ville hävda oss i internationella sammanhang. Om jag inte minns fel rädde det enighet om den saken.

Jag förmodar därför att de som medverkade till beslutet att godkänna propositionen också var medvetna om att det skulle bli fråga om mycket stora kostnader för samhället, kostnader som skulle accelerera allteftersom forskning och utveckling går framåt; varje steg på forskningens område kräver ju ökade såväl personella som materiella in-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

satser och med dem följer ökade kostnader. Men vi var som sagt medvetna om att det gällde en nödvändig åtgärd om vi skulle hänga med i den internationella utvecklingen och kunna hävda svenska intressen i konkurrensen med andra länder.

När herr Lothigius i sitt anförande konstaterar att Marviken är ett av statens mest misslyckade projekt, undrar jag om inte herr Lothigius säger väsentligt mycket mer än han har underlag för. Vad är det herr Lothigius koncentrerar sig på? Jo, det är att i Marviken har prövats en metod, den s.k. tungvattenmetoden, och att det har visat sig att den inte är ekonomiskt fördelaktig och att det alltså är stora tekniska problem förenade med den. Men när man valde den metoden, herr Lothigius, var det för det första inte alls klart ute i världen att lättvattenreaktorn ur ekonomisk synpunkt skulle ha ett avsevärt företräde framför tungvattenreaktorn, som då utnyttjades i betydande utsträckning. För det andra hade man intresse av att göra Sverige oberoende av stormakternas leveranser för drift av atomreaktorerna i Sverige. När man valde tungvattenlinjen utgick man ifrån att vi skulle kunna driva atomreaktorerna med eget bränsle och egna resurser och att vi på det sättet i alla avseenden skulle vara oberoende. Vi har ju alla varit överens om att vi skall hävda den svenska neutraliteten och inte genom olika bindningar fläcka den.

För det tredje föreföll det vid den tidpunkten mycket sannolikt att Sverige saknade möjlighet att från Amerika, Sovjet eller eventuellt England inköpa de ting som var nödvändiga för en lättvattenreaktor. Det fanns vidare kostnadsuppgifter som pekade på att ett eventuellt tillstånd till inköp skulle medföra mycket höga kostnader för vårt vidkommande. I det avseendet har det under senare år skett en förändring till det bättre.

Det var detta som var bakgrunden när man bestämde sig för tungvattenreaktorn. Därtill kommer att den sakkunskap, vars uttalanden beslutet byggde på, var enhällig i sin bedömning. Atomdelegationen var enig, och inom industrin var man också enig i bedömningen om hur den svenska linjen borde utformas.

Är nu det förhållandet, att tungvattenreaktorn har visat sig vara underlägsen lättvattenreaktorn, ett uttryck för ett totalt misslyckande? Herr Lothigius vet lika väl som jag att man exempelvis i Västtyskland alltså lägger ner stora belopp på försök med överhettningssmetoden vid tungvattenreaktorer, och om jag inte minns fel lämnades det vid statsutskottets femte avdelnings behandling av propositionen uppgift om att det är likadant i Kanada.

Det finns alltså alltså forskare ute i världen som tror på tungvattenreaktorn. Kanske har de rätt; kanske har de fel — det är ingen som i dag vågar säga med bestämdhet hur det blir i framtiden. Atomenergin är ju någonting helt nytt, och den har såvitt jag kan förstå en stor framtid. Den satsning som gjordes vid beslutet om Marviken kan visserligen i nuläget te sig som ekonomiskt mindre lämplig, men å andra sidan framhölls det även då med betydande skärpa att det fanns åtskilliga okända faktorer som gjorde att man kanske inte skulle lyckas helt, även om man ville fullfölja försöket. Att nu tala så bestämt om ett totalt misslyckande innebär nog överord som inte har täckning i verkligheten.

Herr Lothigius använder en intressant formulering när han säger att regeringen genom vitboken har bekräftat *sitt* misslyckande. Han fritar alla de rådgivare som har givit regeringen råd i denna fråga.

Nu har både moderaterna och folkpartiet krävt att det skall tillsättas en parlamentarisk delegation som skall

granska den svenska atompolitiken. Jag undrar bara var de parlamentariker finns som har möjlighet att granska dessa högtekniska problem och bedöma huruvida de har behandlats riktigt. Skall ledamöterna enbart använda facit för att bedöma den utveckling som har varit? Har man facit, är det lätt att finna de rätta svaren. Det får bara inte gå som det på sin tid gick för en skolkamrat till mig. Det visade sig att alla i klassen hade räknat fel på ett tal utom en av eleverna, vars slutresultat stämde med facit. När man kontrollerade saken visade det sig att facit var felaktigt.

Vi bör alltså ta även facit med en liten nypa salt. Herr Lothigius, som i dag ser i facit, bör nog avvakta utvecklingen ytterligare något.

Det sägs här att vitboken är en partsinlaga och inte heller fullständig. Industriministern har redan vitsordat att det finns vissa avsnitt som behöver belysas ytterligare, och om jag inte är felaktigt underrättad arbetar teknikererna på ytterligare en skrift som skall utgöra den komplettering man behöver för att bedöma teknikernas sätt att handlägga detta spörsmål. Jag hoppas vi skall få den skriften inom en inte alltför avlägsen framtid. Samtidigt ger jag uttryck åt förhoppningen, att skriften skall presenteras på ett sådant sätt att både herr Lothigius och jag förstår innehållet.

Staten lär ha lagt ned totalt ett par miljarder kronor under de gångna åren på atomforskning och utvecklingsarbete. Herr Lothigius sade att om vi för fem år sedan hade varit kloka nog att rösta med honom, skulle vi ha sparat hundratals miljoner. Han begärde inte att utskottets talesman skulle tacka honom för den framsynthet som han då visade, och det skall jag heller inte göra. Jag är nämligen inte övertygad om att det han sade för fem år sedan var uttryck för framsynthet. I samband med Marvikenprojektet har det bedrivits åt-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

skillig forskning som varit nödvändig för att man skulle kunna bygga lättvattenreaktorer. Den uppgiften har lämnats inför statsutskottets femte avdelning, och jag är förvånad över att herr Lothigius gled förbi det avsnittet.

Det är svårt att välja ut något bland alla dessa avsnitt och säga att just det har varit betydelseöst. Man måste nämligen se atomforskningen som en helhet. En expert på området skulle kanske ur summan på 2 000 miljoner kunna plocka ut några miljoner som inte hade behövts för forskningsändamål därest man hade haft möjlighet att titta i facit, men den möjligheten fanns inte. I forsknings- och utvecklingsarbete rör man sig på främmande mark. När vi startade forskningen var avsikten att Sverige skulle kunna följa utvecklingen ute i världen på detta område. Vi ansåg det vara betydelsefullt för det svenska samhället och för näringslivet, eftersom vi tror att atomenergins utnyttjande tillhör framtiden på samma sätt som ångan och elektriciteten gjorde på sin tid. Vi har därför varit beredda att satsa betydande belopp för att kunna följa med i utvecklingen.

Är då de satsningar som har gjorts i Sverige exceptionellt stora i jämförelse med de satsningar som har gjorts i andra länder? Vi har fått ett nej från de sakkunniga till svar på den frågan; andra länder har satsat väsentligt mer. Det finns vissa länder som inte har satsat lika mycket som Sverige, men de har heller inte kommit lika långt som vi på detta område. Frågan gäller alltså om vi vill följa med i utvecklingen eller om vi skall vänta och se. Att driva en näringspolitik som innebär att man bara skall vänta och se leder emellertid till dåligt resultat; man måste satsa på framtiden.

Det omvittnades också i utskottsavdelningen hurusom Frankrike, Schweiz och en del andra länder har lagt ned betydande belopp på experiment som inte lett till något resultat, utan att man

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

där fått börja arbeta efter nya linjer. Den situation som vi i Sverige befinner oss i är alltså inte unik. Det är över huvud taget inte unikt att när man beträder nya vägar på näringslivets område måste man göra satsningar för att kunna bedriva forsknings- och utvecklingsarbete. Det sker överallt i världen, och det är nödvändigt även för oss i framtiden. Vi får ingenting gratis. Oberoende av vilken politik vi väljer, får vi betala ett pris för den.

Herr Lothigius frågade: Vilket värde har satsningen på Marviken? Jag kan inte ge något direkt svar på den frågan, men kan herr Lothigius säga mig vad det skulle ha kostat oss att icke ha haft Marviken och annan atomforskning i detta land. Jag tror inte att herr Lothigius kan besvara den frågan heller. I sådana sammanhang måste man göra vissa antaganden. Om vi gör dessa antaganden mot bakgrunden av erfarenheter från andra områden, tror jag det är riktigt av det svenska samhället att satsa på att bygga ut atomenergin, så att vi därigenom får den kraft — och värmekälla som är nödvändig för den framtida utvecklingen.

Herr talman! Klockan har den ovanan att den går. Det är åtskilligt mer som jag hade velat beröra i denna högtintressanta fråga, men kammarledamöterna har ju en lång natt bakom sig och längtar väl efter weekenden. Jag har full förståelse för detta och därför skall jag inte ytterligare uppta tiden utan ber att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr **LOTHIGIUS** (m) kort genmäle:

Herr talman! Här fordras ju att jag ingår i svaromål på vad herr Lindholm har sagt. Jag skall försöka göra det på de minuter som står till mitt förfogande.

Först vill jag säga några ord till den talare som först var uppe här efter mig, vännen Eliasson i Sundborn. Den kritik mot regeringen som han tog upp var mycket hovsam. Den var så hovsam,

att det lät precis som om en landshövding talade i kammaren och försökte överslåta misstagen i detta sammanhang.

Alla människor kan ju göra misstag. Svenskt näringsliv och svenska företag gör misstag, ständiga misstag och får offra pengar på att man tar chanser. Men å andra sidan måste man själv stå för kostnaderna för dessa misstag och de måste även ställas i relation till de möjligheter man har att driva projekten och de tillgångar man har.

En debatt i kammaren är ju till för att vi skall klara upp saker och ting och se vad vi kan göra för framtiden, så att inte liknande problem uppstår igen.

Jag skulle vilja till ordföranden i statsutskottets femte avdelning säga, att visst måste Marviken delvis betraktas såsom ett misslyckat projekt, eftersom man inte har kunnat utvinna hela den effekt som man hade önskat sig på detta område. Jag kan inte säga vilket av statens projekt som är mera misslyckat än detta, men jag påstod alltså att Marviken var misslyckat. Man valde linjen med tungt vatten, trots att expertisen i vårt land, på grundval av erfarenheterna utomlands, konstaterade att en omsvängning i uppfattningen började ske. Det var enligt vårt förmenande fel, att man inte uppmärksammade detta och att man inte i större utsträckning lyssnade till vad teknikerna sade. Redan 1958 fördes på Genèvekonferensen diskussioner om att det skulle vara bättre att satsa på lättvattenreaktorer i den nya atomkraftspolitiken. Och längre fram år 1961, fanns det möjligheter att bortse från stormaktsaspekterna, ty då kunde man köpa både reaktorer och annan materiel från Amerika.

Herr Lindholm ansåg att vi inte bara får tala om att det hela är regeringens fel; det är givetvis också rådgivarnas. Men även om regeringen omger sig med rådgivare, så måste regeringen helt naturligt bära ansvaret — det hör ju ihop

med det parlamentariska systemet.

Herr Lindholm kunde inte tala om hur mycket Marvikenprojektet egentligen kostat och vad vi fått ut av det i form av produktiva ting. Jag har försökt att gå igenom sammanställningarna i bil. 3 och 4 till vitboken. I bil. 4 har man tagit upp de s. k. anläggningskostnaderna som jag vill kalla anslagskostnader. Man har räknat med 564 miljoner kronor, och drar vi av 68 miljoner för forsknings- och utvecklingsarbete blir beloppet 496 miljoner kronor. Läser jag sedan bil. 3 finner jag en rad faktorer som ingår i tungvattenprojektet i Marviken. Vi kan sålunda ta med så gott som hela kostnaden för reaktorutvecklingen och materialforskningen på 808 miljoner kronor och något kostnaden för kontorsfastigheter m. m. i Stockholm på 25 miljoner kronor. Då är det totala beloppet uppe i 1 miljard 329 miljoner kronor.

Dessutom tillkommer räntan under denna tid, som rör sig om ungefär 80 miljoner kronor. Det sammanlagda beloppet är alltså 1,4 miljarder kronor.

Nu sägs det att vi kan få stor glädje av dessa pengar. Men hur mycket kan vi egentligen få ut av dem utöver det värde som ligger däri att Marvikenanläggningen blir ett oljekraftverk.

Dr Lamm har diskuterat den här frågan i någon av Göteborgstidningarna och han har sagt, att forsknings- och utvecklingsvärdet av vad som utförts i Marviken kan beräknas till ungefär 50 procent av de nedlagda kostnaderna. Höga tekniker vid Vattenfall menar att värdet kanske uppgår till 20—30 procent.

Det är klart att vi aldrig kan få fram säkra siffror, men det skulle vara intressant att i varje fall erhålla en mer noggrann sammanställning över de verkliga kostnaderna för projektet i fråga.

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har begärt ordet för att verifiera ett och för att bemöta ett annat av herr Lindholms påståenden.

När femte avdelningens ordförande säger att vi alla är ense när det gäller själva sakyrkandet i propositionen vill jag verifiera detta. Det är alldeles riktigt, och jag underströk också i mitt första anförande denna enighet.

Däremot vill jag bemöta herr Lindholm när han med anledning av yrkandena i folkpartiets och moderata samlingspartiets motioner om tillsättandet av en parlamentarisk grupp frågar, hur dessa parlamentariker skulle vara utrustade för att kunna utreda den här frågan. Men vi har ju framhållit, att vi tror att man genom en parlamentarisk utredning skall kunna utnyttja erfarenheterna från Marvikenfiaskot i framtiden. Skulle vi dra konsekvensen av herr Lindholms resonemang, skulle vi komma till ett mycket underligt resultat, eftersom det ju finns en mängd parlamentariska utredningar som sysslar med komplicerade frågor.

Självklart skulle en sådan parlamentarisk arbetsgrupp till sig knyta experter och med god vilja skulle man kunna företa en utredning, som gjorde Marviken till ett läroexempel och gav riksdagen bättre information och bättre beslutsunderlag i liknande frågor i framtiden.

Herr LINDHOLM (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Eriksson i Arvika polemiserade litet mot mig för vad jag sade om den parlamentariska delegationen som man vill tillsätta. Jag vill då erinra om att en sådan delegation skulle undersöka huruvida dessa frågor har handlagts på riktigt sätt eller inte. Det står så i motionerna, vilket vi finner om vi läser dem ordentligt.

Vad är det som hänt i detta fall? Jo, atomdelegationen och övrig sakkunskap

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

— med representanter för bl. a. näringslivet — som hördes av regeringen var enig i sin bedömning att vi skulle gå den väg vi sedan gick. Om herr Eriksson fick sin parlamentariska delegation skulle han ju efter vad han själv säger även där ha med experter. Om de experterna är eniga om en linje, som i framtiden visar sig vara mindre hållbar, hur blir det då, herr Eriksson? Vad jag ifrågasatte var våra möjligheter som enskilda riksdagsmän att bedöma dessa mycket komplicerade problem. Där måste vi enligt min mening lita på expertisens kunskaper. Och när denna expertis är enhällig i sina utlåtanden har man ju ingen anledning att granska dem speciellt.

Sedan sade herr Lothigius att vad som skett i fråga om Marviken måste betraktas som ett misslyckande, eftersom vi inte har uppnått vad vi räknade med. Men då glömmar herr Lothigius en mycket väsentlig sak, nämligen att det här gällde forskning och utvecklingsarbete. Och när man startar sådant arbete gör man det därför att man saknar tillräcklig kännedom om saker och ting och vill skaffa sig kunskaper om dem.

Herr **LOTHIGIUS** (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt som herr Lindholm säger: Vi satsar på forskning för att skaffa oss ökade kunskaper. Men frågan är ju också hur mycket man får ut av forskningen. Man vet inte från början detta, och kritiken sätter ju in när tekniker av olika slag säger att en verksamhet inte har givit oss det utbyte vi räknade med. Och redan 1964, när avgörandet skulle fattas om Marviken, sade en rad tekniker här i landet: Låt oss gå den andra vägen, det kommer att ge oss ett större utbyte.

Det hade då varit möjligt att bedriva mera forskning också på det speciella

området. Man följde inom industrin med uppmärksamhet frågan om lättvattenreaktorer och hade ett stort intresse för forskning inom denna sektor. Detta gäller helt oavsett att tungvattenprojektet givit oss en rad av erfarenheter.

Jag kritiserade tidigare i dag det förhållandet att de svenska teknikerna på det statliga området inte tillräckligt fick göra sin röst hörd. Det blev verkligen ett ramaskri bland våra tekniker 1965, då herr Lange uttalade följande ord i en debatt i riksdagen: »Herr talman! Det är alltid svårt för lekmän — för herr Björkman liksom för mig — att ta ståndpunkt i frågor där experter är totalt oense. Men herr Björkman borde ha observerat att det varit lätt för mig — lika lätt som det borde varit för herr Björkman — att nå fram till ett avgörande, när experterna som nu är fallet är så sällsynt eniga om utvecklingsmöjligheterna för det projekt som utgjort huvudlinjen i det svenska atomprogrammet.»

Detta ramaskri bland de svenska teknikerna på området berodde naturligtvis på att dessa ord inte överensstämde med det verkliga förhållandet. Myndigheterna bör på ett helt annat sätt än tidigare lyssna till teknikerna på området. Jag menar att företagsdemokratin inte är tillräckligt utvecklad inom de statliga företagen. Vi skulle ha kunnat undvika en rad misstag, om en sådan företagsdemokrati verkligen förelegat.

Herr **LINDHOLM** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara erinra om att atomdelegationen enhälligt stod bakom de råd som gavs.

Det är emellertid riktigt att det kan råda oenighet bland experter på alla områden. Kolingens definition på en professor torde inte vara obekant för herr Lothigius: Det är en herre med annan mening.

På förslag av herr förste vice talmanen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde tisdagen den 15 innevarande december.

§ 7

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets utlåtanden och betänkande:

nr 45, i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning m. m.,

nr 47, i anledning av motion om översyn av JO-institutionen,

nr 48, angående riksdagsstadga för enkammarriksdagen, samt

nr 49, med förslag till ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppdragets fullgörande;

statsutskottets memorial nr 227, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71;

bevillningsutskottets betänkande nr 67, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med anledning av riksskatteverkets inrättande, m. m.;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 71, i anledning av motion om fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrarna,

nr 72, i anledning av motioner om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarna,

nr 79, i anledning av proposition med förslag till lag om rikets mynt, m. m., jämte motioner,

nr 80, i anledning av motioner angående prissättningen på flytande bränsle i Norrland, m. m.,

nr 81, i anledning av motion angående grunderna för pension eller annan ersättning åt tjänsteman hos kamrarnas

kanslier vid övergången till enkammarriksdag,

nr 82, med förslag till besvärstadga för riksdagen och dess verk, m. m.,

nr 83, med förslag till ny instruktion för riksdagens förvaltningskontor,

nr 84, angående vissa bestämmelser om personal hos riksdagen,

nr 85, med förslag till ändringar i vissa reglementen och instruktioner avseende riksdagens verk,

nr 86, med förslag till dels lag om ändring i lagen (1970:280) om ändring i lagen (1934:437) för Sveriges riksbank, dels nytt bankoreglemente,

nr 87, med förslag till ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond,

nr 88, angående översyn av Nordiska rådets svenska delegations kansliorganisation,

nr 89, med redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontakter med bankerna i vissa frågor, m. m., samt

nr 90, om upphävande av instruktionen för bankoutskottet och om vissa bemyndiganden i samband därmed;

första lagutskottets utlåtande nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om linjesjöfart på Gotland jämte motioner i ämnet,

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskottet jämte motioner i ämnet; även som

jordbruksutskottets utlåtande nr 53,

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71, såvitt propositionen avser jordbruksärenden jämte motioner.

§ 8

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Koningen, nämligen

från statsutskottet:

nr 424, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 425, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 426, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 427, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 428, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 429, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på till-

läggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 432, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner;

nr 433, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser civildepartementets verksamhetsområde; och

nr 434, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde;

från andra lagutskottet:

nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling, jämte motioner;

nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstid m. m. i husligt arbete; och

nr 461, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1942:335) om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, jämte motion;

från tredje lagutskottet:

nr 443, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till jordabalk jämte motioner, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förmansrättslag, m. m., såvitt propositionen behandlats av tredje lagutskottet, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1907:36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. jämte motioner, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i jordabalken, m. m.; och

nr 444, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av nya jordabalken, m. m. jämte motioner; samt

från jordbruksutskottet:
nr 411, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition om intrång i Stora Sjöfal-
lets nationalpark jämte motioner.

§ 9

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 15.08.In fidem
Sune K. Johansson

Måndagen den 14 december

Kl. 11.00

§ 1

Justerades protokollet för den 4 inne-
varande december.

§ 2

**Svar på fråga ang. lokaliseringssöd
till Lidköpings och Falköpings
kommunblock**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet,
herr statsrådet **HOLMQVIST**, som ytt-
rade:

Herr talman! Herr Blomkvist har frå-
gat om uppkomna sysselsättningsvärigh-
heter inom porslins- och TEKO-indu-
strin i Skaraborgs län ger anledning att
pröva möjligheterna att bevilja lokale-
ringssöd till Lidköpings och Falköpings
kommunblock.

Enligt gällande bestämmelser kan re-
gionalpolitiskt stöd lämnas utanför stöd-
området, t. ex. när avsevärda sysselsätt-
ningsvärigheter förutses eller uppkom-
mit till följd av industrinläggning i
samband med omfattande branschratio-
nalisering eller när särskilda skäl talar
för att område med ensidigt näringsliv
bör tillföras ytterligare industri. Såda-
na punktinsatser har under senare år
gjorts i ett flertal fall i södra och mel-
lersta Sverige. Myndigheterna kommer

också i fortsättningen att positivt pröva
ansökningar om regionalpolitiskt stöd i
sådana orter utanför stödområdet, där
strukturella förändringar i näringslivet
skapar allvarliga svårigheter på arbets-
marknaden.

Vidare anförde:

Herr **BLOMKVIST** (s):

Herr talman! Jag ber att få framföra
ett tack till statsrådet Holmqvist för
svaret på min fråga. Samtidigt vill jag
uttrycka min glädje över att svaret är
så positivt. Alldeles speciellt noterar jag
vad statsrådet säger i svarets sista me-
ning: »Myndigheterna kommer också i
fortsättningen att positivt pröva ansök-
ningar om regionalpolitiskt stöd i så-
dana orter utanför stödområdet, där
strukturella förändringar i näringslivet
skapar allvarliga svårigheter på arbets-
marknaden.»

Jag skulle kunna nöja mig med detta
tack, men jag vill också anföra några
av skälen till att jag ställde min fråga
till statsrådet. Det gäller, såsom fram-
går av frågan, problemen inom TEKO-
industrin och hushållsporslinsindustrin
inom länet.

I Skaraborgs län har under perioden
1965—1970 friställts 1 483 personer in-
om TEKO-industrin, och det har skett
främst i samband med företagsnedlägg-

Svar på interpellation ang. utnyttjande av investeringsfonderna i lokaliseringpolitiskt syfte

gelse. I dag har denna industri en mycket dominerande ställning i Falköping. Omkring 50 procent av de yrkesverksamma är sysselsatta inom TEKO-industrin. Falköping kan alltså sägas ha ett ensidigt näringsliv.

Till detta kommer att bl. a. statens järnvägar genom rationaliseringsåtgärder och förflyttningar av arbetskraft mycket kraftigt har minskat sin arbetsstyrka i staden. Med tanke på TEKO-utredningens prognoser om den fortsatta strukturomdaning inom TEKO-industrin kan man därför räkna med att Falköping kommer att ställas inför ganska svåra sysselsättningsproblem under den närmaste framtiden.

När det sedan gäller Lidköping vill jag framhålla att denna stad under de senaste åren vid ett flertal tillfällen haft betydande friställningar inom vissa företag. Vad som har skapat de största problemen har givetvis varit pågående produktionsförändringar inom AB Star Produkter. I år har detta företag t. ex. friställt omkring 100 anställda. Men så fick vi i förra veckan beskedet att stadens näst största företag, Rörstrands Porslinsfabriker AB, under de närmaste månaderna kommer att friställa något mer än 200 personer. Det är klart att när ett så betydande företag kommer att verkställa så omfattande friställningar uppstår stora sysselsättningsproblem i denna stad.

Det är i detta sammanhang jag ser något positivt i statsrådets svar eftersom det ger vid handen att det finns möjligheter att pröva förutsättningarna för lokaliseringstöd till dessa städer.

Jag tackar än en gång för svaret.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! I anslutning till vårens diskussion om riktlinjerna för den framtida regionalpolitiken förekom ett visst meningsutbyte om huruvida lokaliseringstödet enbart skulle förbehållas

de nordliga länen. Riksdagen kom emellertid fram till att speciella insatser av det slag jag nämnde i mitt svar skulle kunna göras även i framtiden.

Jag kan nämna att sedan 1 juli i år och fram till utgången av november månad har lokaliseringstöd utgått med 211 miljoner kronor. Av detta belopp har 25 miljoner kronor utgjorts av bidrag och 186 miljoner kronor av lån. Detta stöd har gett eller kommer att ge sysselsättning åt 2 050 personer.

Totalt har 114 företag fått sådant stöd och av dem ligger 17 utanför stödområdet. Dessa senare företag har i lokaliseringstöd beviljats lån på tillsammans 23 miljoner kronor, vilket fått en sysselsättningseffekt för 353 personer. Detta betyder alltså att vi under det senaste halvåret på samma sätt som tidigare när vi ansett det nödvändigt gått utanför stödområdet med våra åtgärder.

Med vad jag här anfört har jag velat understryka för herr Blomkvist att det i sådana fall som han har påtalat finns förutsättningar att kunna räkna med stöd.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på interpellation ang. utnyttjande av investeringsfonderna i lokaliseringpolitiskt syfte

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÅNG**, som yttrade:

Herr talman! Herr Stridsman har frågat chefen för inrikesdepartementet i vilken utsträckning regeringen ämnar medge frisläpp ur investeringsfonderna som ett led i lokaliseringpolitiken. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Jag vill till en början erinra om att

Svar på interpellation ang. utnyttjande av investeringsfonderna i lokaliseringpolitiskt syfte

det huvudsakliga syftet med investeringsfonder är att stimulera företagen att tidsmässigt förlägga sina investeringar så att konjunktursvängningar motverkas. Vid sidan härav har investeringsfonderna under senare år i betydande omfattning använts även som lokaliseringpolitiskt medel. Sålunda har under perioden juli 1963—november 1970 investeringsfondsmedel fått tas i anspråk för investeringar i stödområdet till en beräknad kostnad av ca 1,6 miljarder kronor. Genom dessa investeringar har nya arbetstillfällen skapats för ca 6 000 personer inom industrin. Regeringen avser att även i fortsättningen ta till vara möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna som lokaliseringpolitiskt medel i den utsträckning som lämpliga investeringsobjekt kommer fram.

Vidare anförde

Herr STRIDSMAN (cp):

Herr talman! Jag skall först be att få tacka finansministern för svaret på min interpellation. Finansministern har i svaret redovisat intressanta uppgifter på hur mycket av investeringsfondsmedel som tagits i anspråk i lokaliseringpolitiskt syfte och hur många nya arbetstillfällen som därav skapats i stödområdet. Exempler från mitt eget hemlän, Norrbottens, visar dessutom att just de företag som genom investeringsfondernas frisläppande stimulerats till att etablera sig varit mycket väl konsoliderade. Dessa filialföretag har kunnat utnyttja befintlig organisation, produktutveckling och marknadsföring. Stabiliteten har infunnit sig från första början.

De flesta etableringar Norrbotten fick gjordes i mitten på 1960-talet. Tyvärr måste jag konstatera att det nu verkar som om dessa etableringar mer eller mindre stannat av. Det har blivit tunn-sätt med filialetableringar till oss i norr

3* — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 45*

under de senaste åren. Visserligen säger finansministern i svaret att »regeringen avser att även i fortsättningen ta till vara möjligheterna att utnyttja investeringsfonderna som lokaliseringpolitiskt medel i den utsträckning som lämpliga investeringsobjekt kommer fram», men jag måste säga att jag känner mig en aning oroad av det svaret.

Finansministerns svar i dag innehåller nästan exakt samma formulering som den vilken inrikesministern uttalade i propositionen 75 för drygt ett halvår sedan om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten. Varken nämnda proposition eller finansministerns svar i dag ger någon större klarhet i frågan om vilken ambitionsnivå regeringen har när det gäller investeringsfondernas användning i lokaliseringpolitiskt syfte i fortsättningen. Finansministern har i svaret angivit att nya arbetstillfällen skapats för ca 6 000 personer inom industrin genom användning av fonderna. Svaret bekräftar just den positiva effekten.

Frågan är bara hur man skall kunna utnyttja detta medel något mer än vad som nu sker, ty investeringsfonderna har visat sig ha en stimulerande verkan för att få filialföretag att etablera sig i stödområdena. När filialindustrierna etablerar sig i stödområdena är de, förutom att de skapar nya stabila sysselsättningstillfällen, en utomordentlig grogrund för en teknisk och industriell miljö som bör ge goda effekter för att utveckla småindustrin — och varför inte då med hjälp av det statliga lokaliseringstödet?

Man kan således inte komma ifrån — och det hoppas jag att finansministern instämmer i — att investeringsfonderna varit det hittills bästa medel som kunnat användas för att få t. ex. filialföretag att etablera sig inom stödområdet. Jag känner i varje fall inte till något bättre medel. Felet har kanske varit att alltför mycket av pengarna från inve-

Svar på interpellation ang. tillämpningen av bestämmelserna om svensk standard inom byggnadsverksamheten

steringsfonderna hamnat utanför stöd-området och därvid måhända främst gått till koncentrationsregionerna.

Jag tycker också att långtidsutredningens arbetskraftsprognos ytterligare understryker angelägenheten av att regeringen mer än nu använder investeringsfonderna i lokaliseringpolitiskt syfte. De har en både stimulerande och styrande effekt. Inte minst möjligheten att med fondmedlens hjälp styra företagsetablering i viss riktning borde utnyttjas mer.

Jag hoppas som sagt att finansministern något ytterligare utvecklar regeringens inställning utöver vad som framgick av interpellationssvaret, så att vi får besked om i vilken utsträckning man ämnar medge frisläppning av medel ur investeringsfonderna som ett led i lokaliseringpolitiken.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. tillämpningen av bestämmelserna om svensk standard inom byggnadsverksamheten

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST**, som yttrade:

Herr talman! Herr Westberg i Ljusdal har frågat mig,

om jag anser att gällande lagstiftning om tillämpningen av svensk standard i byggnadsverksamheten följs i den utsträckning som lagen föreskriver och

om den informationsuppgift som i detta avseende åvilar statens planverk fungerar tillfredsställande.

I en kungörelse som utfärdades år 1967 föreskrivs att statlig myndighet som har befattning med byggnadsverksamhet skall verka för att svensk standard, som fastställts av Sveriges stan-

dardiseringskommission, tillämpas i den mån rationalisering inom byggnadsverksamheten därigenom främjas. Central förvaltningsmyndighet som beviljar lån eller bidrag av statsmedel för byggnadsändamål får föreskriva att som villkor för lån eller bidrag skall gälla att svensk standard tillämpas. Statens planverk skall fortlöpande skaffa sig kännedom om svensk standard som har betydelse för byggnadsverksamheten. Verket skall underrätta berörd myndighet om verket finner att viss svensk standard bör tillämpas inom myndighetens ämbetsområde. Bestämmelserna går tillbaka på förslag i 1967 års bostadsproposition (prop. 1967:100). Därvid underströks starkt standardiseringens centrala betydelse för utveckling av byggandet mot högre industrialiseringsgrad. Jag vill instämma med interpellanten när han framhåller vikten av att fastställda standardmätt m.m. tillämpas.

Interpellanten berör främst frågan om tillämpning av svensk standard inom bostadsbyggandet. Bostadsstyrelsen har som villkor för bostadslån föreskrivit att ett 30-tal fastställda standarder skall tillämpas. Föreskrifterna trädde i kraft den 1 januari 1970 och avser projektering som påbörjas efter denna tidpunkt. Den lånesökande skall på särskild blankett redovisa huruvida föreskriven standard tillämpas och motivera avvikelser från standard. Utfärdandet av dessa föreskrifter har föregåtts av ett omfattande arbete i vilket statens planverk tagit aktiv del. Bl. a. har en kartläggning av befintlig svensk standard skett och möjligheterna att tillämpa den i dagens byggande bedömts. Byggstandardiseringen som är standardiseringskommissionens specialorgan för byggnadsområdet har vidare utfört ett omfattande arbete på omarbetning och anpassning av ett flertal standarder för att tillgodose de nya krav som en obligatorisk tillämpning ställer.

Svar på interpellation ang. tillämpningen av bestämmelserna om svensk standard inom byggnadsverksamheten

Statens planverk har enligt vad jag inhämtat med andra berörda myndigheter tagit upp frågan om möjligheterna att tillämpa svensk standard inom deras områden. När det gäller t. ex. skolor och vårdbyggnader pågår arbete med att utarbeta standarder inom Byggstandardiseringen i samråd med myndigheterna. Det huvudsakliga arbetet med vissa grundläggande standarder är nyligen slutfört och enligt vad planverket upplyst kan därför tillämpningsstandarder utarbetas i intensifierad takt.

Information i övrigt på området har planverket lämnat på olika sätt. Bl. a. har verket särskilt informerat byggnadsnämnderna genom sin publikation Aktuellt. Vidare vill jag nämna att Byggstandardiseringen sammanställt en handbok som ger en samlad information om de standarder som skall tillämpas. Handboken kommer att finnas tillgänglig i början på nästa år.

Vidare anförde:

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag ber att få uttala ett tack till inrikesministern för den redogörelse han lämnat angående bestämmelserna om tillämpning av svensk standard i byggnadsverksamheten.

Redogörelsen är utförlig, och jag har tagit del av den med stort intresse, men den utgör knappast något direkt svar på mina frågor. Jag fick inte veta om statsrådet anser, att gällande lagstiftning följs i den utsträckning som lagen föreskriver eller om statsrådet funnit att informationen om gällande bestämmelser fungerar tillfredsställande. Jag fick veta, att det skall bli bättre — och detta hälsar jag med tillfredsställelse — och i detta besked ligger kanske också ett medgivande från statsrådets sida att det inte tidigare fungerat helt till belåtenhet.

Den närmaste orsaken till att jag ta-

git upp dessa problem är exempel från mitt eget län. I en kommun i länet där det finns en stor fabrik för framställning av bl. a. fönster skulle man förra hösten bygga ett stort antal lägenheter — närmare bestämt 177 — och det ansågs som självklart att fabriken som för ett mycket stort sortiment standardfönster i olika utföranden skulle komma i fråga som leverantör till bygget. Men när ritningarna studerades, visade det sig att fönstermåttan inte följde standard, och fabriken tillverkning passade därför inte.

Jag kan inte finna att en sådan ordning är tillfredsställande. Visserligen vill jag inte förordas stereotyp byggande eller en alltför hård bindning av arkitekterna, men jag har talat med erfarna arkitekter, som anser att den standard vi har på detta område ger goda möjligheter till variation och till lösningar som ger utrymme för arkitektens personliga ambitioner. Det är för övrigt inte fönstermåttan — några centimeter hit eller dit — som bestämmer byggnadens utseende; det är ju fastmer helhetsbilden och inpassningen i miljön som är det väsentliga. Därför finns det enligt min mening all anledning att hålla fast vid att standard skall tillämpas.

Byggindustrialiseringsutredningens förslag, som syftade till att befordra en ökad standardisering inom byggandet, avsåg ju dels att öka Byggstandardiseringens resurser så att man får förutsättningar att utarbeta flera standard på byggnadsområdet — och det anser jag också vara mycket viktigt — dels att åstadkomma en ökad tillämpning av standard i byggandet.

Utän tvivel har standardiseringen en central betydelse för en acceptabel utveckling av byggandet ur olika synpunkter och när det gäller att få till stånd ett förbilligande av detta. Vid projektering av byggnader minskar arbetet väsentligt om standardiserade mått

Svar på interpellation ang. tillämpningen av bestämmelserna om svensk standard inom byggnadsverksamheten

och varor används. Man vinner tid och därmed sänkta kostnader. När bygget skall genomföras kan de producenter som tillverkar svensk standard vara med och konkurrera och därigenom pressas priserna. Leveranserna kan i regel ske snabbt — varorna kan i lager — och dyrbar tid kan vinnas. Man slipper väntetider och stillestånd som eljest i hög grad påverkar byggnadskostnaderna negativt. Underhållet av byggnaderna underlättas och förbilligas om standard kommer till användning.

Måste specialtillverkningar däremot användas, ökar kostnaderna för såväl byggandet som underhållet. I en tid då det är särskilt angeläget att pressa byggnadskostnaderna är det därför enligt min mening utomordentligt nödvändigt att svensk standard kommer till användning vid byggandet.

Jag hälsar därför med tillfredsställelse att bostadsstyrelsen enligt inrikesministerns svar som villkor för bostadslån föreskrivit att ett 30-tal fastställda standarder skall tillämpas och att Byggstandardiseringen sammanställt en handbok som ger en samlad information om de standarder som skall tillämpas — en bok som kommer att finnas tillgänglig i början på nästa år. Båda dessa händelser innebär betydande framsteg på vägen mot en bättre ordning i här berörda avseenden. Jag ser därför positivt på det svar som inrikesministern har lämnat. Det är bara att beklaga att dessa åtgärder inte har vidtagits tidigare.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Jag vill gärna erinra herr Westberg i Ljusdal om att ett mycket omfattande förarbete har krävts innan man har kunnat komma i gång. Först den 1 januari 1970 började reglerna tillämpas för bostadsbyggandet. Som jag har antytt i mitt svar har arbetet sedan försöksvis fortsatt på andra

områden — skolor och vårdinstitutioner av olika slag.

Jag är medveten om betydelsen av dessa regler men det är för mycket begärt av herr Westberg i Ljusdal att kräva att jag skall uttala någon mening om huruvida denna verksamhet har följts upp på ett riktigt sätt. Det är dock relativt kort tid som har förflutit sedan den 1 januari 1970, då reglerna började tillämpas. På den punkten vore det därför helt oriktigt av mig att göra något uttalande.

Informationen har verkligen varit aktiv. Under hösten anordnades utställningar på fem platser i landet i syfte att öka intresset för byggstandard. Jag hade tillfälle att vara med vid utställningen i Stockholm, där ett mycket omfattande program presenterades med diskussioner och överläggningar i anslutning till utställningen. Jag skulle kunna nämna flera exempel.

Vi är nog helt överens om standardiseringsverksamhetens betydelse, och jag har den uppfattningen att myndigheterna med stort intresse har engagerat sig för att driva verksamheten på ett sådant sätt att vi skall kunna få det utbyte som vi alla räknar med av en utvecklad standardtillämpning.

Herr **WESTBERG** i Ljusdal (fp):

Herr talman! Jag håller med inrikesministern om att det förflutit en kort tid sedan januari i år. Det är dock att märka att bostadsstyrelsen redan 1967 sade ifrån att statlig myndighet som har befattning med byggnadsverksamhet skall verka för att svensk standard tillämpas i den mån rationalisering inom byggnadsverksamheten främjas därigenom. Det är alltså ingenting som har kommit till under det senaste året, och jag tycker nog att utvecklingen hade kunnat gå något fortare.

Jag är helt övertygad om att inrikes-

Svar på interpellation ang. begärd utredning om u-landsforskning — Svar på interpellation ang. ökad anställningstrygghet för lärare utan formell kompetens

ministern och jag är överens om den stora betydelse den här verksamheten har. Jag finner det glädjande att statens planverk har tagit upp dessa frågor även när det gäller skolor och vårdbyggnader och att man alltså är beredd att gå vidare. Jag tror att det är betydelsefullt, och jag hälsar det med tillfredsställelse.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. begärd utredning om u-landsforskning

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet **MOBERG**, som yttrade:

Herr talman! Herr Petersson i Gäddvik har frågat chefen för utbildningsdepartementet, om han vill upplysa kammaren om varför den av såväl 1969 som 1970 års riksdagar begärda utredningen om u-landsforskningens inriktning och organisation ännu inte tillsatts. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Jag avser att inom kort föreslå Kungl. Maj:t att tillsätta en utredning för att studera dessa frågor.

Vidare anförde

Herr **PETERSSON** i Gäddvik (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för det i sak positiva interpellationssvaret, även om statsrådet undvek att direkt besvara den ställda frågan, varför den av såväl 1969 års som 1970 års riksdagar begärda utredningen om u-landsforskningens inriktning och organisation ännu icke tillsatts. Jag vill hoppas att dröjsmålet icke beror på en negativ inställning till frågan om tillsättandet av här nämnd utredning, då enligt min me-

ning u-landsforskningen har en fundamental betydelse för u-landsarbetet.

FN:s expertgrupp för vetenskap och teknologi har bl. a. rekommenderat att 5 procent av biståndsanslagen går till u-ländernas forskningssektor samt minst 5 procent av i-ländernas forskningsresurser orienteras mot problem som har betydelse för u-länderna. Även SIDA diskuterar i årets petita utförligt forskningsfrågorna men säger sig vilja vänta på den av riksdagen begärda utredningen, innan man tar ställning till hur denna forskning skall organiseras.

Med intresse har jag tagit del av en interpellationsdebatt i höst i denna kammare mellan utrikesministern och herr Nilsson i Agnäs. De uppgifter herr Nilsson i Agnäs då lämnade om missionens verksamhet redan på 1840-talet på Fidjiöarna borde intressera forskare, som vill göra studier om vad insatser inom skolektorn för att öka läs- och skrivkunnigheten, kunskapsöverföring av kristendomens etiska regler och andra länders vetande om växtodling och boskapsskötsel samt hemkultur har betytt på längre sikt. Säkerligen finns jämförelseobjekt inom u-landsområden som mycket senare har kommit i kontakt med missionärer eller andra biståndsarbetare.

Herr talman! Jag vill än en gång tacka för svaret och hoppas att regeringen inom kort tillsätter den begärda utredningen samt att utredningen kommer att arbeta effektivt och snabbt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på interpellation ang. ökad anställningstrygghet för lärare utan formell kompetens

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet **MOBERG**, som yttrade:

Herr talman! Fru Jonäng har frågat

Svar på interpellation ang. ökad anställningstrygghet för lärare utan formell kompetens

chefen för utbildningsdepartementet, om han är beredd medverka till att lärare utan formell kompetens får ökad anställningstrygghet genom att möjligheter till vidareutbildning ges eller på annat sätt. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara interpellationen.

Frågan om anordnande av särskilda kurser för icke-behöriga lärare som under en bristsituation tjänstgjort inom skolväsendet på ett förtjänstfullt sätt under en längre tid har varit föremål för överväganden i skilda sammanhang, som också resulterat i vissa konkreta åtgärder.

Sålunda anordnades vid lärarhögskolan i Stockholm med början sommaren 1968 en särskild utbildningskurs för lärare som utan föreskriven utbildning tjänstgjorde på grundskolans låg- och mellanstadier. Till utbildningen antogs 48 studerande (24 för grundskolans mellanstadium och 24 för grundskolans lågstadium). Liknande kurser har därefter — med början sommaren 1969 — kommit till stånd vid lärarhögskolorna i Göteborg, Umeå och Uppsala. Till kurserna har på de sistnämnda orterna antagits sammanlagt 144 studerande. Med anledning av den ökning av antalet i reguljär ordning examinerade lärare som kan förväntas inom de närmaste åren synes för närvarande ej några ytterligare kurser av här berört slag böra anordnas.

Även utredningen om utbildning av lärare i s. k. övningsämnen m. m., lärarutbildningskommittén, har att uppmärksamma icke-behöriga lärares situation. Kommittén har innevarande år lagt fram förslag om anordnande av särskilt anpassad utbildning för icke-behöriga lärare i teckning. Därvid har föreslagits att utbildningen skall ge generell behörighet. Vidare har skolöverstyrelsen föreslagit en utvidgning av nu pågående behörighetsgivande utbildning i ämnet musik. Des-

sa förslag prövas för närvarande i utbildningsdepartementet. I fråga om övriga övningsämnen anser lärarutbildningskommittén att behörighetsgivande utbildning ej bör anordnas. De sakkunniga anser det emellertid angeläget att även lärare, som utan att ha behörighet undervisar i övriga övningsämnen, får möjlighet till utbildning. Kommittén föreslår därför att vid intagningen till den reguljära utbildningen i olika ämnen hänsyn tas till om en sökande har längre tids lärarerfarenhet och att sökande med sådan erfarenhet bedöms generöst.

Det bör slutligen framhållas att lärare i samband med tillsättning av viss tjänst eller genom särskild behörighetsförklaring har möjlighet att erhålla befrielse från gällande behörighetsvillkor, om särskilda skäl föreligger. I sådana ärenden har längden av väl vitsordad tjänstgöring som lärare stor betydelse.

Vidare anförde

Fru JONÅNG (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Moberg för svaret. Utgångspunkten vid anställning av lärare måste vara elevernas rätt att erhålla så god undervisning som möjligt. Då måste man utgå ifrån att det är de behöriga lärarna som har de bästa förutsättningarna att ge eleverna en god undervisning. Men saken har också en annan sida, och det är framför allt den min interpellation gäller. Jag tänker på de icke behöriga lärarnas situation. Hur många dessa lärare är finns det enligt riksdagens upplysningstjänst ingen statistik på, vilket är beklagligt.

Anledningen till att sådana lärare anställts var skolväsendets utbyggnad och den därmed ökade efterfrågan på lärarkraft. Därigenom uppstod en omfattande lärarbrist. Då ryckte denna grupp människor in och ställde sig till förfo-

Svar på interpellation ang. ökad anställningstrygghet för lärare utan formell kompetens

gande utan att äga formell kompetens. Det gällde lärartjänster av olika typer. Enligt uppgift lär det t. ex. finnas ungefär 300 teckningslärare utan behörighet. Dessa lärare har i dag inte den anställningstrygghet som är ett grundläggande behov för varje människa.

Man kanske bör ha med i bilden hur dessa lärare en gång kommit i skolans tjänst. I många fall har skolstyrelserna letat fram dessa människor, kanske tiggat och bett dem att de skall ta arbetena i fråga. Dessa lärare har varit beredda att göra den samhällsinsats som begärts av dem. De har fullgjort denna insats år efter år och det finns många exempel på människor som arbetat på detta sätt under 10—15 år.

Nu har vi fått en större kongruens mellan lärarbehov och lärarutbildning, vilket givetvis är tillfredsställande, men denna grupp av icke behöriga lärare har kommit att bli mycket utsatt. De har inte den trygghet som vi alla behöver och situationen ser dessutom ut att förvärras. Lärartjänsterna utannonseras ständigt och om en behörig lärare söker en tjänst får den icke behörige tacka och gå. Det kan hända mitt i en termin. På denna otrygghet skall de alltså bygga sin existens och sin ekonomi. Jag anser att man i dag inte kan behandla arbetskraft på detta sätt.

Jag har talat med några lärare, som haft och har dessa problem, och jag har mött dem i den skolstyrelse där jag är ledamot. Jag vill ge ett exempel. En teckningslärare, som är 44 år och som har familj och villa, talade om sin räds-la och krampaktiga känsla inför tillva-ron. Han ansåg att det är livsfarligt att arbeta under dylika förhållanden. Han är konstnär och har arbetat i skolan under tolv år. År 1967 sökte han in på den kurs som SÖ ordnade efter hemstäl-lan från konstnärernas riksorganisation. Där togs, enligt hans uppgifter, in 25 av 250 sökande och kursen har sedan inte återkommit. Han vet alltså inte hur

länge han får ha sin tjänst. Något år var det ovisst huruvida han skulle få behålla tjänsten ända till en vecka före höstterminens början. Han har givetvis inte kunnat fullfölja sin gamla verksamhet tillfredsställande — något som gäller alla dessa lärare och som naturligtvis förvärrar problemen.

Nu har lärarutbildningskommittén föreslagit en särskilt anpassad utbildning för icke behöriga lärare i teckning, och SÖ har föreslagit en utvidgning av behörighetsgivande utbildning i musik. Detta är positiva och glädjande förslag, som nu prövas av departementet, och jag känner en viss övertygelse om att när departementet har prövat färdigt så skall de positiva förslagen bli verklig-het.

Statsrådet säger i sitt interpellations-svar att det finns möjligheter till sär-skild behörighetsförklaring vid tillsätt-ning av viss tjänst. Här skulle jag kan-ske vilja efterlysa en annan tingens ord-ning, eftersom det, såvitt jag vet, inte finns något system för dispensgivning: en del får dispens, andra inte.

Jag skulle också vilja ifrågasätta, om man inte som icke behörig lärare skul-le kunna få en större anställningstrygg-het, därest man har tjänstgjort ett visst antal år. Man borde ha rätt till upp-sägningstid så att man inte hamnar i ekonomiskt och socialt ohållbara situa-tioner.

Det är här fråga om en liten grupp människor, men det gör ju inte ansva-ret gentemot dem mindre. Dessa lärare har varit med om att bygga upp skolan och har gjort en insats i skolan, och de har en erfarenhet som skolan bör tillva-rata. De är också med all säkerhet syn-nerligen lämpliga som lärare — annars skulle de inte ha orkat med lärarupp-giften i ett tiotal år utan skulle ha fal-lit igenom. Dessa lärare måste enligt mitt förmenande ges en anställnings-trygghet i paritet med den som de flesta andra grupper i vårt samhälle betraktar

Svar på interpellation ang. eltaxorna på Gotland

som någonting helt självklart.

Om jag så här, när det snart börjar bli jul, skulle skriva en önskelista för dessa lärare, skulle jag vilja önska en kartläggning av deras situation, framför allt kanske beträffande antalet lärare, en fortsatt utbildning för dem, ett system för dispensgivningen och att de får möjlighet till uppsägningstid.

Jag vill än en gång tacka för statsrådets svar — för det positiva i det — och hoppas att när det gäller mina övriga önskningar statsrådet Moberg är en bra jultomte.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på interpellation ang. eltaxorna på Gotland

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för industridepartementet, herr statsrådet WICKMAN, som yttrade: Herr talman! Herr Franzén i Träkumla har frågat mig

dels om jag uppmärksammat att prissättningen på elström på Gotland inte sker i enlighet med vad som förutsattes i riksdagens beslut 1950,

dels vilka åtgärder jag i så fall avser att vidta för att återknyta de gotländska eltaxorna till av Vattenfall på fastlandet tillämpade priser.

Såsom interpellanten framhållit förelåg vid 1950 års riksdagsbeslut om statlig subvention till en anläggning för elkraftöverföring till Gotland ett avtal mellan statens vattenfallsverk och Gotlands kraftverk angående kraftleverans. I avtalet åtog sig Gotlands kraftverk att vid sin kraftdistribution på Gotland tillämpa avgifter som motsvarade vattenfallsverkets normaltaxor. Avtalet upphörde att gälla vid utgången av år 1965.

Elkraften till Gotlands kraftverk levereras av Voxnans kraft AB som ingår i

samma koncern som Gotlands kraftverk. Vattenfallsverket transiterar kraften från Västerвик till Visby via den av staten bekostade kabeln. För transiteringen betalar Voxnans kraft AB en årlig avgift avsedd att täcka kostnaderna för drift och underhåll av överföringsanläggningen. Vidare bekostar Voxnans kraft AB nödvändiga kabelreparationer. Den nyligen genomförda ökningen av Gotlandsförbindelsens kapacitet har också till övervägande del bekostats av Voxnans kraft AB. För den levererade råkraften betalar Gotlands kraftverk normala kraftpriser enligt vattenfallsverkets råkrafttaxor.

Under senare tid har ett antal distributionsföretag i landet — bl. a. Gotlands kraftverk — genomfört taxehöjningar för sina lågspänningsabbonenter. Höjningarna har främst motiverats av ökade kostnader för distributionsnäten.

Som jag nämnde i ett interpellations-svar till herr Franzén den 15 maj i år vidtogs vid årsskiftet 1969—1970 en omläggning av eltarifferna för detaljdistributionen på Gotland med undantag för Visby. Omläggningen innebar dels en höjning av de fasta avgifterna, dels en sänkning av energiavgiften.

Taxehöjningar av motsvarande storleksordning har även beslutats av vattenfallsverket och andra större företag på fastlandet med landsbygdistribution. Flera av dessa höjningar, bl. a. vattenfallsverkets, har dock på grund av det införda prisstoppet tills vidare ej genomförts. Att lågspänningstarifferna på Gotland i dag är något högre än exempelvis vattenfallsverkets tariffer hänger således samman med tidpunkten för införandet av prisstoppet.

Såvitt jag kan bedöma strävar Gotlands kraftverk att hålla samma taxenivå som huvudparten av landets företag för eldistribution på landsbygden. I jämförelse med vattenfallsverkets taxor synes emellertid taxorna för vissa större detaljabbonenter på Gotland, exempelvis småindustrier, vara något oförmån-

Svar på interpellation ang. eltaxorna på Gotland

ligare. Enligt vad jag inhämtat pågår för närvarande undersökningar inom Svenska elverksföreningen för att pröva förutsättningarna för mera enhetliga tariffer för detta slag av abonnenter. Sedan undersökningarna avslutats torde Elverksföreningen utfärda rekommendationer om lämpliga tariffer för nu nämnda abonnenter.

I sammanhanget vill jag peka på den möjlighet till prövning av prissättningen på elkraft som kan påkallas hos statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström.

Mot bakgrund av vad jag anfört kan jag inte finna det motiverat att nu vidta några särskilda åtgärder.

Vidare anförde:

Herr FRANZEN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag tackar för svaret på min interpellation om eltaxorna.

Svaret kan synas välvilligt, men om man läser igenom det finner man att det beslut som riksdagen fattade 1950 om trygghet för elkraftspriset på Gotland är helt borta. I 1950 års beslut stod det ingenting om att avtalet skulle förfalla. Avtalet innebar att staten skulle investera i kabeln från fastlandet till Gotland och att Gotlands kraftverk skulle köpa strömmen där den kom till kraftöverföringsstationen på Gotland. Vad är anledningen till att avtalet upphörde att gälla just 1965? Det står inte någonting i riksdagsbeslutet om det.

Nu är vi i stället utlämnade åt Gotlands kraftverk och får finna oss i dess beslut. Visserligen säger statsrådet att vi kan vända oss till statens prisregleringsnämnd. Tänk vilken oerhörd trygghet det innebär för oss! I praktiken får vi finna oss i det rena godtycket från Gotlands kraftverk vad gäller dess möjligheter att höja strömpriset.

Jag tar mig här friheten att meddela några prisskillnader. De minsta förbrukarna med 16 ampere säkring be-

talar 168 kronor om året i abonnemangsavgift till Gotlands kraftverk. Vattenfall tar av motsvarande konsumentgrupp 132 kronor per år. Vid 20 ampere säkring är enahanda avgift till Gotlands kraftverk 252 kronor medan Vattenfall tar 198. Vid 25 ampere säkring tar kraftverket 372 kronor och Vattenfall 264. Vid 35 ampere säkring tar kraftverket 612 kronor och Vattenfall 396.

För bostadslägenheter i hyreshus uttas en speciell fast avgift. Den är 120 kronor till Gotlands kraftverk och 84 till Vattenfall. Alla dessa exempel är hämtade ur Svenska elverksföreningens tariffbok för 1970.

Nu säger statsrådet att Vattenfall på grund av prisstoppet saknade möjligheter att höja sina avgifter. Detta är givetvis riktigt, men samma förhållande gäller naturligtvis också för Gotlands kraftverk. Om 1950 års avtal varit giltigt skulle Kraftverket inte heller haft möjligheter att överskrida Vattenfalls taxor.

Allt detta är egentligen till oerhörd nackdel för Gotland. Den största nackdelen är att avtalet upphört och att vi blivit helt överlämnade åt Gotlands kraftverk, som tillsammans med Voxnans kraft AB har möjlighet att ta ut nästan vilka priser som helst. Det enda skydd vi har är prisregleringsnämnden.

Jag föreställer mig att om statsrådet Wickman tänker över dessa förhållanden, så skall han finna att det var en oerhörd förlust för gotlänningarna att avtalet upphörde 1965. Jag frågar än en gång vad anledningen härtill var. I början av 1950-talet investerade staten 14—15 miljoner kronor i kabeln mellan fastlandet och Gotland. Den togs i bruk 1954. Då fick gotlänningarna garanti att de skulle få betala samma elströmspriser som Vattenfall debiterade. Vore det inte skäl i att man återigen gjorde upp ett avtal med Vattenfall och Gotlands kraftverk, som

Svar på interpellation ang. eltaxorna på Gotland

distribuerar strömmen på Gotland? När Gotlands kraftverk och det bolag till vilket Gotlands kraftverk är ett dotterbolag inte uppfyller de fordringar man kan ställa, vore det väl skäl i att tänka om och överväga att låta Vattenfall distribuera strömmen även på Gotland.

Chefen för industridepartementet, herr statsrådet WICKMAN:

Herr talman! Låt mig korrigera herr Franzén i Träkumla på ett par punkter. När riksdagen fattade beslut 1950 om att med statliga medel bekosta kabeln mellan fastlandet och Gotland förelåg — och det var förutsättningen för riksdagens beslut — ett avtal mellan vattenfallsverket och Gotlands kraftverk, som gällde t. o. m. år 1965. Att avtalet var tidsbegränsat var alltså ingen hemlighet och väl heller inte så egendomligt. Kabelns kapacitet var begränsad och när den kapaciteten hade fullt utnyttjats skulle Gotland på nytt komma i ett läge då råkraftkostnaderna — det är ju de som utgör en av grunderna för detaljkostnaden — överstiger råkraftkostnaderna på fastlandet.

Jag vill understryka att det i och för sig inte är min uppgift att betygssätta och kanske ännu mindre försvara privata kraftdistributörer, men jag tycker att rätt skall vara rätt; och om vi nu ser på hur Gotlands kraftverk har skött sin distribution kan vi icke säga att gotlänningarna har utsatts för ett rent godtycke från distributörens sida, förutsatt att man i likhet med herr Franzén med godtycke menar, att man får en taxeutveckling på Gotland som godtyckligt skiljer sig från utvecklingen i landet i övrigt.

Jämför man Gotlands kraftverks taxa och den taxa med vilken denna taxa är jämförbar, nämligen den av Vattenfall beslutade nya elkrafttaxan för fastlandet, vars ikraftträdande ju har blivit uppskjutet på grund av prisstoppet, finner man, att tarifferna utom på den

punkt som jag särskilt berörde i svaret är rätt lika.

Jag vill gärna erinra herr Franzén om att jag tidigare har gjort ett uttalande om att jag har för avsikt att tillsätta en utredning för översyn av hela vårt nuvarande distributionssystem. Men med det distributionssystem vi har tror jag ej att det i dagsläget finns förutsättningar att träffa något nytt avtal, likartat med 1950 års avtal med Gotlands kraftverks AB. Situationen blir en annan, vilket herr Franzén inte berörde, om vi skulle komma att fatta beslut om att en gång till med statliga medel bygga en kabel. Som bekant föreligger ett sådant förslag från Skandinaviska elverk och Vattenfall. Kungl. Maj:t fick framställningen för någon månad sedan och den remissbehandlas för närvarande; jag är därför inte i stånd att göra något uttalande i dag om vi så att säga får återuppleva 1950 års situation.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Man kan naturligtvis liksom statsrådet nonchalera prisskillnaden, men det skulle vara intressant att ta reda på, vilket jag för min del inte gjort, hur mycket det blir i merkostnad för gotlänningarna, eftersom de betalar 50—100 kronor för varje ampere — 15, 20, 25, 35 ampere eller vad det nu är. Gör man jämförelser för hela Gotland för att se vad det betyder i avgifter kommer man säkerligen upp till en oerhört stor summa.

Vattenfall kunde ju inte höja på grund av prisstoppet men nu blir det kanske en höjning när prisstoppet upphör i alla fall. Men då har Kraftverket redan under ett år tagit ut det högre priset. Efter statsrådets svar på min tidigare interpellation har det företagits en utredning, som visar att det skulle krävas oerhört mycket pengar för att upprusta Gotlands elnät. Jag föreställer mig att Kraftverket kommer att begära att staten skall investera på det här området.

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

Men är det då inte helt felaktigt att låta Voxnans kraft AB, till vilket Gotlands kraftverk är dotterbolag, trots statens investeringar i kabel och elnät få fria händer. Skall staten verkligen investera bör den se till att gotlänningarna får ett avtal som garanterar samma priser som Vattenfalls. Om statsrådet Wickman i dag inte är helt införstådd med det, hoppas jag ändå att han efter litet eftertanke skall förstå att det är nödvändigt att sluta ett dylikt avtal om inte Gotlands kraftverk skall höja priserna hur som helst. Att i sammanhanget hänvisa oss till statens prisregleringsnämnd för elektrisk ström är mycket otillfredsställande.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LUNDKVIST, som yttrade:

Herr talman! Herr Tobé har frågat statsministern vilken vikt han tillmäter det expertarbete som riksplaneringsgruppen väntas redovisa under nästa år och hur riksplanearbetet avses bli fullföljt så att det får en fast förankring i vårt demokratiska samhällsskick. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Låt mig börja med att rätta ett missförstånd som herr Tobé råkat ut för — att döma av frågans formulering. Ansvar för att förbereda en fysisk riksplanering tillkommer inte någon fristående riksplaneringsgrupp. Arbetet utgör en viktig del av civildepartementets egen verksamhet. Det tillhör planerings- och budgetsekretariatets uppgifter och leds av statssekreteraren i nära kontakt med de övriga departement som från andra utgångspunkter har att ägna sig åt över-

gripande samhällsplanering. En särskild rådgivande expertgrupp har tillkallats för att lämna biträde huvudsakligen i frågor som gäller arbetets metodiska uppläggning. Denna expertgrupp leds av chefen för statens planverk och består i övrigt av företrädare för praktisk planeringsverksamhet, de kulturgeografiska och ekonomiska vetenskaperna, naturvårdsverket, lantmäteriet och Svenska kommunförbundet. Statens planverk har anförtratts särskilda utredningsuppgifter som gäller den fysiska riksplaneringens anknäpning till planeringen på regional nivå.

Såsom jag tidigare har sagt i denna kammare, bl. a. i ett interpellationssvar till herr Tobé i april 1969, räknar jag med att resultatet av pågående beredning skall redovisas nästa år. Situationen kommer då att i stort sett vara densamma som när en sedvanlig departementspromemoria presenteras. Regeringen kommer alltså att vara obunden av arbetsresultatet, bortsett från att detta givetvis måste avspegla de ställningstaganden av riksplaneringskaraktär som regeringen redan har tillkännagegett, t. ex. beslutet att fastställa stadsplanen för ett industriområde på Lysehalvön och de i samband därmed gjorda deklarationerna om att återstående delar av Västkusten skall hållas fria från vissa typer av verksamhet. De förslag som riksplaneförberedelserna mynnar ut i kommer att jämte utredningsmaterialet bli föremål för omfattande remissbehandling. Förslagen skall avse inte bara innehållet i en fysisk riksplanering utan även de former i vilka en fortlöpande sådan planering bör försiggå, den lagstiftning som eventuellt kan finnas erforderlig för att säkerställa intentionerna i planeringen och sättet för verksamhetens infogning i den demokratiska beslutsprocessen. Först efter remissbehandlingen kommer regeringen att tillkänna sin uppfattning i dessa hänseenden. Regeringens ställningstagande kommer att redovisas för riksdagen.

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

Med anledning av vad interpellanten anfört om att stora förväntningar ställs på den fysiska riksplaneringen vill jag gärna deklarerera att en sådan planering självfallet bara kan bidra från sina utgångspunkter till lösningen av en del aktuella samhällsproblem. En övergripande, långsiktig samhällsplanering måste bedrivas i olika former. Fysisk riksplanering är en av dem. Dess huvuduppgift är att anvisa lösningar på sådana föreliggande eller potentiella konflikter om utnyttjandet av våra naturresurser som har rikspolitisk karaktär. Denna uppgift är av stor vikt trots att dylika konflikter — i varje fall i nuvarande perspektiv — inte kan väntas göra sig gällande i stora delar av landet. Fysisk riksplanering kan således inte bli ett universalmedel i samhällsarbetet. Den måste samordnas med andra former av riksomfattande planering, t. ex. den regional- och industripolitiska utvecklingsplaneringen.

Vidare anförde:

Herr TOBE (fp):

Herr talman! Jag ber att få framföra ett tack till chefen för civildepartementet för svaret, som tillfredsställer mig i stort sett. Orsaken till min interpellation var den att statsministern, i varje fall enligt tidningsnotiser, strax efter regeringens beslut om stadsplanen beträffande Brofjorden hade uttalat, att regeringen fått ta ett riksplanebeslut ett år för tidigt men att den kunde stödja sig på det material som finns insamlat om markbehovet i landet 30 år framåt. En regering kan inte vänta på en expertutredning i oändlighet, hette det, den måste ta ansvar för handling, och det har den gjort.

Jag är orolig för att statsministern möjligen åsyftade det utkast till en riksplan som vi enligt civilministerns tidigare uttalande har att vänta någon gång nästa år och att statsministern då trodde att det var färdigt eller ville ge sken

av att det var färdigt. Det var därför jag tyckte det var viktigt att få ett klargörande på den punkten, och det har jag fått nu i stort sett. Men jag vill i alla fall knyta några reflexioner till svaret.

Jag trodde aldrig att civilministern skulle ha den åsikten, eftersom civilministern så sent som den 6 november i år, då han svarade på en interpellation, nämnde hur man hade tänkt sig detta arbete. Han talade då om ett utkast som var ett expertarbete. Jag ansåg att jag skulle kunna använda det uttrycket fast jag mycket väl vet att det har en djupare förankring i departementet. Men även om statssekreteraren är ordförande och leder arbetet, anser jag att det är ett expertarbete när inte lekmän är med i arbetet och tar ansvar för det.

Civilministern säger här ifrån att detta skall behandlas som en sedvanlig departementspromemoria. Vi vet ju att om en sådan blir utsatt för hård kritik brukar departementscheferna kunna svära sig fria från den. De säger också, när de delar ut den, att det är en sak som de inte tagit ställning till. Jag vill därför fortfarande kalla det för någon typ av expertarbete. Även om lekmän deltar, har de inte ansvar för vad som läggs ut där.

Det är en nyhet i interpellationssvaret som jag inte har hört tidigare — det kanske beror på att jag inte varit uppmärksam — och det är när statsrådet säger att förslagen skall bli föremål för remissbehandling och att desamma skall avse inte bara innehållet i en fysisk riksplanering utan även de former i vilka en fortlöpande sådan planering bör försiggå, den lagstiftning som eventuellt kan befinnas erforderlig för att säkerställa intentionerna i planeringen och sättet för verksamhetens infogning i den demokratiska beslutsprocessen. De former i vilka en fortlöpande planering bör försiggå har väl avseende på metodstudier osv. som redan redovisats. Men den lagstiftning som eventuellt kan befinnas erforderlig för att säkerställa intentionerna i planeringen och sättet

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

för verksamhetens infogning i den demokratiska beslutsprocessen har vi tidigare inte hört talas om i detta sammanhang. Jag skulle därför vilja rikta en följdfråga: Vem förbereder detta? Skall remissinstanserna helt spontant säga vad de tycker i detta avseende, eller kommer det att finnas något utkast till en sådan kontakt som jag här omnämnt? Detta framgår inte av interpellationssvaret, och jag har inte tidigare hört talas om detta heller.

I interpellationssvaret sägs att regeringens ställningstagande kommer att redovisas för riksdagen, medan i det tidigare interpellationssvaret anfördes att regeringen hade för avsikt att anmäla frågan för riksdagen. Jag vet inte om det föreligger någon skillnad mellan dessa båda uttryckssätt. Men jag vill för säkerhets skull och för att undgå att bli missförstådd förklara — vilket jag gjorde förra gången när vi diskuterade denna fråga i en interpellationsdebatt — att jag tycker att riksdagen inte är ett lämpligt planeringsorgan. Det är inte här jämförbart med lagpropositioner och dylikt där man kan ändra ett ord här och ett ord där, utan här är det fråga om ett slags anmälan av arbetet som enligt vad jag föreställer mig sedan måste få något slags förankring. Och därvidlag vill jag påminna om vad statsrådet Palme uttalade när han var kommunikationsminister — det var i samband med att planverket tillkom, tror jag. Han sade att det var inte honom främmande att överflytta detta fortfortgående arbete till planverket eller något annat organ. Planverket nämndes i varje fall i det sammanhanget.

Jag påminner också om en annan sak som möjligen kan vara av intresse när vi diskuterar denna fråga. Det är den omständigheten att vi den 2 december i år tog ställning till motioner med förslag om en parlamentariskt sammansatt kommitté för att följa upp arbetet med den fysiska riksplaneringen. Allmänna beredningsutskottet hade behandlat mo-

tionerna och redovisade resultatet i sitt utlåtande nr 67. Det gällde två ting — dels frågan om en parlamentarisk kommitté för riksplaneringen, dels frågan om öppenheten i planeringen. Beträffande den första frågan blev man enig om att avstå från tillsättandet av en kommitté med hänsyn till att arbetet var så pass långt framskridet att det ansågs vara för sent att komma in i det. Och det ligger väl någonting i det uttalandet som jag var orolig för redan när vi diskuterade frågan i april 1969. Allmänna beredningsutskottet stödde sig också på ett yttrande från planverket.

Under debatten i denna kammare sade herr Hugosson — det är detta jag särskilt vill påminna om — i fråga om remissbehandlingen att det gäller ett expertmaterial. Där återkommer alltså detta med expertmaterial. Detta material skall, sade herr Hugosson, remitteras på ett brett och representativt sätt genom urval av kommuner, myndigheter och organisationer, och därefter skall regeringens värdering av det hela göras. Där fick vi för första gången reda på hur saken skall remitteras till kommuner och andra instanser. Det var värdefullt att få fram detta. Jag tar för givet att detta är ett officiöst uttalande, eftersom ordagrant samma anförande hölls i första kammaren av herr Helge Karlsson.

Jag återkommer till den interpellation jag ställde 1969. Jag framhöll där att man inte bara skall göra upp ett utkast till en plan utan man skall försöka att även förankra den i beslutsprocessen. Jag sade då att denna fråga är lika intrikat och besvärlig som själva problemet med att upprätta den tekniska planen. Jag tyckte därför att man skall börja i tid med detta. Det antyds att det skall bli ett förslag, men jag har inte hört något i själva svaret därom.

Efter att ha talat om expertgruppens arbete och om redovisningen av underlaget etc. sade dåvarande kommunikationsministern statsrådet Palme år 1967:

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

»Att sedan bestämma hur en sådan riksplanering skall se ut blir naturligtvis en politisk uppgift.» Han sade den gången inte att det var en parlamentarisk politisk uppgift. Han framhöll dock att det var en politisk uppgift och inte ett expertarbete. Det som nästa år är avsett att komma fram kan väl ändå inte anses som ett politiskt dokument, utan det är en departementspromemoria.

Sedan återstår att säga något om slutet på statsrådet Lundkvists svar. Jag tycker att det är bra att han där säger att man inte skall tro att fysisk riksplanering kan lösa alla problem. Det är också min uppfattning.

Jag skulle vilja lägga till ytterligare en synpunkt. Om man inte tar sig i akt när man släpper ut ett material som kallas utkast till en riksplan, kan denna skisserade riksplan få en styrande inverkan på områden där man inte vill ha den styrande. Det gäller alltså att introducera den med sådan försiktighet att den inte börjar styra åt håll där vederbörande ansvariga myndigheter, kommuner, landstingsorgan och andra organ inte fått vara med och inte kunnat påverka det hela.

Jag vill åter framhålla den uppfattning som jag många gånger har gjort mig till tolk för här i kammaren, nämligen att planering och genomförande av plan bör ligga så nära varandra i tiden som möjligt. Gör de inte det, finns risker för att det bara blir en plan eller att man styr den åt fel håll.

Herr talman! Jag ber än en gång att få tacka för svaret.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag finner att herr Tobé och jag lika väl som när vi diskuterade denna fråga 1969 är överens om principerna för detta arbete och om vad vi skall använda för beteckning för det skede av arbetet som vi nu befinner oss i.

Herr Tobé säger att jag framförde

en nyhet i svaret, nämligen att man måste överväga hur man skall infoga hela den fysiska riksplaneringen i den demokratiska beslutsprocessen. Jag kanske får erinra om att jag redan i svaret 1969 framhöll att även detta är någonting som nödvändigtvis måste prövas. Här pågår också ett samråd mellan å ena sidan bygglagutredningens sekretariat och å andra sidan dem som inom departementet svarar för förberedelsearbetet om formerna för den fysiska riksplaneringen. Eftersom herr Tobé är ledamot av bygglagutredningen, är jag övertygad om att herr Tobé kommer att möta dessa frågor, bl. a. i den utredningen när materialet kan föras fram till diskussioner på den nivån.

Jag kan väl, herr talman, när vi nu befinner oss i slutet av denna session, som ju är så historisk, få framhålla, att är det någon debattör i dessa frågor som jag sätter stort värde på är det herr Tobé. Han är mycket kunnig och har hela tiden, som jag ser det, fört en för dessa frågors lösning värdefull debatt.

En sak tycker jag ändå att jag vill markera. Jag begriper att allmänheten kan få den föreställningen att när ett utredningsarbete av den karaktär som det här gäller har påbörjats skall regeringen dröja med att fatta beslut över huvud taget inom ramen för intresseområdet i fråga. Men regeringen kan ju inte upphöra att fungera med hänvisning till pågående utredning. Regeringen har enligt den ordning som gäller skyldighet att bedöma och fatta beslut även i frågor av riksplanekaraktär.

Det är självklart att vi i sådana frågor först tar ställning till om beslutet kan uppskjutas till dess vi har klarat ut hur en fysisk riksplanering i fortsättningen skall bedrivas. När det gäller exempelvis Västkusten har emellertid i debatten — på goda grunder — med särskild styrka framhållits önskvärdheten av att man så tidigt som möjligt

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

kan ange en mera långsiktig målsättning för planeringsarbetet, för att undvika att hela kusten spolieras ur fritids- och naturvårdssynpunkt till följd av industrilokaliseringar med viss omgivningspåverkan. Regeringens beslut i Brofjordenärendet anger en sådan målsättning. Beslutet ligger helt i linje med de principer för samhällsplaneringen i dessa sammanhang som enligt regeringens mening bör vara vägledande och som, såvitt jag förstår, vunnit allmän uppslutning, inte minst i riksdagsdebatterna. Dessa principer innebär att man söker koncentrera lokaliseringen av den typ av industri det här är fråga om till ett så begränsat antal områden som möjligt för att hålla kusten i övrigt fri. Samtidigt söker man dämpa storstadstillväxten genom att avlänka trycket från storstadsområdena till områden som ur regionalpolitisk synpunkt bör få möjligheter till ökad industrialisering.

Det är således — och det är detta statsministern och regeringens talesmän i övrigt har menat när vi har diskuterat Brofjordenbeslutet — ett beslut av riksplanekaraktär, som regeringen funnit sig ha både underlag och goda skäl för att fatta redan nu.

Det har varit angeläget för mig att med det sagda få exemplifiera hur vi inte kan skjuta alla de frågeställningar, som vi möter, framför oss ens när utredningar pågår, utan liksom tvingas att handla, om vi bedömer att läget är sådant att det är riktigare att handla och att vi därigenom t. o. m. bättre främjar möjligheterna att i fortsättningen bedriva en effektiv långsiktig planering.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Till det senaste som statsrådet sade skulle jag vilja knyta en reflexion. På den tid då jag var lantmätare i Västernorrlands län skulle en lantmätare göra en avstyckning i närheten av Sundsvall. Efter en tids

funderande meddelade han kommunen att det inte gick att göra utan en byggnadsplan. »Det är klart att vi skall göra en byggnadsplan», svarade man och satte i gång med det — grundkarta och utredningar och litet gräl med olika fastighetsägare osv. När det hade gått närmare fem år började byggnadsplanen bli färdig. Då kom länsarkitekten och sade: »Det här går nog inte. Vi måste allt ha en generalplan.» Kommunen låg i skuggan av Sundsvall och Sundsvall hade generalplan, så det var klart att man skulle göra en generalplan; det blev nog bättre då. Och så lugnade man sig med egna hemmen som skulle byggas. Det gick närmare fem år till, och då kom någon annan — kanske det var länsarkitekten eller rent av landshövdingen — och sade: »Det här går inte an! Vi måste ha regionplan.»

Regionplanen upprättades ganska hastigt men sedan tog det av vissa orsaker åtta år innan den blev fastställd. Under tiden måste livet naturligtvis löpa vidare.

Jag förstår mycket väl att regeringen måste ta ställning till olika frågor. Jag vill inte i denna debatt uttala mig om huruvida frågan om Brofjorden var så viktig. Medan man håller på med planering måste man naturligtvis använda det material man har och försöka göra så få misstag som möjligt. Men det får absolut inte bli så att när planen är färdig återspeglar den bara verkligheten och det finns ingenting kvar att planera. Sådant händer ibland, men när det gäller en riksplan torde faran för det inte vara så stor.

Eftersom vi nu har kommit in på frågan om Brofjorden vill jag säga att jag tycker det är egendomligt om man verkligen skall ta ställning till den frågan genom en stadsplan. Det är inte utformningen — hur högt eller hur stort man bygger — som är viktig, utan frågan gäller andra saker — luftföroreningar, vattenföroreningar och en hel

Svar på interpellation ang. riksplaneringens fullföljande

del andra sådana ting som inte har med stadsplanen att göra.

Där har vi en svaghet i vårt system som också kommer till synes när det gäller Forsmark — ett kärnkraftverk på Upplandskusten. Det första beslut som regeringen fattade i den frågan gällde investeringen: Här skall vi satsa — om vi får alla tillstånd vi skall ha. Men när väl beslutet om investering har fattats är det svårt att inte ta hänsyn till det när stadsplan upprättas och då särskild ansökan beträffande den joniserande strålningen skall göras liksom vid prövning enligt miljöskyddslagen hos koncessionsnämnden. Jag ifrågasätter om inte tillvägagångssättet borde vara det motsatta. Det skulle i varje fall se bättre ut om man först frågade sig: Kan vi placera en sådan anläggning här? Vilka är villkoren för det? Sedan kan man fatta de beslut som fordras för själva utförandet.

Besluten skulle naturligtvis bli lättare att fatta om man hade en riksplanering som är positiv än om den är negativ och endast säger att här får man inte göra det och inte det. Då underlättas lokaliseringen på sitt sätt och man får förutsätta att vissa hänsyn är tagna, som också skall tas av koncessionsnämnden m. fl.

Jag vill alltså hålla med statsrådet Lundkvist, som säger att man måste fatta beslut under tiden som planeringsarbetet pågår. Jag vill emellertid fortfarande understryka vad jag tidigare anfört, nämligen att det nog var ett förflutet ord från statsministern när han sade att man planerar ett år i förväg. Det skulle förutsätta att vi hade en riksplan då, vilket vi inte har.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag konstaterar att vi även när det gäller det spörsmål som herr Tobé tog upp, nämligen om man skall ta ställning till en så viktig fråga

som denna som om det gäller en stadsplan, är helt överens. Dess bättre arbetade vi inte på det sättet beträffande Brofjordenbeslutet. Formellt var det ett stadsplaneärende, men vi beredde och behandlade hela frågan som om det var ett riksplaneärende — vilket det också är. Därför blev det föremål för en behandling som innebar att allt material som kunde ligga till grund för en belysning av ärendet — och som kommit fram under förberedelserna för den fysiska riksplaneringen — har kommit till användning. Beredningen har skett i samarbete mellan de fem departement som från olika utgångspunkter har anledning att göra värderingar och bedömningar beträffande lämpligheten av denna typ av lokalisering.

Så skedde därför att vi visste att det icke var fråga om att upprätta en stadsplan bara för ett industriområde utan också fråga om att fatta ett beslut som skulle få betydelsefulla effekter på längre sikt när det gäller planeringen på Västkusten. Vi fann det glädjande att vi nu hade ett material som gjorde det möjligt för oss att säga: Om vi tar detta beslut, med den möjlighet till industrialisering inom en ur den synpunkten angelägen region som det öppnar, kan vi säga ifrån när det gäller denna typ av industrilokalisering beträffande resten av kusten.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden och betänkande nr 45 och 47—49, statsutskottets memorial nr 227, bevillningsutskottets betänkande nr 67, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 71, 72 och 79—90, första lagutskottets utlåtande nr 81, tredje lagutskottets utlåtanden nr 89, 91 och 92 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 53.

§ 10

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer att bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista måtte uppföras dels konstitutionsutskottets utlåtande nr 45 samt bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 71—90 i nu nämnd ordning närmast efter tredje lagutskottets

utlåtande nr 92, dels statsutskottets memorial nr 227 sist.

Denna hemställan bifölles.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 12.24.

In fidem
Sune K. Johansson
